

SORTLAND FORNYER SEG

**1. VERDENSKRIG
I LITTERATUREN**

**FERDINAND VON SCHIRACH
- SKYLD OG TABU**

BOK OG BIBLIOTEK

ET FAGBLAD OM BIBLIOTEKSEKTOREN – Nr. 4/2014

Kristin Danielsen:

Dette tror jeg på!

Nyhet!

UTVID ÅPNINGSTIDEN MED DØGNBIBLIOTEKET

Bibliotek-Systemer har introdusert «døgnbiblioteket», et system hvor biblioteket kan være åpent selv om det er ubetjent. Døgnbiblioteket tilbyr selvbetjening og utvidede åpningstider for brukerne av biblioteket.

Systemet er et attraktivt supplement til eksisterende løsning som gir muligheter til lengre åpningstider, flere besøkende og bedre utnyttelse av bibliotekets fasiliteter. Et utvidet bibliotektilbud oppleves svært positivt og tidsriktig av lånerne. Nasjonale og lokale lånekort gir adgang til tilbudet.

«Det åpne bibliotek», Larvik biblioteks avdeling i Stavern, har installert denne løsningen. De har åpent alle dager fra 06.00 til 22.00, til glede for sommergjester, studenter og befolkningen forøvrig som nå kan besøke biblioteket og låne bøker når det passer dem.

Les mer om løsningen på bibsyst.no

1

2

3

4

5

- 1 Sett inn ditt lånekort og tast pinkode
- 2 Systemet registrerer og tar bilde når du går inn
- 3 Finn bøkene du vil låne i hyllene
- 4 Gå til selvbetjeningsenhet for «lån», «levering» og «mine sider»
- 5 Bruk lånekortet og lån det du ønsker på selvbetjeningsenheten

BIBLIOTEK[®]
SYSTEMER A.S

bibsyst.no

e-post: firmapost@bibsyst.no

INNHold

BOK og BIBLIOTEK

Nr. 4/2014 – Årgang 81

Bok og Bibliotek er et redaksjonelt uavhengig tidsskrift og redigeres i samsvar med Redaktørplakaten og Vær Varsom-plakaten. Debattinnlegg og innkjøpte artikler uttrykkes ikke nødvendigvis Bok og Biblioteks mening. Antall utgivelser: 6 per år.

I REDAKSJONEN

Odd Letnes, ansvarlig redaktør
odd.letnes@bokogbibliotek.no

POSTADRESSE

Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo
Telefon: 41 33 77 86
www.bokogbibliotek.no

UTGIVER

ABM-Media AS
Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo

Frist for red. stoff		Ferdigtrykt
Nr. 1	23.01.	13.02.
Nr. 2	05.03.	31.03.
Nr. 3	20.05.	10.06.
Nr. 4	19.08.	09.09.
Nr. 5	15.10.	05.11.
Nr. 6	13.11.	04.12.

ABONNEMENT

DB Partner as
Postboks 163, 1319 Bekkestua
bob@dbpartner.no
Tlf 67 11 38 08

Forside, hovedbilde: Trond Isaksen

Grafisk produksjon: Arena Media AS

ISSN 0006-5811

ANNONSER

Lars-Kristian Berg
Telefon 930 03 338
lakris@lakrismedia.no

ANNONSEPRISER

Omslagssider	kr. 7 900,-
Baksiden	kr. 8 900,-
Dobbelside	kr. 9 900,-
Helside	kr. 6 900,-
1/2 side	kr. 4 900,-
1/4 side	kr. 3 900,-

Hovedsaken

DET NORSKE FLAGGSKIPET. Det nye hovedbiblioteket i Oslo blir en nasjonal eksamen i bibliotekutvikling. Planen er å bygge intet mindre enn verdens beste bibliotek. – Dette tror jeg på, sier Deichman-sjef Kristin Danielsen engasjert til Bok og Bibliotek. 8
LEDER. Ja til Idea Store-bibliotek i Oslo 5

Bibliotekutvikling

DEBATTARENA: Dag Solstad hamrer løs 14
VOSS. Nytt og skinnende bibliotek. 16
SORTLAND. Biblioteket inn i Kulturfabrikken. 26
SVERIGE. Bibliotek for dem mellom 10 og 13 år 30
TROMS. Det viktige bibliotekrommet. 33
HELSE. Primærhelsetjenestens bibliotek 36
ÅLESUND. Skrivekurs på biblioteket 45

Bøker og lesing

1. VERDENSKRIG.
Dargers verdenskrig. 38
Litteratur fra skyttergravene. 40
LYRIKK. Frank Stubb Micaelsen. 46
LESEOPPLEVING. Tove Jansson 48
BOKOMTALE. Marcus Thrane – bibliotekets fundament. 50
PORTRETTET. Ferdinand von Schirach. 52

Meninger og kommentarer

EBØKER. Ja, takk! 20
CORY DOCTOROW – om bibliotek og ebøker 22

Forskning

PROFESSOR'N. Vi må opp på finsk nivå! 18
TILLIT. Utnytt mulighetene, skap tillit 58
FORMIDLING. Innvasjon og entreprenørskap 61

Tilbakeblikk, 1979

Else Granheim om EDB og bibliotek 67

ABM-media as har utgitt en bibliotekfaglig perle i sommer!

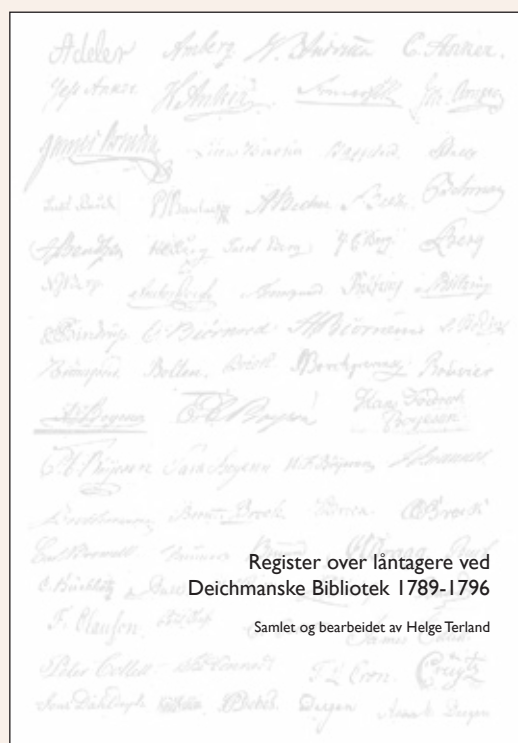
Tidligere biblioteksjef i Kristiansand, Helge Terland, etterlot seg et manuskript som han påbegynte mens han var tilsatt ved Deichmanske bibliotek mellom 1962 og 1971, og som han i stor grad fullførte på fritid etter 1971. Terland hadde bl.a. spesielt ansvar for de gamle samlingene, og under dette arbeidet fant han utlånsprotokollene for Deichman fra årene 1789-1796. Med dette utgangspunktet kunne han gå videre med å registrere hvem som lånte, hvor mye og hva de lånte. Det siste rakk han ikke å ferdigstille, men materialet finnes! Flere av lånerne finner vi igjen i årets omtale av 1814-jubileet. Det alene gir god grunn til ettertanke.

Helge Terland framskaffet også gode biografiske referanser over lånerne, og dette er en del av det manuset som nå foreligger. I tillegg tok han kopier av lånernes signaturer, og disse er gjengitt i boken. Dessuten har vi med god hjelp av Deichmanske bibliotek, kunnet gjengi Carl Deichmans testamente fra 28.februar 1780 – «Kongelig konfirmeret i København 5 Mai 1780».

Utgivelsen har vært mulig i nært samarbeid med Terlands enke, Ingrid Terland, som selv har en lang karriere i bibliotekvesenet. Helge Terland har skrevet et forord som Ingrid Terland har supplert med et tillegg.

Terland, Helge: Register over låntagere ved Deichmanske Bibliotek 1789-1796. Samlet og bearbeidet av ... Oslo 2014. 66 s. ISBN 978-82-93298-08-3. Pris 100 kr.

Boka kan bestilles via bokhandlere eller direkte til forlaget på post@abm-media.no.

LEDER

Foran Idea Store Whitechapel.

Idea Store Canary Wharf.

Idea Store Watney Market.

Ja til Idea Store-bibliotek i Oslo

Det er svært spennende at det skal bygges et «Idea Store-bibliotek» i Oslo. Idea Store'ene i Londons East End er en suksess og fortsatt like aktuelle som den gang denne nye bibliotekmodellen ble etablert rundt årtusenskiftet. I dette konseptet har man klart å kombinere opplysning, læring, opplevelse og møteplass på en spennende måte. Hit kan du komme som du er og alltid finne et tilbud som passer deg, enten du har behov for tradisjonelle bibliotektenester eller kurs i språk, økonomi, anatomi eller yoga. Konseptet legger stor vekt på aktiviteter i lokalet, og har på den måten en utpreget sosial funksjon.

Oslo øst trenger slike Idea Store-biblioteker. I motsetning til Idea Store'ene i London blir norske bibliotek ofte sett på som steder hvor det meste dreier seg om utlån av bøker. Et ganske typisk bibliotekoppslag i en avis handler om at utlånet av bøker stiger eller synker, eller om at e-bøkene kan true papirboka og dermed hele bibliotekgrunnlaget. Men like viktig som utlån av medier, er de aktivitetene som foregår på biblioteket. Det har en verdi i seg selv å få brukerne til å oppholde seg i et miljø der det foregår aktiviteter knyttet til kultur, læring og opplysning - slik Idea Store-konseptet legger opp til.

Det er derfor interessant at det i bibliotekplanen for Oslo i 2014-2018, «Borgernes bibliotek», legges opp til at det bygges et Idea Store-inspirert bibliotek på Furuset. I planforslaget kan vi lese: «Målet er at Fremtidens bibliotek på Furuset skal bli en møteplass og arena for opplevelse, kreativitet og læring for befolkningen i Alna. Biblioteket henter mange av sine ideer fra det britiske konseptet Ideastore.»

Det er viktig at forslaget følges opp med penger som gjør at biblioteket på Furuset kan realiseres og bli et skikkelig «gatehjørne-universitetet», som også Idea Store'ene i London er blitt kalt. Hovedbiblioteket i Bjørvika blir utvilsomt en kronjuvel i byens biblioteknettverk, og det skal vi være stolte av. Men vi må også ha gode filialer der mesteparten av Oslos innbyggere virkelig bor.

Se også intervju med Kristin Danielsen på s. 8.

Odd Letnes

odd.letnes@bokogbibliotek.no

Kragerø bibliotek med sommerutstyr

I to år har barn og unge kunnet låne vintersportsutstyr på Kragerø bibliotek. I sommer har biblioteket også fått spennende sommerutstyr, skriver Kragerø Blad Vestmar.

Knut Arntzen i Enhet for kultur i Kragerø kommune sier at kommunen hadde 50.000 kroner til formålet, og den kontaktet derfor en sportsforretning om ideer særlig til gatesport, som skateboard, rulleskøyter og sykler. Rulleski finnes også, samt forskjellige typer utstyr som kan tilpasses både familier og voksne.

Arntzen sa at erfaringene etter to år med vinterdepot var at utstyret blir behandlet pent, og han håpet det samme vil skje med sommerutstyret. ■

Byttebibliotekene brer seg

Den amerikanske og engelske ideen med frivillige byttebiblioteker der publikum kan levere fra seg en bok til et ubetjent bibliotek og hente ut en annen bok, brer seg. Sist ute er velforeningen på sommerøya Skåtøy ved Kragerø, som har gitt tillatelse til å sette opp to bokhyller i ventebua ved fergeleiet på øya.

Initiativtakeren Nina Haugland skriver i velavisa Flaskeposten at dersom noen har en god bok som de ønsker å dele med andre, kan de sette den i hylla og la andre glede seg over den.

– Ingen registrering, bare glede, skriver hun i innlegget. ■

«Lørdagsuniversitet» ble suksess

Universitetet i Tromsø (UiT) har lansert «Lørdagsuniversitetet» for å få forskning og vitenskap ut til publikum. Arrangementet er flere ganger blitt holdt i Tromsø, og ble før sommerferien for første gang arrangert på biblioteket i Alta. Det blir også planlagt lørdagsuniversiteter i Hammerfest og Kirkenes, forteller Inger Elin Utsi ved UiT til Altaposten.

Professor Einar Niemi fikk æren av å holde det første foredraget i Alta, der det kom 150 mennesker mot forventet 40. Emnet var Nord-Norge i 1814, da det av omstridte årsaker ikke ble sendt utsendinger til Eidsvoll. Det ble likevel valgt utsendinger både i Alta og flere andre prestegjeld. ■

Cappelen Damm med e-bokstrømming

Forlaget Cappelen Damm regnet i sommer med å kunne sette i gang sin nye tjeneste med strømming av e-bøker midt i august. Abonentene ville da få tilgang på flere tusen norske e-bøker, samt svenske og engelske bøker og lydbøker. Forlaget har inngått et samarbeid med det svenske selskapet Storytel om den nye tjenesten, skriver Dagbladet.

Forlagsdirektør Øisten Wahl ga i Klassekampen tidligere på sommeren bibliotekene skylden for det lave norske salget av e-bøker. Det tar bare noen sekunder å låne en e-bok, og mange av de nye og mest omtalte titlene er tilgjengelige i bibliotekappene samtidig som de kommer i bokhandlene. Den nye tjenesten fra Cappelen

Damm vil imidlertid bare omfatte bøker utgitt i 2013 eller tidligere, da fastprisavtalen gjør det for dyrt å strøme helt nye bøker. ■

Barn låner flere bøker om sommeren

Barn låner flere bøker om sommeren, i tillegg til i skoleferier som høstferien og vinterferien. Fra 16. juni til 20. juli i år hadde Bekkestua bibliotek over 20.000 utlån fra avdelingen for barn og unge, mens Sandvika bibliotek hadde over 10.000 utlån fra sin barne- og ungdomsavdeling. I noen uker ble det lånt ut flere barne- og ungdomsbøker enn bøker for voksne, forteller Randi Bakke, fagansvarlig for barn og unge ved Bekkestua bibliotek, til Asker og Bærum Budstikke.

Bærum bibliotek inviterte også i år barn i alderen fra seks til tretten år til en lesekonkurranse, der det gjaldt å lese minst fem bøker i løpet av sommerferien. Alle som deltok ville bli invitert til en fest på Bekkestua bibliotek i september med boller og brus, utdeling av diplomer og trekking av bokpremier, et arrangement som i fjor trakk 600 deltakere og måtte fordeles over fire dager. ■

Bibliotek tilbyr elsykkel-utlån

På biblioteket i Asker kan du ikke bare låne bøker. I sommer har du også kunnet låne elsykler der. Syklene kunne lånes på et eget lånekort og hentes inne på biblioteket, skriver Asker og Bærum Budstikke

Syklene ble utlånt av Asker kommune, og biblioteket hadde verken kostnader eller utgifter på dem. Syklene kunne lånes for en dag av gangen, og kunne da ifølge Frid Feyling ved Asker bibliotek for eksempel brukes til å sykle ned til stranden, eller til en sykletur i bygda. Ordningen gjaldt fram til 11. august, og det var 18-årsgrense på utlånet. ■

Jo Nesbø mest populære e-bokforfatter

Det finnes ingen helhetlig statistikk for bibliotekenes utlån av e-bøker, men en oversikt fra mars 2013 og fram til juni 2014, viser at Jo Nesbøs *Politi* var mest utlånt som e-bok, fulgt av Jørn Lier Horsts *Jakthundene*.

Leder Monica Deildok i Bibliotekarforbundet sier at det hver dag kommer nye bibliotek med. Det dreier seg i all vesentlighet om skjønnlitteratur for voksne, men lite faglitteratur og ganske lite barnelitteratur. Hun mener at bibliotekenes e-bokutlån verken er en trussel mot forlag eller mot forfatternes økonomi.

– Bibliotekenes e-bokutlån bidrar til å åpne markedet, fordi flere lesere får prøvd e-bok. Da blir sannsynligvis veien til å kjøpe e-bok kortere. Bibliotekene er også gode kunder for e-bokmarkedet, sier hun til NTB. ■

Tips oss –
om ein typisk

DAG OG TID^{-lesar}

som ikkje les Dag
og Tid.

Send SMS til 2007
slik: TYPISK følgd
av namn og adresse
til personen.

(Døme: TYPISK
Jonas Gard Større,
Riksvegen 10, 5020
Bergen).

Han eller ho du
tipsar om, får tre
nummer av Dag og
Tid, heilt utan
plikter. Du får eit
Flax-lodd som
takk for hjelpa.

Dette tror jeg på!

– Nå skal vi lage verdens beste bibliotek, og det gleder jeg meg til!

AV ODD LETNES
REDAKTØR

Det lyser engasjement i ansiktet til den nye Deichman-sjefen, Kristin Danielsen.

– Jeg ble tatt strålende godt i mot, svarer hun begeistret på spørsmålet om hvordan første halvår i sjefsstolen har vært. Og fortsettelsen er fulgt av et enda større utropstegn: – Jeg fikk en flott introduksjon og møtte kloke og engasjerte mennesker. Jeg opplevde umiddelbart masse positiv energi i Deichmansystemet.

– *Verdens beste bibliotek? Er du nervøs?*

– Jeg vil heller si at jeg er spent på en positiv måte. Takket være min forgjenger, Liv Sæteren, har vi fått på plass en spennende visjon. Hun ga meg det beste grunnlaget til å overta. Vi seiler i politisk medvind og

med den kompetansen som finnes blant de ansatte, ligger alt til rette for at vi kommer trygt i mål.

– *Hvilke oppgaver skjønnte du raskt at det var viktig å gripe tak i?*

– Som biblioteksjef kan du aldri gape over alt. Vi har kolossalt mange oppgaver foran oss. Jeg må holde fokus på det som er viktig i dag og på lang sikt. Kompetanse, struktur og innhold, er viktige stikkord. Kort fortalt blir min rolle å holde fokus på de utfordringene som til enhver tid er viktig, sier Danielsen og føyer til:

– Vi jobber masse med å definere innholdet i nye Deichman i Bjørvika. Det er lagt ned enormt med arbeid i å sikre bystyret og finansieringen og mye fokus har vært på selve bygget. Men det er hva som møter publikum inne i dette flotte bygget, som er det aller viktigste.

Fag og brukere

– *Du har ikke selv bibliotekfaglig bakgrunn. Hva tenker du om det?*

– Vi står midt i en tid hvor det stilles nye krav til biblioteket. Med den dypeste respekt for bibliotekfaget og tradisjonen, tror jeg det kan være en fordel å se biblioteket fra utsiden. Men poenget er ikke å komme inn fra sidelinjen og lage uforpliktende moro. Da ville hele institusjonen falle sammen som et korthus.

I tillegg til å bygge på den faglige kompetansen som finnes i Deichman-systemet, er det også helt avgjørende å involverer brukerne, mener Danielsen.

– Vi er til for brukerne. For å kunne svare på framtidens behov er vi nødt til å involvere brukerne i utformingen av fram-

tidens bibliotek. Vi må lytte, vi må observere, vi må snakke med dem, vi må vite mer om hva de gjør i bibliotekene våre.

Her tar Danielsen en liten pause, en slurk kaffe og innrømmer at hun ikke er helt fornøyd med begrepet brukere:

– Publikum, brukere, borgere, kunder, gjester, ramser hun opp. – Jeg kommer nok til å bruke begrepene litt om hverandre i en periode, så får vi se hva vi lander på til slutt. Uansett må målet være at innbyggerne i Oslo skal oppleve Deichman som sitt bibliotek, sier hun med trykk på *sitt*, og legger til:

– Tittelen på den nye bibliotekplanen for Oslo er «Borgernes bibliotek». Det forplikter. Det er derfor veldig viktig at vi er synlige, ikke først og fremst ved at vi skal være i avisene hver dag. Men vi må være synlige for borgerne og institusjoner og organisasjoner i samfunnet som vi kan samarbeide med.

Blir det nye biblioteket et opplevelsesbibliotek?

Framtidens bibliotek er noe stadig flere snakker om i biblioteksektoren, og det dukker opp varianter av det i alle verdenshjørner. Det hender rett som det er at Danielsen blir bedt om å definere framtidens bibliotek. Den som da venter et orakelsvar, kan lett bli skuffet.

– Her må jeg være ydmyk og svare «Jeg vet ikke». Å utvikle et bibliotek for framtiden er en kontinuerlig prosess. Vi må være en organisasjon in modus vivendi, i stand til å endre oss. Jeg tror det kan være ett svar. Men jeg vil samtidig si at vi jobber oss fra paradigmet finne, hente, levere mot opp leve, skape, dele. Bibliotekene i framtiden vil være mer utadventde og huse langt flere tjenester og aktiviteter enn tidligere. ►

Kristin Danielsen er utdannet danser fra den Norske Balletthøgskole og Ballet Arts i New York. Hun tok siden en Master i Arts Management ved City University i London. Hun har jobbet som prosjektleder i Visiting Arts, London, vært administrativ leder for Black Box teater, daglig leder for Ny Musikk, direktør for MIC Norsk Musikkinformasjon og dessuten grundet og drevet DanielsenKroepelien Arts Management.

Kristin Danielsen har de siste årene undervist ved Handelshøyskolen BI og Universitetet i Tromsø og holdt en rekke foredrag og publisert artikler i fagene kulturledelse og publikumsutvikling. Hun tiltrådte som sjef for Deichmanske bibliotek i Oslo i januar 2014.

Inspirasjon. Bibliotek dreier som inspirasjon, mener Kristin Danielsen.

– Blir det nye Deichman et opplevelsesbibliotek?

– Opplevelsesbibliotek leder fort tankene over på noe lettvin, men biblioteket har fortsatt sitt samfunnsoppdrag. Jeg mener bibliotek i ett ord dreier seg om inspirasjon. Deichmans slagord er at «vi holder Oslo våken». Det liker jeg. Inspirasjon deler jeg så opp i to hovedsøyler: Kunnskap, som er den klassiske bibliotekoppgraden hvor målet i ytterste konsekvens er økt livsmestring. Men like viktig er det å tilby kulturopplevelser i vid forstand hvor målet er økt livsglede. Vi må ikke bli for instrumentelle.

– Men vet ikke brukerne i dag like mye som bibliotekarene?

– På en måte gjør de det. Det er i dag mulig å finne informasjon innenfor alle mulige interesseområder og nisjer. Sosiale medier er ofte det første stedet man går til for å hente informasjon. Dersom biblioteket skaper et bilde av at det er her man vet mest, har man tapt. Men bibliotekarene må fortsatt være spesialister på veiledning, formidling og kildekritikk. Det er derfor viktig at brukerne deler sin kunnskap med bibliotekarene, slik at de kan bruke den videre i sitt arbeid.

Ja, til bibliotekrommet

– Men trenger vi fysiske bibliotek i en digital tid?

– Jeg tror på det fysiske bygget, på biblioteket som sted og rom. Mennesker vil være i kontakt med andre mennesker. Ikke nødvendigvis for å treffe andre, men være i samme rom som andre. Vi må lage rammer for å skape relasjoner, slik at det for eksempel er mulig å være på biblioteket alene og likevel føle seg som en del av et fellesskap.

– Noen snakker om det bokløse bibliotek. Tror du på det?

– Nei, kommer det fort. – Deichman har en fantastisk samling bøker, tidsskrifter og andre medier. Samlingene våre er gull, og de skal vi ta med videre. Dette gullet kan vi ikke la bli liggende nedgravd, vi må løfte det fram og vise det fram. Vi må i større grad bli kuratorer som gir liv til samlingene våre gjennom ulike arrangementer og aktiviteter. For det er fantastisk å ha en omfattende samling, men det er hva du gjør med den som teller.

Kompetanse

– Hva tenker du om behovet for kompetanse i framtidens Deichman?

– Det har jeg ingen fascit på, men jeg tror vi må basere oss mer på å jobbe i team enn innenfor faste avdelinger. Bibliotekfaglig

Når Oslo nå skal få sitt nye bibliotek, er det en gylden anledning til å starte med blanke ark, mener biblioteksjef Liv Sæteren ved Deichmanske bibliotek.

– Det viktige nå er at vi ikke gjensker det gamle biblioteket, hvor bøkene var de eneste og mest sentrale mediene. La oss heller «kaste ut» alt det gamle og begynne å tegne rommet på nytt og innrede det på en måte som tiltaler morgendagens brukere.

Fra intervju med tidligere Deichman-sjef, Liv Sæteren, i Bok og Bibliotek nr 4 (2008)

” - Når vi nå skal i gang med en tilsvarende utbygging i Oslo, er det fristende å spørre om du har en fiks ferdig oppskrift på hvordan en slik prosess bør gjennomføres?

– Jeg har dessverre ingen oppskrift som garanterer suksess. Men det viktigste er at bibliotekarene blir hørt, at den bibliotekfaglige kompetanse blir ivaretatt i prosjektet. Det har vi fått til her i Århus. Men det er samtidig viktig å være klar over at det krever en stor egeninnsats fra bibliotekene, sier Østergård og forteller at de ansatte har brukt mange timer av sin egen arbeidstid på å gjennomføre prosjekter hvor resultatene så har blitt formidlet inn i prosjektet.

– Men hvor har dere tatt tiden fra, tid er vel også her en knapphetsressurs?

– Det er en ledelsesoppgave å prioritere slik at de ansatte får anledning til å være med på prosessen. Det er såpass viktig at det må ryddes tid til det.

Fra intervju med prosjektleder Marie Østergård, Århus bibliotek, i Bok og Bibliotek nr 4 (2008)

kompetanse vil antakelig komplimenteres med spesialkompetanse innenfor utstillinger, formidling, internett, design, verksted og arrangement. Aktiv og brukerbasert formidling vil bli en nøkkelkompetanse. Det er fristende å si at dersom man ikke liker å jobbe med mennesker, bør man kanskje ikke jobbe i bibliotek, siden vi snakker om at biblioteket skal skape relasjoner.

– Ved Idea Store'ene i London ansatte man til å begynne med folk med kompetanse i å behandle kunder. Men som de sa til meg da jeg var dere borte. Når den ansatte ikke vet at «Kjøpmannen i Venezia» er et skuespill av Shakespeare, mister institusjonen troverdighet. Det er vel og bra å fornye kompetansen, men vi må heller ikke kaste babyen ut med badevannet.

Filialene

– I bibliotekdebatten i Oslo har fokus de siste årene først og fremst vært på det nye hovedbiblioteket. Hvordan ser du på filialenes rolle i Oslos biblioteknettverk?

– Bibliotekplanen for Oslo for 2014-2018 går inn for et sterkt filialnett. Jeg er en forkjemper for det. Selv om hovedbiblioteket er kronen, er det også del av et viktig nettverk, og det er viktig at filialene moderniseres i takt med hovedbiblioteket. For eksempel er mange av lokalene ganske utdaterte og lite fleksible. Hvis vi går opp i fugleperspektiv og ser ned på Oslo 15 år fram i tid, er antall filialer i og for seg uinteressant. Det viktigste er at hele Deichman leverer best mulige bibliotektenester

til byens beboere for de pengene vi har til rådighet. Det er også viktig at filialene får være forskjellige. Det er forskjell på behovene på Røa og Romsås. På Furuset planlegger vi for eksempel nå en filial med Idea Store'ene i London som forbilde, som vi tror kan fungere bra der.

– Men filial, stusser Danielsen. – Er nå det et godt navn? Filial kan lede tankene til «nr 2». I Trondheim har de begynt å kalle filialene for bydelsbibliotek. Kanskje vi skal innføre det i Oslo også?

Meråpne bibliotek på beddingen

Bibliotek med utvidet ubetjent åpningstid har bredt om seg i Danmark og Sverige. I Norge har vi noen få, i Oslo ingen. Hva tenker Deichmansjefen om det?

– Det kommer sannsynligvis to stykker i løpet av høsten. Til å begynne med snakket vi om selvbetjente bibliotek. Men jeg insisterer på at vi skal kalle det meråpne bibliotek, slik man gjør i Sverige. Jeg kan foreløpig ikke si hvilke det blir, men vi vil gjerne prøve noen som ligger i et krevende område, slik at vi kan få testet ulike sider ved konseptet. Vi snakker ikke om å innskrenke den betjente åpningstiden, men utvide med ubetjent åpningstid slik at tilbudet totalt sett blir bedre for borgerne.

Målgrupper

I et intervju med Kristin Danielsen er det naturlig å spørre om målgrupper. Da dukker ikke uventet Litteraturhuset opp som et tema.

– Litteraturhuset i Oslo har vært en gave til det litterære miljøet i byen. I en by

av Oslos størrelse er jeg ikke bekymret for en flukt av brukere til Litteraturhuset. Litteraturhusets målgruppe er ikke hovedmålgruppen for Deichman. Litteraturhusets brukere er forholdsvis eldre mennesker, de har høy utdanning, de har penger til å kjøpe bøker og andre medier

– I Deichman vil vi i framtiden prioritere målgruppen 0-28 år. Det skjer gjerne noe rundt 11-12-årsalderen. Da faller mange fra. Disse må vi forsøke å holde på og gi noe som de synes er interessant, eller ønske dem velkommen tilbake igjen når de er kommet i 20-årene.

– Når det er sagt, skal vi selvsagt ta godt i mot alle brukerne som kommer til oss, enten de er i 0-28-gruppen eller det er «litteraturdamer» fra Litteraturhuset. For samfunnsoppdraget vårt er det samme som for 200 år siden. Vi skal holde på gratisprinsippet og sørge for at alle kan bli inspirert, sier Kristin Danielsen og avslutter:

– Det er dette jeg har lyst til å gjøre. Bibliotek er viktigere enn noen gang.

Nytt navn? I Trondheim har de begynt å kalle filialene for bydelsbibliotek. Kanskje vi skal innføre det i Oslo også?

Hva leser du nå?

Kristin Danielsen, biblioteksjef ved Deichmanske bibliotek leser mye utenlandsk litteratur og leser gjerne flere bøker samtidig i ulike sjangere. Men etter at hun overtok sin nye jobb i begynnelsen av året leser hun mest dokumenter. Likevel er hun ikke vond å be når Bok og Bibliotek ber henne utdype sine egne bokpreferanser.

– *Leser du noe nå?*

– Akkurat nå har jeg avsluttet **The Goldfinch** av Donna Tartt som er en heftig blanding av en stor roman med glitrende språk og tyngde kombinert med at det rett og slett er god krim. Tartt skriver en bok hvert tiende år så språket er en fest, men du skal like detaljer for å få fullt utbytte. Og så leser jeg **Bring out the bodies** av Hillary Mantel som er del to av hennes verk om den britiske statsmannen Thomas Cromwell. Den er mye morsommere enn det høres ut som. Og i sommer leste jeg omsider **Fugletribunalet** av Agnes Ravatn som er et must. Totalt overraskende og fantastisk godt skrevet.

– *Er det et stort spenn i det du leser?*

– Ja det vil jeg si. Jeg leser 2-3 bøker samtidig i forskjellige sjangre. Det er alltid en biografi og et historisk verk av noe slag på nattbordet. I tillegg til aviser og magasiner. Jeg elsker magasiner. Protein og Cabinet er favoritter akkurat nå. Og det gjenoppstatte Deichmanbladet selvsagt.

– *Får du like mye tid til å lese i din nye jobb?*

– Ja, fordi det å lese endeløse mengder dokumenter om utviklingen av nytt hovedbibliotek har vært fast lektyre de siste seks månedene. Men spørsmålet var vel om litteratur og der er svaret er nei, dessverre.

– *Er det noe forskjell på det du leste som yngre og det du leser nå?*

– Jeg har nok blitt mer fagorientert med årene mens det gikk mest i skjønnlitteratur før. Men jeg leser stadig bøker om igjen fordi bøker slår ut så forskjellig på forskjellige stadier i livet. Phillip Roth har jeg plukket opp igjen nylig, han var jo en del av pensum i skoletiden. Men det er først nå jeg egentlig fatter universet hans. Jeg henter mye fra nettet både på sosiale medier og blogger, det fantes jo ikke før. **Manger** til Mimmi Thorrisson anbefales. Hun lever et liv på landsbygda i Medoc og tenker bare på å lage mat og ta bilder. Fin kontrast til min norske hverdag med fiskepinner.

Hvilken bok har gjort størst inntrykk?

– Jeg velger meg **Kvinner** av Marilyn French som jeg leste i ungdomsårene. Boka er sterk, men det at jeg var 15-16 da jeg leste den sier jo sitt. Den satt i gang en prosess i hodet om at livet består av en rekke valg og at det er deg selv det kommer an på, ingen andre.

– *Hvilke bokråd gir du til biblioteklånerne?*

– At de skal stole på seg selv, det finnes mange som er på jakt etter de «riktige» bøkene. Vi har ikke tid til å føle på det, vi må bare lese så mye vi overhodet kan. Livet er kort og det er mange gode bøker der ute.

Hold deg oppdatert på www.bokogbibliotek.no

ÅPENT BIBLIOTEK

Selvbetjent utlån

Inngang med
lånekort

Lett å
administrere

- ✓ Enkelt å tilpasse ditt bibliotek
- ✓ Sikkert og trygt

- ✓ Utvidet åpningstid
- ✓ Økt besøk

Åpent bibliotek gir utvidet service for brukerne – som nå kan bruke biblioteket når det passer dem.

Løsningen kan tilpasses både store og små bibliotek, og er enkelt å bruke for publikum og for bibliotekets ansatte. Nærmere 90 bibliotek i Danmark har så langt installert **Åpent bibliotek**.

Les mer på våre hjemmesider: www.bibsent.no

Biblioteksentralen

«De som tok slaktekniven i bruk, blant annet Aftenpostens anmelder, fremmer det kommersielle, og skjønner ikke at en roman kan være leseruvennlig, men likevel rosverdig.»

Foto: Oktober forlag

Solstad hamrer løs

– mot romantradisjonen

AV AUD GJERSDAL, FRILANSJOURNALIST

Ordene kommer fra Dag Solstad som i vår var på turné med foredraget «Dag Solstad hamrer løs». I april kom turen til Bergen offentlige bibliotek, der han «hudfletter» sine kritikere, og det for et mer enn fullsatt auditorium. Her besvarer han kritikken romanen *Det uoppløselige* episke element i Telemark i perioden 1591–1896 fikk. Det var en leseruvennlig roman. Anmelderne var delte i sine oppfatning av boken: Halv-

parten var positive, og halvparten kritiske. Fire tok i bruk slaktekniven. Hvorfor gjorde de det?

– Kritikerne dyrker som saliggjørende et litterært ideal en hovedlinje i litteraturen fra Dickens til Jo Nesbø. Det er *den* litteraturen som har rangen, og som er lesernes himmel, sier han. Solstad angir perioden 1890 til 1960 som en tid hvor romanen hadde like stor kunstnerisk betydning som lyrikken og dramaet. De gode årene for romanen fortsatte 15 år fremover, og det var en blomstringstid. Norge forsøkte da i

det minste å bli en europeisk kulturnasjon.

– For en stakket stund var romanen fristilt fra sin samfunnsmessige forpliktelse om å underholde, sier han. Imidlertid skulle ikke dette vare, for kapitalismen påvirket også hvordan vi tenkte om romanen.

– Kapitalismen har foretatt en total språk revisjon på alle områder av menneskelig virksomhet, også av romanen, sier han. Situasjonen for romanen i de store europeiske kulturlandene ble på begynnelsen av 2000-tallet derfor endret. I Tyskland var bestselgerlisten i *Der Spiegel* slik

at den ville passet for utgivelse på det norske Juritzen forlag, med kommersiell suksess.

– På den tiden er det ingen andre norske forlag som drømmer om å synke så dypt at de kan tenke seg å tilby sine lesere noe fra dette underlødige utvalget. Selv ikke for å tjene penger, sier han. Nå, i 2014, må de store forlagene konkurrere med Juritzen forlag om sine internasjonale utgivelser, og den norske bestselgerlisten likner på den tyske. Avisen Frankfurter Allgemeine sin anmelder utroper den svenske kriminalromanforfatteren Håkan Nesser til den nye Dostojevski. Mange tyske underholdningsuvillige og kvalitetsbevisste romanforfatterne har tatt konsekvensen og gått over til teatret.

– De skriver dramatikk, som stadig er en arena for den store kunsten, sier Solstad. Han peker på at en engelsk damepornobok i flere bind nylig er blitt internasjonal bestselger, og at dette skjedde på bekostning av den seriøse romanen. Og det er slik over det meste av Europa, inklusiv Frankrike, Tyskland og Storbritannia. Dette merket han under en litteraturkonferan-

se i Edinburgh for et par år siden. En forfatter på et stort europeisk kulturforlag, fortalte her om sitt siste møte med sin forlagsredaktør, som jo måtte holde budsjettet sitt:

– Derfor måtte hun henstille vår forfatter om å se nøye på sitt manus en gang til, og spørre seg selv om han ikke kunne endre sin måte å skrive på. Om han ikke kunne omskolere seg til å skrive kortere setninger, og flere og fyndigere avsnitt, for eksempel, forteller Solstad. På denne måten kunne han øke sitt «kommerielle potensiale». Dersom en ser på den aggressive kritikken av Det uoppløselige episke element i Telemark i perioden 1591–1896, så kan denne ifølge Solstad tolkes som en oppfordring til norske forlag om å gjøre det samme. Juritzen og liknende forlags suksess skyldes at de gir ut bøker fra de store kulturlands bestselgerlister, og det uten konkurranse. Ansatte ved store norske forlagshus vil ikke utgi slike leservennlige bøker som Juritzen gjør. Men når Juritzens bøker selger svært godt i opphavslandet, og det samme skjer i Norge, blir også de store toneangivende forlagene interessert.

Dermed har Gyldendal utgitt en storselger av en damepornobok på flere bind.

– Og med det introduseres en ny type forlagsredaktører i norsk kulturliv. De ansatte må gjennomgå en forvandling, en «bli ny kur» for at de store forlagshusene skal kunne konkurrere med Juritzen, sier han. Det blir en forlagsvirksomhet hvor det gjelder å utgi internasjonale bestselgere og norske romaner som tidligere hørte hjemme hos Juritzen, og der man konkurrerer om publikums gunst.

– Det er altså kapitalismen. Under ethvert samfunnssystem tenker man i overensstemmelse med det systemet en lever i, sier han. Anmelderne spiller her en viktig rolle. De som tok slaktekniven i bruk, blant annet Aftenpostens anmelder, fremmer det kommersielle, og skjønner ikke at en roman kan være leseruvennlig, men likevel rosverdig.

– Aftenposten oppdrar oss til en romanlitteratur hvor linjen fra Dickens til Jo Nesbø er enerådende og endelig. Fremtiden er ikke lys, sier Solstad. ■

Kronprinsessen åpnet bibliotek i Dronningparken

Kronprinsesse Mette-Marit åpnet før sommerferien et midlertidig bibliotek i Dronningparken ved Slottet. Tanken var at publikum da kunne slappe av i parken, med en god bok.

Kronprinsessen fikk ifølge Slottet ideen på den litterære togreisen hun gjorde våren 2014, da hun i samarbeid med Deichmanske bibliotek reiste med Litteraturtoget fra Bodø til Steinkjer og delte sine bokfavoritter med publikum i Nordland og Trøndelag. Underveis kom det inne flere hundre boktips, som kronprinsessen ønsket å bringe videre. ■

Stor leselyst i Tokke

Tokke bibliotek i Telemark hadde i 2013 rundt 14.000 besøkende. Svært lang åpningstid, tilgjengelighet og mange skoleklasser innom, var ifølge Telemarksavisa noen av årsakene til det gode besøket. Det blir også trukket fram at biblioteket er en møteplass.

Siden før sommeren 2013 var filialen på Åmdals verk ubemannet på grunn av langtidssykemelding og mangel på vikar. Filialen på Byrte ble formelt nedlagt i 2013. ■

Trøffpunkt mikromarc
Göteborg 13. - 14. november

Meld deg på i dag!

Bibliotekenes IT-senter
22 08 34 00 - www.bibits.no

Bygd for sterke opplevingar

Voss kulturhus åpnet i 2011 og ligger i Voss sentrum, der en god del av kommunens 14000 innbyggere bor. Bygningen ser ut som en kampestein som har rullet ned fra fjellet Hangur. Fasaden er grå og ubehandlet, akkurat som en gråstein. Motstående side har store glassflater mot Vangsvatnet, og på taket vokser plen. Bygget er beskrevet som et av Vestlandets fineste signalbygg, og er tegnet av arkitekt Per Knudsen. I denne bygningen ligger folkebiblioteket sammen med kulturskole, voksenopplæring og kino.

AV AUD GJERSDAL, FRILANSJOURNALIST

Biblioteksjef Inger Karin Dyrnesli står ved glassflaten og ser utover Vangsvatnet. Når det er fint vær, kan en se paraglidere fra det aktive ekstremsportmiljøet over vannet. Men i dag er det grått og regnfullt ute, og det er akkurat som om vi får været rett inn i rommet. Noen arealer utenfor er grønne, mens andre har fått gresset flerret av for å gi plen til neste år.

– Her skal det bli strandpromenade langs vannet, sier Dyrnesli fornøyd.

Bygd for sterke opplevingar

Voss bibliotek har et utstrakt samarbeid med frivillige organisasjoner, og denne

kontakten er utviklet gjennom prosjektet «Vidare enn Voss», som innebærer at det inngås skriftlige avtaler med frivillige organisasjoner. Formålet er å inspirere til lesing og skape offentlig debatt, og gi sterke opplevelser slik som visjonen til Voss kommune: «Bygd for sterke opplevingar».

– Så har vi månedens dikt her, sier hun og stanser foran et dikt som henger i glass og ramme i kafeen utenfor biblioteket. Det er «På glasberget» av Ingjald Bolstad som ble valgt ut for juli, og dette er gjort i samarbeid med Voss lyrikklag. Sammen har de også et 6-ukers skrivekurs og lyrikkafe, hvor en møtes uformelt på dagtid for å lese dikt for hverandre. Gruppen «Lesehug», som har utgangspunkt i en lesesirkel, bidrar med å lage arrangement i biblioteket.

– De har ideer, kontakter og kunnskap, sier Dyrnesli.

– Får dere penger inn via dem?

– Ja, pluss at vi får ideer som vi aldri hadde kommet på. Og de er med på å gjennomføre det praktiske, fortsetter hun interessert og viser en oppslått bok i glassmonter. – Her har vi i samarbeid med Voss kunstlag en bok med Munchs raderinger. Vi blar om slik at det blir et nytt bilde annenhver dag, sier hun og forteller at det er kunstlaget som eier dette sjeldne eksemplaret.

God arbeidsatmosfære

På lesehemsen i andre etasje camper to studenter på golvet utenfor studierommet. Her inntar de en lett lunsj med Farris,

Lys. Store glassflater trekker lyset og naturen inn i biblioteket. (Foto: Voss bibliotek)

knekkebrød og kaviar, og samtalen går lett. Sandalene er av. Vel er det ferietid, men de hadde noe studiearbeid å gjøre.

– Det er en veldig god arbeidsatmosfære her, sier den ene blid og spiser videre. Fra lesehemsen har en oversikt over det som foregår nede i biblioteket. Mange avislesere har det alltid vært ved Voss bibliotek, og nå kommer en mann med hendene fulle av vaffel, kaffe og Aftenposten og setter seg ved et bord nær glassflaten. Biblioteket har vært flere steder, og han har vært der også.

– På Kyrkjebø var det egen lesesal for aviser. Her er det litt mye bråk, sier han. Dessuten tenker han at plassen er dårlig utnyttet, for det kunne vært en etasje til med bøker. Men han liker å sitte her.

– Her er det fin utsikt, bare det ikke er sterk sol. Det er en enormt fin plass her, sier han og ser utover skodden utenfor. Senere kommer en til, hilser og setter seg ved bordet. De diskuterer et avisoppslag ivrig, for deretter å fordype seg i hver sin avis. Etter hvert kommer det flere til aviskroken. Og tallenes tale er klare, for besøket har gått sterkt opp, og utlånet har økt med 25 % etter at en flyttet inn i det nye kulturhuset.

God internkommunikasjon

Kulturhuset inneholder to kommunale

opplæringsinstitusjoner, nemlig voksenopplæringen og kulturskolen, og her i andre etasje har de klasserom. Voksenopplæringen står for norskopplæring av nærmere 150 flyktninger og arbeidsinnvandrere. Dyrnesli åpner døren til et rom med en del arbeidsplasser. På et skap står en globus. Dette er et kontorlandskap hvor alle ledere på huset sitter.

– Det blir litt lettere kontakt da. Nå som vi skal samarbeide med norskopplæringen, så er det kun et par meter i mellom oss, sier hun, og fortsetter til pauserommet, som er for alle de ca 60 ansatte på huset.

– Så det hjelper jo til på kommunikasjonen, sier hun.

Internasjonalt samarbeid

På Voss finnes det et ordtak som sier: «Verda er vid, men Voss er vidare.» Også biblioteket ønsker å være både lokalt og globalt. Biblioteket er derfor deltaker i det to-årige Grundtvigprosjektet sammen med voksenopplæringen, som er hovedsøker. Dette er et EU-prosjekt hvor en forsøker å forbedre undervisningsmetodene for språkopplæring og integrering av minoritetsgrupper. Her har de samarbeid med bibliotek i Danmark, Nederland, Tyskland og Polen. De har fått støtte til 12 reiser for erfaringsutveksling mellom deltakerne, men først skal alle møtes på startkonferansen på Voss.

– Det går på dette med formell og uformell læring, med utgangspunkt i at vi har norskopplæring i samme huset. Vi ser hvordan biblioteket kan brukes for å styrke norskopplæringen, sier hun engasjert. I fjor var hun med en gruppe bibliotekarere fra Hordaland for å se på bibliotek i Edinburgh, og her var de en hel uke. Dette var ledd i et Leonardo-prosjekt.

– Så det går an å få penger til EU-prosjekt for bibliotekene, understreker hun, og peker samtidig på at Hordaland fylkeskommune har en aktiv internasjonal avdeling, og at dette har vært viktig for å få slike prosjekter til.

Det kommer flere folk inn på biblioteket, og Dyrnesli får det travelt. En jente har allerede funnet en bok, og går ivrig ut av biblioteket med «Min første hestebok» under armen. Fra resepsjonen og i vrimlearealet utenfor biblioteket høres samtaler på fremmede språk. Det er i Voss kulturhus verden blir videre. ■

Videre lesning:

Einen, M. (2012). Voss bibliotek som møteplass. Masteroppgave i bibliotek- og informasjonsvitenskap. Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet for samfunnsfag.

Vi må opp på finsk nivå!

AV PROFESSOR RAGNAR AUDUNSON
HØGSKOLEN I OSLO OG AKERSHUS, AVD. ABI

Ihvilken grad opplever folk flest at biblioteket er til nytte for dem på ulike livsområder? Jeg har tidligere rapportert fra et komparativt prosjekt om dette temaet som jeg sammen med min kollega Svanhild Aabø og kolleger fra Finland og Nederland er engasjert i. I prosjektet har vi sammenlignet opplevd nytte knyttet til arbeidsliv, utdanning, hverdagslivsinformasjon knyttet til hus og hjem og forbrukerspørsmål, helse, ferie og reiser, lesing og kulturaktiviteter, holde seg orientert om det som skjer i samfunnet osv.

På alle disse livsområdene er det en langt høyere andel finner som oppgir at biblioteket har vært nyttig for dem enn hva tilfellet er for nordmenn og nederlendere. At finske folkebibliotek oppleves som så mye nyttigere enn norske og nederlandske, er det rimelig å forklare som et resultat av Finlands langt sterkere satsing på bibliotek sammenlignet med de to andre landene i prosjektet. Norske driftsutgifter pr. innbygger til folkebibliotek er bare 60 prosent av de finske og i Finland er det ikke mer enn drøyt 1300 innbyggere pr. årsverk i folkebibliotekene. I Norge er det tilsvarende tallet ikke så langt unna 3000¹.

Men selv om Finlands markant sterkere satsing på bibliotek sammenlignet med Norge utvilsomt er betyr mye, ser det ikke ut til at det kan forklare alt. Nå har vi utvidet prosjektet med to land til: USA og Sør Korea. I begge disse landene er andelen som oppgir at de har hatt nytte av folkebiblioteket langt nærmere Finland enn Norge og begge bruker mindre på folkebibliotekene enn det vi gjør hos oss. Driftsutgifter til folkebibliotek i USA ligger på omlag 25 euro pr. innbygger mot 35 i Norge. Allikevel ser amerikanerne ut til å få mye mer nytte ut av folkebibliotekene enn nordmenn:

- 42 prosent av de amerikanske respon-

dentene oppgir å ha hatt nytte av biblioteket med hensyn til jobbrelaterte problemer – det gjelder bare 11 prosent av de norske. (31 prosent i Finland).

- 57 prosent av amerikanerne har hatt nytte av biblioteket i forbindelse med en eller annen form for utdanning – formell så vel som uformell og fritidsrelatert. Bare 18 prosent av nordmennene svarer at biblioteket har vært til nytte på dette feltet. (48 prosent i Finland).
- 48 prosent av amerikanerne oppgir at biblioteket har vært nyttig i forbrukersaker mot bare snaut 10 prosent i Norge (36 prosent i Finland).
- 50 prosent av amerikanerne oppgir at biblioteket har vært nyttig som arena for kultur og lesing, mot 20 prosent i Norge. Her er det 74 prosent av amerikanerne som har hatt nytte av biblioteket når de skal finne lesestoff, 44 opplever det som nyttig i andre kulturelle aktiviteter. I Norge er det 44 som har opplevd biblioteket som nyttig når de skal ha lesestoff - 21 prosent når de skal engasjere seg i andre kulturaktiviteter. (Finland 74 og 47).
- 43 prosent av amerikanerne mot 12 prosent av nordmennene opplever at biblioteket har vært nyttige i forhold til det som er norske biblioteks nye satsingsområde – å være en arena for offentlig samtale og debatt.

Hvilke faktorer – i tillegg til Finlands sterke satsing på bibliotek sammenlignet med Norge - kan bidra til å forklare den lave nytten som nordmenn åpenbart opplever at biblioteket har for dem på sentrale livsområder?

En kandidat kunne være internettbruk. Er det slik at fler har tilgang til og er brukere av internett i Norge enn i de andre landene? Erstatte internettet bibliotekene på mange av de livsområdene der vi har spurt om nytten av biblioteket? Men den hypotesen ser ikke ut til å få så mye støtte

når vi ser på internettets gjennomslag i de landene som inngår i sammenligningen. Finland, Nederland og Norge ligger ganske tett med henholdsvis 91, 93 og 95 prosent av befolkningen som internettbrukere i 2012. USA og Korea ligger riktignok noe etter med 81 og 84 prosent internettbrukere. Men det ser samtidig ut som om de flitigste bibliotekbrukerne også er de ivrigste brukerne av internett.

Vår samarbeidspartner i Finland, Pertti Vakkari fra universitetet i Tampere, har med utgangspunkt i de finske dataene funnet at grad av internettbruk er den uavhengige variabelen i en prediksjonsmodell som i sterkest grad påvirker sannsynligheten for om en person er folkebibliotekbruker eller ikke – sterkere til og med enn utdanning. En nylig publisert rapport fra Pew Research i USA viser at de 30 prosent av den amerikanske befolkningen som er de hyppigste brukerne av og har det sterkeste engasjementet i folkebibliotek, har tilgang til og bruker internett i høyere grad

Trivsel. De stortrives på Nesodden bibliotek - til tross for

¹ En artikkel som presenterer og analyserer funnene fra prosjektet mer i dybden kommer i årets siste nummer - nr. 5 - av Journal of Documentation. Artikkelen er allerede digital tilgjengelig fra tidsskriftets nettsted for den som ikke orker å vente.

enn gjennomsnittet. Internettbruk ser slik sett ikke ut til å konkurrere med folkebibliotekbruk, men heller til å stimulere bibliotekbruken.

En annen forklaringskandidat kunne være sosial kapital. Nå har riktignok ikke minst Andreas Vårheim – en av forskerne i PLACE-prosjektet – dokumentert at det ser ut til å være en positiv sammenheng mellom bevilgninger til bibliotek, bibliotekbruk og forekomsten av sosial kapital. Allikevel er det rimelig å anta at i samfunn med høy sosial kapital vil menneskene inngå i uformelle nettverk de kan benytte når de for eksempel er på jakt etter jobb, når de lurar på noe i forbindelse med barneoppdragelse, når de er på jakt etter en dyktig rørlegger osv. De vil i mindre grad være avhengig av hjelp fra formelle institusjoner som for eksempel et bibliotek.

Norge og Nederland ligger på den internasjonale toppen i målinger av tillit og sosial kapital. Verdens kanhende mest innflytelsesrike forsker på feltet – Robert Putnam – har vært opptatt av reduksjonen i sosial kapital i USA fra 60-tallet til i dag. Selv om forskere er uenige om hvorvidt Sør-Korea er et lavtillitssamfunn eller ikke, synes det å være enighet om at tilliten har gått tilbake. Problemet med sosial kapital-hypotesen i vårt tilfelle er imidlertid at Finland skårer om lag like høyt som

Norge og Nederland langs de fleste sosial kapital-dimensjoner. Sosial kapital ser ut til å være en dårlig kandidat til å forklare forskjellene mellom Norge og Finland. Men når 43 prosent av amerikanerne har hatt nytte av biblioteket når de skal finne jobb og 46 prosent i forbindelse med problemer knyttet til barneoppdragelse mot 14 og 27 prosent av finnene kunne det være interessant å undersøke om man i tilittssamfunnene Finland, Norge og Nederland gjør bruk av sosiale nettverk når problemer på disse områdene skal håndteres mens amerikanere i større grad er avhengig av formelle institusjoner.

En tredje mulig fortolkning er knyttet til folkebibliotekenes forankring i samfunnet. Er den sterkere i USA og Finland enn i Norge? Da innstillingen En ny ordning av bibliotekvesenets administrasjon ble lagt fram i 1919, var det ikke mer enn 80 «hovedposter» - altså stillinger – i norske folkebibliotek. Da var folkebibliotekene tungt og solid forankret i landet der de oppsto – USA. På det tidspunkt hadde man i USA 18 bibliotekskoler med ett eller to-årige kurs. Denne tunge forankringen kan fremdeles være relevant og bidra til at bibliotekene ses som naturlige steder for løsning av en rekke informasjonsproblemer.

Pew-rapporten som er referert foran deler USAs innbyggere inn i tre kategorier: De med et høyt bibliotekengasjement – ivrige brukere som oppgir at det ville være et vesentlig tap for dem om biblioteket i lokalmiljøet forsvant, de med middels engasjement og de med et lavt engasjement. De høyt engasjerte utgjør 30 prosent av befolkningen og de middels engasjerte 39 prosent – altså 69 prosent til sammen. Det er mye. De høyt engasjerte er, som pekt på foran, velutdannede, relativt unge og ivrige brukere også av internettet. Og den største gruppen blant dem med et lavt engasjement representeres av dem rapporten beskriver som «distant admirers» - avstandsbeundrere. De utgjør 10 prosent av befolkningen.

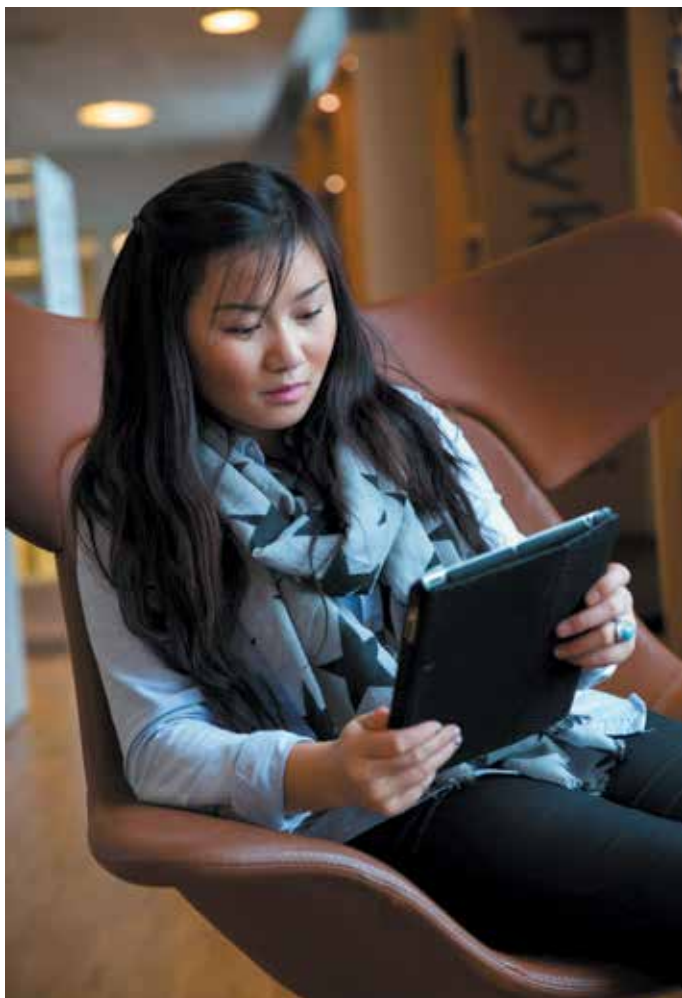
Hva så med Finland? I boka *The library spirit in the Nordic and Baltic countries* oppsummerer nordens fremste bibliotekshistoriker, Ilka Mäkinen, finske folkebiblioteks historie. I 1912 var det i Finland 3500 folke- eller folkelige bibliotek, landsbybibliotek eller bibliotek eid og drevet av folkelige massebevegelser. Mer enn 1000 bibliotek hadde sin forankring i fagforeninger. Også Sverige hadde et stort antall bibliotek knyttet til fagbevegelsen og avholdsbevegelsen.

Norge var på grunn av Deichman og Nyhuusrevolusjonen betraktet som ledende folkebibliotekland i Norden på dette tidspunkt. Men var implementeringen av folkebibliotekmodellen i Norge et elitestyrt ovenfra og ned prosjekt? Var det dominert av en liten gruppe intellektuelle i kretsen rundt tidsskriftet *Kringsjaa*, den hjemvendte Haakon Nyhuus og noen kvinner fra øvre middelklasse som tok bibliotekarutdanning i USA og kom hjem for å spre evangeliet? Illustrerer tallene i Ilka Mäkinens artikkel at de finske folkebibliotekene har hatt en tyngre forankring i brede massebevegelser og at det har gitt et folkelig eierskap som fremdeles reflekteres i finske folkebiblioteks sterke posisjon?

Det er ikke urimelig at historiske føringer har slike konsekvenser, men historiske føringer av denne typen kan og må overskrides. Det forutsetter et bibliotekløft som kan heve norske folkebibliotek opp mot finsk nivå. ■

at Norges satsing på bibliotek kunne trenge et betydelig løft. (Illustrasjonsfoto: Trond Isaksen)

Styrke. I motsetning til bokhandlene kan biblioteket tilby en langt større bredde, enten vi snakker om papirbøker eller ebøker. [Illustrasjonsfoto: Trond Isaksen]

Ebøker? Ja takk!

Jeg leser hele året, men mest om sommeren. Da er det tid til å få lest de nye fagbøkene og de viktigste skjønnlitterære bøkene fra forrige år som jeg ikke rakk å få med meg. I tillegg benytter jeg alltid anledningen til å få med meg noen klassikere. I år koste jeg meg med Steinbecks bøker om dagdrivergjengen i Cannery Row. Den kunne jeg bare få på norsk fordi vi har bibliotek.

AV LARS EGELAND
DIREKTØR FOR LÆRINGSSENTERET
VED HØGSKOLEN I OSLO OG AKERSHUS

Det nye i år var at en stor andel av bøkene var ebøker. Ikke minst benyttet jeg meg av muligheten av å låne ebøker fra biblioteket. De kunne jeg riktignok bare få lastet ned til ipaden min. Som de fleste som låner bøker, kjøper jeg også. Mange ebøker kan jeg nå få lastet ned til Kindle-lesebrettet mitt, men jeg kjøpte også et par helt nye og dyre ebøker som jeg aldri fikk lastet ned i det hele tatt på grunn av en krøkkete DRM.

At ebøker supplerer og delvis erstatter papirbøker, er bare en av endringene i mitt mediebruk det siste året. Til jul kjøpte jeg smart-tv og startet å abonnere på Netflix. Jeg sitter ikke lenger foran statskanalen og venter på at et program skal begynne. Jeg velger selv filmer som jeg ønsker å se. Utvalget på Netflix er ikke all verden, og noen ganger må jeg supplere med å leie på iTunes, eller rett og slett Youtube. Om det er noen helt spesielle filmer jeg vil se, er løsninga biblioteket – her på Høgskolen i Oslo og Akershus har vi medieutdanning

og derfor en stor filmsamling. Jeg abonnerer på podkast med radioprogram som Fri-luftmagasinet, Dagsnytt 18, Verden på Lørdag og Verdibørsen som jeg hører når jeg er på joggetur med bikkja. CD-platene er pakka bort og jeg hører musikk fra Ipod'en eller strømmer fra Spotify.

Jeg er ikke aleine om å ha endret medianene slik. På Nasjonalbibliotekets lederkonferanse i fjor fortalte NRK-sjef Thor Gjermund Eriksen at det allerede er slik at de fleste som ser barne-tv nå ser det «on demand» framfor når NRK velger å sende programmene. Etableringa av radio-kanalen P1+ gjorde at salget av DAB-radioer gikk i været, med den konsekvensen at seertallet på NRKs Derrick-repriser sank tilsvarende. For to år siden var det nesten ingen i Norge som hadde hørt om Netflix, nå har de ifølge VG over 520.000 abonnenter i Norge.

I april i år passerte utlånet av ebøker i norske folkebibliotek 13.000, en økning

fra en beskjeden start på 6700 et halvt år tidligere. På samme tid økte salget av ebøker kun fra 5100 til 6926. Det gjorde at mange forlagsfolk tok til orde for at det skulle bli vanskeligere å få låne ebøker. På lederplass tok Klassekampen til orde for at det skal settes tak på hvor mange ganger en ebok kan lånes ut og at staten må kompensere mer for utlån.

Foreløpig er bruken av ebøker beskjeden, selv om veksten er betydelig. Med utlån hver måned på nivå med utlånet i april, vil det fortsatt utgjøre mindre enn én prosent av folkebibliotekenes utlån. Men det er jo all grunn til å tro at det vil vokse. I fag- og forskningsbibliotekene som var tidligere ute med å ta i bruk digitale kunnskapskilder, har digital nedlasting økt med 300% i perioden 2005-2012. Nedlasting er nå mer enn dobbelt så stor som antall lån av bøker. Likevel har utlån av papirbøker holdt seg rimelig stabilt. Økt digital bruk betyr at den totale mediebruken har økt, fra 24.4 fysiske lån og nedlastinger i 2005, til 33.4 i 2012.

Suksessen med ebokutlån fra folkebibliotekene gjør at folk vender seg til å få gratis bøker, blir det hevdet. Men gratis bøker har man jo alltid fått i biblioteket. Det er ikke nytt at antallet lånte bøker overgår antallet solgte bøker. Forleggerforeningens medlemmer solgte i 2012 litt over 21 millioner bøker (unntatt skolebøker). Samtidig var det 29 millioner utlån i folke-, skole-, fag- og fengselsbibliotek. Det betyr at forholdet mellom solgte og lånte bøker er slik at ca. 59% er lån og 41% kjøp. Når det gjelder ebøker er nå 65% lån og 35% kjøp. Da lydbøkene ble introdusert utgjorde bibliotekenes andel opp til 80%! Lydbøkene ble altså introdusert til publikum gjennom bibliotekene.

Etter min mening har forlagene en jobb å gjøre i ytterligere å forenkle grensesnittene for kjøp av ebøker. Prisen kan også ha en betydning, særlig for nye bøker. Men kanskje viktigst er det at de må lage en mer fornuftig måte å dele bøkene på. Kona mi har kjøpt flere hundre bøker som ligger på hennes nettbrett. – Denne boka er god, sier hun, den burde du også lese! Men hun vil jo ikke gi meg nettbrettet sitt, det blir jo omtrent som å dele på et par briller: Denne uka er det du som har brillene og kan lese! Hvis jeg skal kjøpe en bok til flere hundre kroner vil jeg gjerne kunne dele den med kona ved at hun får den til sitt nettbrett på en enkel måte.

Nå lanserer Cappelen Damm sin strømmetjeneste for bøker. I samarbeid med den svenske veletablerte tjenesten Storytel og 20 andre norske forlag, tilbyr de 20.000 lydbøker og ebøker. Ved å betale et fast månedlig beløp kan du lese og høre så mye du vil. I Sverige har tjenesten allerede fått 100.000 abonnenter. Prisen – over dobbelt så mye som et Netflix-abonnement – kan synes høy. På den annen side er det mange som bruker 179 kr på bøker pr måned, under forutsetning av at Storytel kan erstatte annet bokkjøp. Tjenesten møter det som er problemet med informasjon som vare, nemlig at du ikke vet verdien av den før du har forbrukt varen. Du vet ikke om de pengene du betaler for en bok var penger ut av vinduet, før du har lest den. Med Storytel er det ikke penger ut av vinduet, er boka dårlig, velger du deg en ny!

Etableringa av Storytel og forlagsreaksjonene mot bibliotekets utlån av ebøker, reiser spørsmålet om hva som er verdien av en lest bok. De forlagsfolkene som har tatt til orde for at det skal bli vanskeligere for bibliotekene å låne ut ebøker, mener at det har en større verdi for kunden å bli sittende igjen med en lest papirbok, enn med en lest digital fil. Det er en forestilling fra en tid da bøker var et særdeles knapphetsgode og der et hjem med bokhyller på veggen var et statussymbol. I dag vil jeg vurdere verdien av en lest bok som svært lav. Det er sjelden jeg leser bøker om igjen, sjøl om det kan det være kjekt å ha tilgang til bøkene for å gå tilbake og sjekke opplysninger – ikke minst i faglige bøker. Men jeg vil personlig helst slippe å bruke penger på å holde hus for en mengde papirbøker, da foretrekker jeg digitale filer. Den største fordelene med en lest papirbok er at

den så lett kan gis bort og bli en verdifull ikke-lest bok for en annen. For forlag og bokhandel er verdien av en ikke-lest papirbok svært lav for ikke å si negativ, om den ikke har et rimelig potensiale for å bli solgt. Dermed satser man på færre bøker med sikkert salgspotensial. På den måten har særlig bokhandlerne sjøl bidratt til å redusere sin betydning som kulturformidler.

Bokbloggeren Geir Tangen er begeistret for Storytel. På bloggen sin (<http://bokbloggeir.com/tag/storytel/>) skriver han at han «frykter at det vil bety kroken på døra for svært mange bokhandlere, og dessverre også for mange biblioteker.» Det har vært en forestilling lenge om at digitalisering og ebøker vil bety slutten på bibliotekene. Hvis bibliotekfolk og brukere kun oppfatter biblioteket som et lager for papirbøker, kan Tangen få rett.

Men hvis man mener at bibliotekets primære funksjon er å tilby tjenester knytta til å formidle kunnskap og opplevelser, så vil det ha lite å si om kunnskapen kommer fra hyllene, fra magasinet i kjelleren eller fra den digitale skyen. Bibliotekets oppgave har vært å tilby sine tjenester gratis, det vil sannsynligvis bare bli viktigere i framtida. Folkebibliotekene har i tillegg funksjoner som debatt-arena og møtesteder. Dette er også funksjoner som blir viktigere både for mennesker og som nødvendige byutviklingstiltak i en tid hvor digitaliseringa med økt netthandel truer butikkene og byen som møtested. Det som kan true bibliotekene, er om de slår seg på samme markedsmessige tenking som bokhandlerne, nemlig et smalere utvalg og kortere oppbevaringstid. Bibliotekene må holde fast ved at det er de som kan formidle og gi tilgang til den samlede kunnskaps- og kulturarven, alle de bøkene som du ikke finner i bokhandelen, ebokhandelen eller Storytel!

I Åndsverksloven gis det en eksplisitt rett for bibliotekene til å låne ut bøker så lenge det skjer gratis. Dette unntaket er ikke bundet til fysisk form. Forfatterne får en godtgjørelse basert på totalt utlån i bibliotekene. Det er rimelig at ebokutlån inngår i dette, men det ville være helt urimelig å lage egne regler for å gjøre ebokutlån vanskeligere.

Vi vet fra undersøkelser at bibliotekbrukere også er de som kjøper flest bøker. I stedet for å være bekymret for at ebokbruken i bibliotekene nå tar av, kan man være optimist og tenke at folkebibliotekene vil introdusere folk for ebøker, og at dette vil gjøre at de også vil kjøpe bøker. Ikke minst vil mange kjøpe seg lesebrett! Wahl argumenterer med at folk samler på papirbøker, men vil ikke samle digitale filer. Det er en defensiv holdning. Personlig foretrekker jeg ebøker nettopp fordi de er så greie å lagre og tar så lite plass. ■

Lars Egeland er direktør for Læringssenter og bibliotek ved Høgskolen i Oslo og Akershus, og nestleder i Norsk Bibliotekforening.

Bakstreverske forlag. Forleggerne pålegger ebøkene restriksjoner som papirbøkene ikke har. Nå er det på tide forlagene våkner, mener Doctorow.

Forlagenes katastrofale feil

Å behandle dem som et fanget marked som skal utnyttes mest mulig er en gigantisk - og potensielt katastrofal - feil fra forlagenes side.

AV CORY DOCTOROW, [FRILANSJOURNALIST](#)

Tidlig på sommeren dro jeg på den årlige konferansen til American Library Association (ALA) i Chicago. Det var kjempebra. Det finnes mange totalt grunnløse bibliotekar-stereotyper – den hysjende peppermøen som foretrekker bøker fremfor menneskelig selskap er ren (og fantasiløs) fantasi. Men bibliotekarene lever opp til sitt rykte på én måte: De er suverent velor-

ganiserte. Jeg har vært på mange bibliotek-konferanser – nasjonale, regionale, til og med pan-europieiske – og den ene tingen jeg kan si om dem alle er at de går som et velsmurt urverk.

Mens jeg var i Chicago satt jeg og snakket med noen av ALA-strategene om hvordan bibliotekene får elendige betingelser og avtaler om ebøker fra forlagene. Når biblioteker vil kjøpe en ebok fra utgiveren, må de betale så mye som 5 ganger den prisen du eller jeg som privatperson betaler for den samme eboka. Og bibliotekets ebok

kan bare lånes ut til én låner om gangen – hvilket betyr at biblioteker ender opp med å kjøpe hver av disse overprisede tekstfilene mange ganger. Ikke bare det, men bibliotekene må kjøpe disse ebøkene med DRM, og investere i dyr, proprietær programvare for å administrere ebøkene og utlånet av dem fra firmaer som Overdrive for å sikre at kun én låner om gangen kan låne en gitt ebok.

Kunstige restriksjoner

Disse ebøkene har restriksjoner som vanli-

ge papirbøker ikke har: De kan ikke selges som bruktbøker eller gis bort når lånesirkulasjonen avtar; de kan heller ikke deles med lånere på andre biblioteker gjennom fjernlån – en bærebjelke i bibliotekenes virksomhet i over et århundre. For å legge fornærmelse til skade insisterer HarperCollins på at bibliotekene må slette ebøkene etter at de har blitt lånt ut 26 ganger. Dette hevder de er en slags parallell til at papirbøker slites ned, faller fra hverandre og må kastes. Men dette er både feil og perverst. Feil fordi 26-grensen ikke har noe som helst å gjøre med hvor mange ganger en bok kan lånes ut før den faller fra hverandre.

Det forbløffer meg at HarperCollins ønsker å presentere sine produkter som så dårlig fremstilt at de ikke tåler å bli lest 27 eller flere ganger. Men bortsett fra de faktiske problemene med en slik grense på 26, så er det grunnleggende perverst å feire og importere begrensningene fra fysiske medier inn i den digitale verden. Det er som å insistere på at elektriske lyspærer må være begrenset til å avgi en lysmengde på ikke mer enn 1 lumen, fordi det er den maksimale lysmengden du kan få fra et stearinlys på samme størrelse.

Det faktum at papirbøker ikke varer evig er ikke en bevaringsverdig funksjon å ta med over i digitale utgivelser: Det er en feil, og jo fortere vi fjerner den jo bedre. ALA har lansert en kampanje, Forfattere for bibliotek-ebøker, der forfattere som meg (og du) kan undertegne et opprop til

sine utgivere om å gi biblioteker rettferdig og rimelig tilgang til ebøker. Du finner kampanjen på <http://www.ala.org/transformlibraries/a4le>.

Bibliotekene bør få rabatt

Forlagsvirksomhet er midt inne i en overgang der forlagene avgir stadig økende andeler av sin virksomhet til ebok-leverandører – firmaer som Apple, Google og Amazon. Samtidig har bokhandlene for papirbøker gått gjennom store sammenrekninger, og Barnes and Noble, den siste store kjeden, er på gyngende grunn. Mange tapre uavhengige bokhandler kjemper hardt, og vi elsker dem, men de er spredt og har svakere stemme og innflytelse. Slik er det ikke med bibliotekene. Det finnes biblioteker i hver småby, og selv om de er under hardt angrep i denne nøysomhetens tidsalder fortsetter de å være kjennetegnet på et sivilisert samfunn og drar fordel av bibliotekarenes forbløffende evne til å organisere. Det moderne bibliotek ligner på en bokhandel der hjelpsomme ansatte som elsker bøker og forfattere setter sin ære i å «selge for hånd» forlagets produkter til sine lånere. Bibliotekene er også vertskap for noen av de beste forfatterarrangementene, og tilveiebringer et vitalt rom for å koble sammen lesere og forfattere. Til forskjell fra alle andre kanaler for ebøker er ikke bibliotekene en konkurrent til forlagene. De ønsker ikke å selge leseenheter eller teknisk utstyr. De ønsker ikke å vinne over kunder til en bestemt sky-tjeneste.

De vil bare at lesere skal kunne lese, forfattere skal kunne skrive, og forlag skal kunne selge. De fortjener bedre avtaler og betingelser enn det de får.

Det er mange gode grunner til at biblioteker bør få rabatter på ebøker, istedenfor å måtte betale overpris. For det første er de utmerkede kunder og de kjøper store kvanta. For det andre forblir de ebøkene som bibliotekene kjøper inn i samlingen til evig tid, til forskjell fra papirbøker. Når et bibliotek kutter ned på beholdningen av fjorårets trykte bestselger havner flesteparten av eksemplarene på et billigsalg, og deretter på bruktbokmarkedet, f.eks. hos Amazon med store rabatter og konkurrerer der om lesernes penger.

Men ebøker kan ikke selges på et slikt billigsalg. Dermed konkurrerer de ikke med nye ebøker – og de genererer aldri inntekter til biblioteket gjennom salg som bruktbøker. Med andre ord: Selv om ebøker prises tilsvarende papirbøker genererer de mer penger til forlagene og mindre til bibliotekene. Forlagene bør fri til bibliotekene som en nøytral part og som potensielle allierte i ebok-krigene. Forlagene konkurrerer direkte med ebok-leverandører som Amazon, som både utgir og selger ebøker. Men når Amazon selger en ebok, får de enorme lass av etterretninger og markedsinformasjon om forretningsstransaksjonen: Hvem kjøper, hvorfra, ut fra hvilke nøkkelord, sammen med hvilke andre bøker (for å nevne noen få ting). Hva får forlaget? Et oversiktstall over totalsalget, 90 dager senere. Selvsagt løper Amazon i ring rundt de «Fem Store» forlagene: Forlagene vet ingenting om sine kunder, mens Amazon vet alt om dem.

Viktige data

Bibliotekenes utlånsdata for ebøker er en potensiell kilde til uvurderlig markedsinformasjon og handlekraft for forlagene – dersom de kan slutte å være opptatt av å spidde bibliotekene på pris og heller fokusere på å samarbeide med dem istedet. Bibliotekene kunne forsyne forlagene med daglige utlånstall, delt opp per by, for hver bok, sammen med korrelasjoner mellom bøker («denne boken ble lånt samtidig med den boken»). Forutsatt at dataene er tilstrekkelig aggregert ville ikke dette utgjøre noen trussel mot lånernes privatliv og personvern. Dette må selvfølgelig

Rabatt. Det er mange gode grunner til at biblioteker bør få rabatter på ebøker, istedenfor å måtte betale overpris.

administreres og passes på nøye – men hvis det er én yrkesgruppe vi kan stole på at vil behandle dette spørsmålet med den forsiktighet og omsorg det fortjener, så er det bibliotekarene.

Katastrofal feil av forlagene

Nøysomhetens tidsalder har ikke vært snill med bibliotekene, og mange steder er det det siste «butikkvinduet» som fremdeles prøver å putte bøker inn i leseres hender. Å behandle dem som et fanget marked som skal utnyttes mest mulig er en gigantisk – og potensielt katastrofal – feil fra forlagenes side. Hvis forlagene ønsker å få noe virkelig verdifullt ut av bibliotekene kan de ikke gjøre noe bedre enn å skape et fritt, åpent alternativ til Overdrive som gir dem de dataene de trenger for å kunne konkurrere med ebok-leverandørene, og som samtidig frigjør bibliotekene fra deres dyre byrder med administrering av utlån av ebøker. Jeg håper de vil se lyset. I likhet med mange andre forfattere skylder jeg min kjærlighet til bøker til bibliotekene og jeg føler meg aldri mer hjemme enn når jeg er i et stort bibliotek. Det siste jeg ønsker er at mine bøker skal være en byrde for bibliotekarene som elsker dem og som gjør alt de kan for å finne lesere til dem. ■

Frihetsforkjempere. Artikkelforfatter Cory Doctorow (t.h.) og artikkelens oversetter, Thomas Gramstad.

Denne artikkelen ble opprinnelig trykket i Locust Magazine i september 2013, og er oversatt til norsk for Bok og Bibliotek av Thomas Gramstad. Cory Doctorow er science fiction-forfatter, journalist og medredaktør for Boing Boing, en blogg om teknologi, kultur og politikk. Doctorow bor i London, og kommer opprinnelig fra Canada. Han har tidligere arbeidet for EFF (Electronic Frontier Foundation) i USA og dessuten i Europa som Europa-koordinator

(European Affairs Director) 2001-2006. Doctorows bøker, noveller og artikler er lagt ut med Creative Commons-lisenser og kan fritt lastes ned fra hans nettsted Craphound.com. Les mer om Cory Doctorow i Wikipedia: http://en.wikipedia.org/wiki/Cory_Doctorow. Se også: En oversikt over dokumenter på norsk av eller om Cory Doctorow <http://kunnskapsallmenning.no/cory/>.

E-bøker suksess i Narvik

I løpet av første halvår lånte Narvik bibliotek ut i alt 2452 e-bøker til brukere av biblioteket. I tillegg ble det lånt ut nesten 2000 e-bøker til lånere andre steder i landet, skriver Fremover.

Bibliotekene i Bodø og Mo i Rana lånte i samme periode ut henholdsvis 2530 og 1799 e-bøker. Biblioteksjef Tonje Farset i Narvik mener derfor at e-boka er blitt en suksess, og at det heller ikke er noen som glemmer å levere tilbake – dette fanger nemlig systemet opp selv.

I Nordland er alle e-bøkene samlet i et felles «bibliotek» som foreløpig har 1350 titler, og som alle registrerte lånere ved bibliotekene i fylket har adgang til. Ifølge Farset har ingen andre fylker foreløpig et like stort utvalg. ■

Lokker unge lesehester med nysatsing

I Bergen har Bergen bibliotek i sommer åpnet en ny ungdomsavdeling, «Urommet», der biblioteket ved hjelp av stort utvalg, innbydende interiør og interessante arrangementet vil forsøke å lokke flere unge til biblioteket. Tilbudet er også blitt gjort kjent gjennom sosiale medier som Facebook, Instagram og Tumblr, skriver Bergens Tidende.

Spesialbibliotekar Kjersti Hatland sier at noe av ideen er å «snike» bibliotektilbudet inn på de unge, og at dette blant annet skal skje gjennom et bredt tilbud av fantasy-litteratur. Høsten 2014 var det også meningen å sette i gang et program med forelesninger, debatter og bokmøter, forteller hun til avisen. ■

18 søkere til biblioteksjefstillingen i Bodø

I alt 18 søkere ville midt i august bli biblioteksjef ved det nye biblioteket i Bodø. Bystyrepolitikker i Bodø og tidligere fylkesråd for utdanning i Nordland, Trude Berg, sa til Avisa Nordland at hun hadde søkt jobben fordi den var en av de mest spennende kulturlederstillingene i Bodø. Hun har studert både musikk og litteraturvitenskap, og ville gjerne være med på å forme innholdet i det nye biblioteket.

En annen sterk søker var Roger Johansen, som høsten 2013 ble ansatt som programkoordinator ved Stormen bibliotek og litteraturhus. Det var i august meningen å tilsette biblioteksjef så fort som mulig, men kommunaldirektør Arne Øvsthus sa at antall søkere var høyere enn han hadde regnet med. ■

Madla åpent fra 06 til 22

Madla bibliotek ved Stavanger utvidet på forsommeren åpningstiden fra 06 til 22, og holder dermed åpent 97 timer i uka. Utenom ordinær åpningstid kan lånerne bruke lånekorsett sitt til å låse seg inn og bruke biblioteket på egen hånd, forteller daglig leder Ebbe Helberg til NRK Rogaland.

Hellberg sier at det er gjort svært gode erfaringer med slike ordninger i Danmark. Der er det nå 200 ubetjente bibliotek, og det er lite hærverk. Folk tar ansvar for biblioteket sitt, og det så også betjeningen på Madla da selvbetjeningssystemet ble prøvd ut. Det er installert kameraer og alarmer og den som tar med seg en bok som ikke er lånt, vil derfor ifølge Hellberg få et fint bilde av seg. ■

Godvær bra for Porsgrunn bibliotek

Det ble i juli i år i alt lånt ut 15.221 bøker på Porsgrunn bibliotek, mot 13.698 i samme måned i fjor. Dette er en økning på 1523 bøker, noe Leif Hansen ved biblioteket mener kan komme av at det rett og slett ble for mye godvær. Da finner folk tilbake til bøkene igjen og mange har vært innom for å låne bøker til hytteturen, forteller han til Porsgrunns Dagblad.

Også barneavdelingen har hatt stor pangang, ikke minst på grunn av den årlige lesekonkurransen. Dette har ført til at det har vært fullt av barn på biblioteket stort sett hele tiden, tross temperaturer på opptil 29 grader både ute og inne. ■

La strekkodene hjelpe dere!

Alle biblioteker ønsker seg en effektiv og pålitelig løsning for merking av bøker samt inn- og utlevering.

Interconnect AS har levert strekkodelesere, etiketter, etikettskrivere og programvare for inn-/utlevering av bøker i mer enn 20 år.

Be om referanser, vi har mange!
Ring 67 16 64 00 eller kontakt oss på
data@interconnect.no

interconnect

Så moro! Barnehagebarna fra Sortland var de første som fikk teste ut det nye biblioteket da dørene åpnet 6 .juni.

Sortland bibliotek inn i Kulturfabrikken

Sortland bibliotek har flyttet inn i Sortlands nyeorstue, Kulturfabrikken. I juni åpnet dørene til bibliotekets splitter nye, flotte lokaler. Biblioteksjef Kirsten Aafloy Opdan er veldig glad for samlokaliseringen med museum, kulturskole, kino, kunstgalleri, frivilligsentralen og kafé.

TEKST OG FOTO: MARIANNE LOVISE STRAND
FRILANSJOURNALIST

Kulturfabrikken ruver godt i Sortland Sentrum og står på historisk grunn. For på nøyaktig samme sted sto nemlig den tradisjonsrike fabrikken, Vesteraalens Hermetikkfabrikk, som i mer enn 100 år har produsert de populære Vesteraalens fiskeboller på boks. Bollene som Roald Amundsen bragte med seg på sine ekspedisjoner. Fabrikken er

revet nå, men navnet er med videre inni framtida.

Kulturhusets nav

Å samle kulturinstitusjonene i byen Sortland i ett stort hus og under samme tak, har det vært arbeidet med i Sortland kommune i en årrekke. 12 år for å være presis. Det har vært mange møter, skisser og for-

slag før nå bygget endelig står klart. Kulturfabrikken har kostet om lag 250 millioner kroner, et spleiselag mellom kommunen og fylkeskommunen. En aktiv aksjonskomite har også gjennom flere år skaffet en del millioner fra det lokale næringslivet.

I april åpnet nybygget for prøvedrift og 6.juni åpnet biblioteket sine dører for lånerne, ett par måneder etter at de siste bøkene ble flyttet ut av Havnagården på Sortland.

I oktober skal Kulturfabrikken ha offisiell åpning med stor festivitas for alle.

– Prosjektleder Rune Håndlykken, sa helt fra starten av i 2002 at biblioteket skulle være navet i det nye kulturbygget. Det var så fint sagt at jeg holdt nesten på å rope «halleluja». For oss var dette et veldig godt signal, sier biblioteksjefen og smiler.

Sortland bibliotek er i dag den største leietakeren i Kulturfabrikken, med barne- og ungdomsavdeling samt en egen nordnorsk avdeling i første etasje. Bøker for voksne er i etasjen over. De fire ansatte som bekler de tre stillingshjemplene har travle dager.

Beth Sissel Hansen arbeider full stilling i voksenavdelingen. Siri Moe og Astrid Hallingstad Finnseth deler barne- og ungdomsbibliotekarstillingen.

– Men det er en ting som er litt dumt med at vi har biblioteket fordelt over to etasjer. Vi som arbeider her får nesten ikke møtes i løpet av arbeidsdagen. *Det lar seg bare ikke gjøre praktisk.* Vi skulle gjerne hatt en trapp fra biblioteklokalene i første og opp til andre, men det fikk vi ikke. Men totalt sett er vi veldig godt fornøyd med alt det andre, og hver mandag holder vi fellesmøter, sier Aafløy Opdan.

Barnehagene innviet

De aller første som tok de nye lokalene i bruk, var barnehagebarn fra Sortlands barnehager. På åpningsdagen stormet de små lånerne inn og det var bare smil og latter. Ivrige små hender fant lykkelig fram bøker og tok i bruk de nye, spennende barnemøblene med det samme.

– Vi har fått så mange gode tilbakemeldinger på våre nye lokaler, både fra små og store lånere. Det er veldig hyggelig og inspirerende for oss som jobber her, sier Aafløy Opdan.

Absurd. Sortland bibliotek har en populær installasjon ved inngangen, verdens største Absurdgalleritegning. Stor stas, synes både barne- og ungdomsbibliotekar Siri Moe og illustratør Sverre Bjørstad Graff, mannen bak det populære Absurdgalleriet.

Det har vært mange endringer i bibliotekverdenen i løpet av de årene hun har vært biblioteksjef. Veien fra et bibliotek med bare tre bildebøker til digitale bøker har vært lang og spennende.

– Selv sier jeg, ja takk, begge deler. Jeg liker best å lese bøker jeg kan bla i, men leser også e-bøker på iPad både for meg selv og for barnebarna mine. Vi kan ikke stoppe utviklingen, men jeg tror at vi også i framtida vil like bøker vi kan bla i, det er i alle fall det mine barnebarn synes er mest stas, sier hun.

Aafløy Opdan har vært med på fire flyttesjauere for Sortland bibliotek gjennom fire tiår, den siste er nok den mest omfattende ettersom boksamlingen har økt i årenes løp.

Det krever sine kvinner å forflytte, systematisere og plassere 40.000 bøker. Men de fikk hjelp av lånerne ved å gå ut i media og oppfordre folk til å låne hjem bøker i flyttetiden.

– Det førte til 7000 færre bøker å forflytte.

I det nye biblioteket har de tatt i bruk selvbetjening på levering av bøker, men nå i innkjøringsfasen har det gått med mye tid til å lære opp lånerne til å ta systemet i bruk på en riktig måte. Med tiden vil dette uten tvil spare dem for tid.

– Men selv om den delen automatiseres er jeg opptatt av at de som kommer til biblioteket skal kunne møte oss og få et forhold til oss som jobber her.

Bøker hele livet

Hun legger ikke skjul på at det har vært en krevende sommer, først selve flyttingen og deretter å installere seg og komme i orden i nye lokalene. Samtidig har de hatt ferieavvikling på jobb. Selv har hun ikke rukket å ta ut sin ferie ennå, det krever planlegging. Men hun ser fram til litt fri til høsten.

– Men vi har det jo så fint her i Kulturfabrikken, med kafe Pause rett utenfor dørene. Det er det mange som benytter seg av, først låne bok eller avis og så sette seg i kafeen og kose seg, stråler hun.

Hun har vokst opp i Narvik, og hadde selv en mamma som leste for henne og vekket interessen for bøker. Hver fredag da hun selv var barn, bar hun hjem nye poser med bøker fra biblioteket der.

– For meg var biblioteket mitt andre hjem og i tenårene begynte jeg også å hjelpe til litt der innimellom, sier Aafløy Opdan, som aldri var i tvil om hva hun skulle jobbe med når hun ble voksen.

22 år gammel var hun ferdig utdannet

bibliotekar og fikk sine første jobb i Førde i Sunnfjord, der hun fikk jobbe for både bokbuss og bokbåt.

Men både hun og mannen er nordlendinger, og da de ønsket seg barn ville de bo nærmere familien i nord.

– Det var ledige jobber både i Svolvær, Hadsel og Sortland. . Jeg og mannen min skrev lapper med stedsnavnene på og da vi begge trakk Sortland, valgte vi det uten å nøle, sier hun.

Hun fikk jobben, og i månedene før de flyttet nordover fikk hun veldig god oppbacking på jobben hun var i.

– Jeg ble blant annet sendt på lederkurs, det var veldig raust av dem, sier hun.

Hun har trivdes i Sortland fra første dag og synes det har vært et flott sted for de to barna deres å vokse opp. Sønner med sine tre barn bor i nærheten, og hun møter barnebarna ofte. De koser seg med høytlesing, barnebarna setter stor pris på det og det samme gjør hun.

Godt samarbeid

Sortland var et lite sted når hun kom dit i 1973, men har vokst raskt og ble by i 1999. I dag er Sortland region- og handelssenter for hele omlandet. Det er tre kjøpesenter i byen. At byen nå har et moderne kulturhus

med stor aktivitet, vil uten tvil også gjøre byen mer attraktiv å bo i.

Det har blitt flere lånere etter flyttingen, skjønt noen av de faste, eldre lånerne har ikke vært like ivrige til å komme som før. Men det håper hun går seg til.

– Vi vil at folk skal bruke biblioteket mest mulig, nå inviterer vi alle skoleklasser på besøk etter tur. Eventyrstunder og konserter blir det også. En gang i måneden arrangerer biblioteket slektsforskertrøff i samarbeid med Sortland historielag, det skal også brukes til datatreff for eldre.

– Vi har et veldig godt samarbeid med de andre aktørene i bygget, dette gir mange muligheter og er en berikelse for alle. Også voksenopplæringen med språkopplæring for fremmedspråklige, holder til i bygget, sier Aafløy Opdan.

Hun har flere ganger stilt opp frivillig og solgt billetter til arrangementer eller kino i kulturhuset. To ganger i uken er hun med på å guide folk rundt i bygget.

– Det er viktig at folk føler tilhørighet til Kulturfabrikken, mener hun.

I Kulturfabrikken kjøres ukentlige konserter på dagtid, det arrangeres også kino for eldre og andre som er hjemme på dagtid. Sortland har fått flere tilbud, mange slutter opp om det som skjer.

– Den skal være et levende bygg for folket her og det er veldig artig å høre på alle de fine tilbakemeldingene fra besøkende.

Aktiv dame

Hun er ei sprek og aktiv dame, er med i sangkor og går på morgentrening flere ganger i uka, nesten før vi andre har kommet oss opp. Snart blir Kirsten 66. Da gjør hun som hun vil, som det heter i sangen til Wenche Myhre.

Men hva vil hun? Det hun vil er ikke vanskelig å gjette. Hun vil fortsette å jobbe med bøker i det nye biblioteket så lenge som mulig, møte store og små lånere, fortelle historier, dele kunnskap.

Hun har sin arbeidsplass i et felles administrasjonslokale, der alle lederne i bygget har sine plasser. I tillegg har hun og kollegene kontorer i selve biblioteket.

– Så lenge jeg er i god form og kan utføre oppgavene jobben medfører, ser jeg ingen grunn til å sette meg hjemme. Men jeg innser selvsagt at jeg etter hvert må trekke meg ut av denne jobben.

Men når den tid kommer, finnes det nok alltid noe annet hun kan jobbe med i biblioteket.

– Jeg har alltid likt jobben min, jeg er glad for å kunne jobbe med noe jeg virkelig liker, sier Aafløy Opdan, fylt av framtidstro.

Bibliokos. Barna fant seg fort bøker og tok plass i de nye, fine møblene på åpningsdagen i juni.

Språkkunst. På veggen i ungdomsavdelingen har ungdommelige ord og slanguttrykk, samt dialektord, blitt kul kunst som pynter opp. Her barne- og ungdomsbibliotekar Siri Moe.

Stolt. Biblioteksjef i Sortland gjennom 41 år, Kirsten Aafløy Opdan, ønsket små og store lånere velkommen til nye, tidsriktige lokaler i Kulturfabrikken 6. juni.

Velkommen til barnas fristed

STOCKHOLM: På biblioteket TioTretton har voksne ingen adgang. Vi fikk heldigvis lov til å kikke innom.

TEKST OG FOTO: LILL-KARIN NYLAND
FRILANSJOURNALIST

– Når de besøkende sovner, tenker vi «YES!». Da har vi lyktes.

Bibliotekspedagog Amanda Stenberg på TioTretton (ti-tretten) i Stockholm, smiler begeistret fra sin side av kjøkkenbordet. Amanda mener det hun sier, selv om ikke muligheten for søvn er årsaken til at biblioteket i 2013 hadde besøk av nærmere 85 000 barn.

TioTretton ligger i andre etasje i kulturhuset i Stockholm. Inngangen til kulturhuset er et steinkast unna T-banestasjonen, et knutepunkt også for ungdom som reiser mellom skole og hjem. Før du kommer til målet, passerer du teater, kafeer, andre bibliotek og et eget serietek bare med tegneserier.

Men det er få av de over ti og under tretten som stopper før de kommer helt frem. De vet hvor de skal.

Voksengrensen

Og når de kommer til inngangspartiet, vet de også at hverken foreldre, foresatte eller

småsøsken har lov til å følge dem inn. En tydelig, sort strek går på tvers av gulvet, og med hvite bokstaver står det «Voksengrensen». Innenfor streken er en oase. Et fristed. Et bibliotek.

– Vi gjør et unntak med deg som er journalist. Men var du ikke det, ville jeg måttet stoppet deg, smiler Amanda.

Noen få har reagert med irritasjon over å ikke kunne følge barna inn.

– Men de aller fleste synes det er greit. Og mange er mer trygge for at barna kan være alene, når de vet at det ikke er andre, fremmede voksne her.

På høring

Stockholm stad investerte i bibliotek for noen år siden, og i dag er litteratur spredt over flere etasjer i Kulturhuset Stadsteateret. Overalt myldrer det av folk. TioTretton har eksistert siden februar 2011. Ideen kom da man oppdaget at denne aldersgruppen falt ut.

– Avdelingen Rom for barn var populært for småbarnsfamilier. Men vi så at de mellom 10 og 13 ikke kom tilbake igjen, utenom skolebesøk, forteller Amanda.

En forstudie ble satt i gang, finansiert av Statens kulturråd og Senter for barne- og kulturforskning.

– Man stilte spørsmål til 150 barn, fordelt på seks skoler. Ikke bare for

OASE: På TioTretton har barna anledning til å gjøre ingenting. De

å høre hva som skulle til for å få de til biblioteket. Hvordan skulle rommet se ut? Hvilke tilbud skulle finnes? Og hvem skulle jobbe der?

Ingen bibliotekarere

Det siste var et essensielt punkt. For når foreldrene ikke følger barna i biblioteket, er det viktig at de ansatte har bred kompetanse. Og ikke nødvendigvis som bibliotekarere. Faktisk har ingen av de seks ansatte bibliotekarutdanning.

– I ansettelsesrunden søkte man kompetanse fra andre felt. Derfor har vi bakgrunn fra for eksempel digitale medier, drama, musikk. Jeg er statsviter med erfaring fra ungdomsarbeid, sier Amanda.

De ansatte har hvert sitt arbeidsfelt.

STOPP HER: Amanda Stenberg slipper ingen voksne over denne grensen.

et store klatrestativet gir perfekt utsikt over travle Stockholm.

Johannes Sjøgren, som også er på jobb i dag, har ansvar for «kropp og knott», eller puberteten. For her handler det ikke bare om å finne frem i bøkene. Det gjelder å skape tillit blant sårbare og søkende barn og ungdom.

– I denne alderen har man mange spørsmål, man undrer på hvem man er. Ungdommene skal føle seg trygge på at de ansatte er tilgjengelige og åpne, sier Amanda. – Faktisk er hvordan vi snakker med barna, noe av det vi har jobbet mest med. Vi hilser på alle, vi går rundt i biblioteket og deltar i ulike ting. Eller bare leser. Vi prioriterer de små samtalene.

Matlaging

Mens vi snakker, kommer to mindre barn

og lurert på om de får komme inn. Amanda forklarer at da må de fylle 10 dette året. Så kommer en bestemor for å hente barnebarnet, hun må pent vente ved voksengrensen mens Amanda finner jenta. Til slutt vender hun tilbake til kjøkkenbenken, hvor vi har plassert oss for å prate. Ja, for det er en egen kjøkkenavdeling i biblioteket. Med benker langs to vegger, og et langt, bredt bord der ungdommene kan spise matpakker, gjøre lekser, lese eller være med på matlaging.

– Her har vi bakt og stekt, og til og med laget egne pølser. Det er veldig opp til ungdommene hva vi finner på, sier Amanda.

Hun forteller at foreldrene ofte etterspør «dagens aktivitet». Når Amanda da svarer at ingenting er planlagt, blir de forundret.

– Foreldre flest er opphengt i at ungdommene skal gjøre noe når de er her. Det fokuset har ikke vi i det hele tatt. Hvis de ønsker å gjøre noe, så gjør vi det. For mange er livet ellers så fylt av tempo at når de endelig kommer hit, vil de bare henge rundt.

Tid viktigst

Det strømmer på med flere ungdommer. Noen legger seg med ei bok rett ned i den brede, røde sofaen som kveiler seg langs halve rommet. Andre spiller kort, eller tegner. Stemningen er rolig og lavmælt. Amanda innrømmer at i starten var man opptatt av å finne riktige aktiviteter. Til man innså at ungene aller mest trengte et sted der ingen diktete hva de skulle gjøre.

Noen klatrer kanskje opp i det krokete stativet, og blir sittende og se ut vinduet. Langt der nede myldrer det av mennesker og travelhet. Da er det godt å bare være stille, i sin egen verden.

– Det de aller fleste hadde lagt vekt på når de svarte hvordan vi ansatte skulle være, var at vi skulle ha tid. Det sier litt om samfunnet de vokser opp i, sier Amanda.

Hver dag

Så hvem er det som kommer hit? Vi fikk snakke med ei av jentene som besøkte TioTretton i dag, Ileana (11).

– Det er bra med en voksegrense. Vi får gjøre som vi vil. Også er det så stille her. Det er godt, sier hun.

Ileana er her så ofte hun kan. Det betyr som regel hver dag. Her kan hun være sammen med venner, spille spill, lese, høre musikk. Uten å bli forstyrret av noens forventninger eller plikter.

– Et sånt bibliotek burde finnes i Norge også! Det blir trist å slutte når jeg blir for gammel, sier hun.

Fra det året man er 10, til man fyller

14, kan man gå på TioTretton. I august åpnet også et ungdomsbibliotek, for å fange de som er 14 og eldre.

Vannkoker

Interessen for TioTretton har vært stor, også utenfor Sveriges grenser. Mange ulike bibliotek har vært på besøk, for å se hvordan nyskapningen fungerer.

– Mitt første råd til andre som ønsker å gjøre en endring, er å ikke begynne med det fysiske rommet. Heller tenke; hvilken funksjon skal biblioteket ha? Ikke legg en barne- eller ungdomsavdeling der de voksne skal lese avisen. Det blir krasj. Og alle har plass til en vannkoker, man behøver ikke nødvendigvis et fullt kjøkken. Personalets mål er viktigst, og det å tørre prøve.

TioTretton er et bibliotek for kreativitet og lek på barnas premisser. Men også en oase av tid og stillhet, et sted man knytter vennskap eller bare er for seg selv. Fordi man ønsker det. Biblioteket er åpent sju dager i uka, året rundt.

– TioTretton er barnas bibliotek, ikke vårt, sier Amanda Stenberg. ■

ÅPENT: Det 300 kvadratmeter store biblioteket består i hovedsak av ett stort rom, noe som gir god mulighet til å se barna. I midten av rommet kan man kveile seg sammen i den dype, røde sofaen med ei god bok.

TioTretton

- Et av verdens første bibliotek kun for de mellom 10 og 13 år.
- Voksne har ingen adgang.
- Biblioteket består av et allrom med bøker og hobbyartikler, et kjøkken, og et eget rom for teater, lydinnspillinger, dataspill m.m.
- Ingen av de seks ansatte har tradisjonell bibliotekarutdanning.
- Biblioteket ligger i Stockholm kulturhus, samlokalisert med flere andre kulturinstitusjoner og bibliotek.
- I august åpner en ny avdeling; Lava, for de mellom 13 og 25.

Tror på utradisjonelle løsninger

Kulturminister Thorhild Widvey ser ikke bort fra at lignende bibliotek ville fungert i Norge også.

– Jeg har ikke hørt om dette spesielle biblioteket før, men det virker som en spennende måte å trekke unge mennesker til biblioteket på. Det er positivt å prøve ut nye måter å gjøre biblioteket aktuelt, særlig rettet mot denne aldersgruppen, sier Widvey til Bok og Bibliotek.

Hun påpeker at man i Norge også søker å styrke bibliotekets funksjon som møteplass og debattarena. – Hva skulle til for å gjennomføre et lignende prosjekt i Norge?

– Jeg har tro på å prøve ut utradisjonelle løsninger. Folkebibliotekene er kommunalt eid, og en slik løsning vil kreve engasjert bibliotekpersonale, og antakelig en økonomisk satsing av kommunen. Man ville også kunne få utviklingsmidler fra Nasjonalbiblioteket.

– *Hva kan eventuelt være problematisk med et slikt bibliotek?*

– Jeg ser ikke noe problematisk. Folkebibliotekene skal være for alle, inkluderende og uten terskel. Det utelukker likevel ikke at man kan lage egne aktiviteter eller tiltak rettet mot særlige målgrupper. Ikke alle som jobber i bibliotek skal ha bibliotekarfaglig bakgrunn. Jeg tror derimot at flere fagkompetanser i kombinasjon kan gi de beste tjenestene.

Håper på rom- revolusjon

For relativt små midler, i tett samarbeid mellom fylke og kommune, endres folkebibliotekene i Troms. Biblioteksjef Hilde Eggen håper på en aldri så liten revolusjon.

TEKST OG FOTO: LILL-KARIN NYLAND
FRILANSJOURNALIST

– Her skal veggene bort, og her skal en scene på plass. Vi skal vise at biblioteket kan brukes til mer enn å låne bøker.

Biblioteksjef i Bardu, Hilde Eggen, viser vei inn i folkebiblioteket. Det er lokalisert i rådhuset, bak tykke murvegger. I skrivende stund rives veggene. Målet er at besøkende til rådhuset skal kunne gå rett inn i bøkenes verden. Eller, bare sette seg, lese avisen og ta en kaffe. I tillegg skal innredningen byttes ut, det skal lages flere sitteplasser og et eget hjørne

KASTES: Hundrevis av bøker ble kassert da kjelleren under biblioteket skulle ryddes. – Vi må rydde for å kunne komme i orden, sier Hilde Eggen.

FORNØYD: Rådgiver og prosjektleder for «Bibliotekrom i Troms», Marit A. Somby, holder bibliotekplanen alt begynte med. – Prosjektet har endret hele bibliotek-Troms, sier hun.

for filmvisning og eventyrstund. Ombyggingen koster kommunen 500 000 kroner, og Troms fylkeskommune 200 000.

Endret tankemønster

Bardu folkebibliotek er med i det fylkeskommunale prosjektet «Bibliotekrom i Troms». Prosjektet startet etter at fylkesbibliotekplanen for 2011-2014 var vedtatt, for i forbindelse med denne kom det klart frem at bibliotekrommet var det de ansatte i kommunene akutt følte behov for å gjøre noe med. Nasjonalbiblioteket ga midler, og i januar 2012 fikk samtlige bibliotek tilbud om å delta. Kun to av kommunene har takket nei.

– Målet var først å kartlegge ønsker og visjoner, og å dra med både administrativt og politisk nivå i kommunene, sier rådgiver og prosjektleder Marit A. Somby.

– I dag tør jeg si at prosjektet har endret vår tankemåte.

Mye for lite

Troms har 24 kommuner, og de fysiske avstandene mellom bibliotekene er store. Legg til skral kommuneøkonomi og kultur som salderingspost i enkelte kommuner, og man får stemningen som rådet før prosjektet.

– Ved å fokusere på hvilken rolle de ulike bibliotekene kan ha i lokalsamfunnet, og samtidig trekke frem hva man kun-

ne få til selv med små midler, fikk prosjektet medhold hos de fleste, sier Somby.

Kommunene matcher fylkeskommunen med midler, dermed har kommunene fått drahjelp til å gå i gang.

Nytt språk

Alle deltagerkommunene har fått tilbud om seminarer og studieturer.

– Gjennom prosessen har vi hatt flere fellesmøter, der bibliotekansatte har fått faglig oppdatering og inspirasjon. Vi har også vært på fagturer, blant annet til København. Det handler om å gi de ansatte lik kompetanse. Et nytt språk, som de igjen kan bruke i sine hjemkommuner, sier prosjektlederen.

Selv om ikke alle folkebibliotekene i Troms nå er fylt til randen med nye møbler, eller har gjennomgått ombygginger, har prosjektet løftet frem en felles forståelse.

– Vi ønsket å gjøre de ansatte i stand til å tilpasse bibliotekrommet i tråd med samfunns- og strukturendringer, sier Somby.

Lokale tilpasninger

Hun trekker frem flere eksempler. Bardu har høy andel små barn, i og med at kommunen er forsvarskommune med mange tilflyttere.

– Der har vi gått inn for å lage en møteplass for småbarnsforeldre, der de kan ta

med barna og nyte en formiddagsstund. I Salangen er det mange unge asylanter, som gjerne bruker biblioteket til å snakke via nettet med familie og venner i hjemlandet. Der bygger man nå små alkover med lyd-demping, slik at snakkingen ikke skal forstyrre andre, sier Somby.

I Lenvik ble en gruppe ungdommer fra 8. klasse til videregående skole tatt med på råd. Det førte til større fokus på ungdom da det nye folkebiblioteket skulle bygges.

– Tidligere så man ikke ungdommen i folkebiblioteket. Nå er nettopp denne gruppa en naturlig bruker.

Midler

Noen bibliotek ble plukket ut som prosjektbibliotek, disse har fått et ekstra løft. Per i dag foregår det ombygging både i Nordreisa og i Bardu. Hos andre har det handlet mer om nye gardiner, eller å kaste de tjue år gamle plakaten. Totalt har prosjektet en kostnadsramme på 3,5 millioner kroner. Fra nasjonalbiblioteket fikk man i underkant av to millioner, mens fylket bidrar med drøye 1,3. Resten av midlene kommer fra kommunene. I enkelte kommuner har man altså brukt noen få tusenlapper til maling, ommøblering og rydding. Den menneskelige kunnskapen hos de ansatte er viktigst.

– Vi har ikke målbare resultater ennå, med tanke på besøksstatistikk og slikt, sier Somby.

– Men de som har deltatt, sier de føler seg tryggere og mer kompetente i jobben. Biblioteksjefer, rådmenn og politikere kan nå snakke sammen, fordi man har samme språk.

Utfordringer

Underveis har man også støtt på utfordringer.

– Ting tar lengre tid enn man tror. I flere av kommunene er biblioteksjefstillinga kanskje bare 50 prosent, og prosjektet kommer på toppen av alt annet, sier Marit Somby.

Også penger har vært en utfordring

– Vi vil mye, men får ikke til alt vi ønsker på begrensede midler. Dermed blir enkelte frustrerte. Vi skal likevel ikke slutte å tenke utvikling, bare at ting kan ta lenger tid.

Somby har fått erfare svært ulike kulturer rundt om i kommunene.

Utvikling: Jeg har utviklet meg enormt via prosjektet, og føler en større bevissthet omkring biblioteket som arena, sier Hilde Eggen.

– Biblioteksjefenes posisjon varierer sterkt. Noen er selvgående og har stor tillit oppover i systemet, mens andre har mer uklare beslutningsveier. Plutselige avgjørelser i kommunene, som også har innvirkning på prosjektet, har blitt tatt uten at vi ble informert.

Samarbeid

Et annet element har vært samarbeidspartnere. I de respektive kommunene har man gått sammen med for eksempel voksenopplæring, museer, historielag osv., for å se om biblioteket kan fungere som fellesarena.

– Vi har også tenkt økt tilgjengelighet. Dette har blant annet vist seg i Lavangen, hvor man nå utreder om brukerne skal få utdelt nøkler til biblioteket.

Det er som nevnt to kommuner i Troms som ikke har deltatt i prosjektet, noe Somby beklager på det sterkeste.

– Likevel vil jeg si at skulle disse ha behov for oppfølging likevel, er vi her. Selv om prosjektet avsluttes, vil kompetansen være tilgjengelig.

Til Paris

I sum har arbeidet vært svært positivt, sier Somby, som vil anbefale lignende prosjekt til andre fylker.

– Det er viktig å se hverandre over kommunegrensene. Vi kan gjerne reise til utlandet og bli inspirert av flotte bibliotekløsninger, men like viktig er det å la seg inspirere av det nære, og å finne løsninger sammen.

«Bibliotekrom i Troms» avsluttes i 2014, og et mål på veien har vært at prosessen skal deles. Det har blant annet ført til at Somby har laget en egen blogg, der alle kan gå inn og finne informasjon.

– Det artige er at prosjektet vil nå ut også over landegrensene. I august skal jeg holde foredrag i Paris, i anledning en internasjonal bibliotekfagkonferanse. Det viser at det er stor interesse for å vite hvordan man kan få til mye på lite midler, sier Somby.

Personlig utvikling

Tilbake til Bardu. Folkebiblioteket her er nå stengt for ombygging. Biblioteksjef Hilde Eggen var nyutdannet og fersk i jobben da hun fikk tilbud om å delta.

– Det var en bratt læringskurve, blant annet hadde jeg aldri hentet inn anbud før. Jeg har utviklet meg enormt via prosjektet, og føler en større bevissthet omkring biblioteket som arena, sier Eggen.

I tillegg til de fysiske endringene skal

åpningstiden økes. For noen år siden ble åpningstiden kuttet, og innbyggerne fikk ikke komme inn før kl. 12. Etter ombygging skal biblioteket åpne åtte, og være tilgjengelig i hele rådhusets åpningstid. Eggen håper også på to langåpne kvelder i uka.

Brannteknisk

Servicetorget vil på sikt inngå som en del av biblioteket. Dette betyr flere ansatte på jobb i samme, åpne område.

– De som i dag jobber i infoskranken skal også hjelpe til med å ha biblioteket åpent. Samtidig skal jeg også jobbe litt på servicetorget. Hvordan dette skal fungere konkret, får vi se. Veien blir til mens vi går, sier Eggen.

Etter at plantegninger var vedtatt og biblioteket stengt for ombygging, gjorde teknisk etat oppmerksom på at brannforskriftene måtte endres. Dette har ført til forsinkelse, men Eggen håper at biblioteket skal kunne åpne tidlig på høsten.

– Det som er helt sikkert, er at dette ikke ville ha skjedd uten bibliotekrom-prosjektet, sier Eggen. ■

Ildsjel. Viktig med kvalitetssikret helseinformasjon, mener Sigrun Espelien Aasen. (Begge bilder: Helsebiblioteket)

Folkebiblioteket som primærhelsetjenestens bibliotek

Folkebiblioteket kan og bør i framtiden ta rollen som den kommunale primærhelsetjenestens bibliotek, mener bibliotekar Sigrun Espelien Aasen.

AV ODD LETNES
REDAKTØR

Det er flere grunner til at folkebiblioteket egner seg for en slik rolle: - Biblioteket finnes i alle kommuner, bibliotekene har stor tillit i befolkningen, og bibliotekarene har informasjonskompetanse. Alt dette gjør biblioteket godt egnet til å formidle helseinformasjon til helsepersonell og ikke minst til den allmenne befolkningen, sier Aasen og legger til:

– Jeg tror også at et bredere fokus på helseinformasjon vil gi økt status og sat-

sing på både folkebibliotek, skolebibliotek og fylkesbibliotek.

Fri tilgang

Bibliotekene står for en delingskultur, og de inngår i lokale, regionale og nasjonale nettverk.

– Vi har et godt samarbeidsnettverk i dag, med Norsk bibliotekforenings Spesialgruppe for Medisin og Helsefag (SMH) og Helsebiblioteket som viktige hjørne-

stein. Det er et mål for oss å utvide samarbeidet med alle bibliotek i kommunal og fylkeskommunal sektor.

Det er i dag et voksende behov for kvalitetssikret helseinformasjon, mener Aasen.

– Bibliotekene står for «fri tilgang» og har stor tillit i samfunnet som formidlere av litteratur og kvalitetssikret informasjon. I dag dukker det opp mange aktører som gjerne vil ta rollen som helseformidlere, og som får penger til det. Lokale og regionale

bibliotek bør ha en åpningstid og beman-
ning som gjør det mulig å samarbeide med
eller koordinere de tiltakene som popper
opp for å sikre bedre helse blant befolk-
ningen, sier Aasen og understreker:

– Folkebibliotekene bør styrkes og ut-
nyttes i større grad, framfor at det etableres
stadig nye tiltak og nettsteder for å fremme
folkehelse.

Viktig kvalitetssikring

– Men har vi ikke allerede nok helseinfor-
masjon på nettet, vil enkelte spørre. Tren-
ger vi enda mer?

Ja, mener Aasen og gir et eksempel:

– Det blir mer og mer vanlig at syke og
pårørende bruker Google som første kilde
når man ønsker kunnskap om helse og syk-
dom. Men man vil da ofte finne kilder som
ikke er kvalitetssikret og som kan gjøre
forvirringen omkring en eventuell sykdom
større. I verste fall havner man i et disku-
sjonsforum hvor den ene hverdagsspesia-
listen etter den andre hevder å sitte med
fasiten, ofte på grunnlag av egne erfaringer.

– Vi trenger derfor
kvalitetssikret kunnskap,
og den finner vi i helsepor-
taler etablert for å formidle
dette til helsepersonell og
allmennheten, som Helse-
biblioteket.no, Helsenor-
ge.no og MedlinePlus.gov
for å nevne de viktigste
ressursene folkebibliote-
kene har fri tilgang til. Det
aller meste har også all-
mennheten fri tilgang til –
og det bør de få vite om.

Brukerstøtte

– Noen vil si at å satse på helseinformasjon
i folkebibliotek som et nytt arbeidsfelt, er

noe man i en allerede travel hverdag ikke
har kapasitet til å gå inn i?

– Å bruke helseportalenes ressurser, er
ikke mer komplisert enn å bruke andre
nettressurser bibliotekarene allerede er
vant til. Jeg vil heller si det slik at for oss
bibliotekarere er det viktig å kunne svare på
brukernes behov på best mulig måte. La
oss se for oss en bruker som en tid har vært
plaget med hoften. Hun ønsker å vite mer
om hva slags plage det kan være for å kun-
ne kommunisere best mulig med sin fastle-
ge. Tenk hvor tilfredsstillende det da må
være hvis brukeren kan få tilgang til opp-
datert og forskningsbasert kunnskap om
sin plage eller mulige sykdom, i stedet for
mer eller mindre fri synsing i upålitelige
kilder, sier Aasen.

– Samtidig forstår jeg argumentene
som lite tid og ressurser. Men helseportale-
ne arbeider utrettelig med å tilrettelegge
helseinformasjonen på en slik måte at den
skal være lett tilgjengelig på alle nivåer,
fra den smale vitenskapelige til den mer
populariserte. Poenget er at kunnskapen er
kvalitetssikret og fritt tilgjengelig for alle

*Ansatte i folkebibliotek mener at
biblioteket er en egnet arena for
denne typen informasjonsarbeid, og
deres inntrykk er at bibliotekarere
oppfattes som trygge og nøytrale
personer å snakke med om helsere-
laterte spørsmål.*

(Biblioteca Nova, 3/2013, s. 19)

og enhver. Bibliotekarenes samarbeids-
nettverk via fylkesbibliotekene kan med
fordel vitaliseres med «helse for folket»
som felles innsatsområde.

Sigrun Espelien Aasen er bibliotekar med
bakgrunn fra bibliotekarbeid ved videregående
skole, høyskole og universitet, helseforvaltning
og folkebibliotek. Hun er i dag ansatt ved som
forskningsbibliotekar ved Helsebiblioteket.

Språklig ryddejobb

Det er viktig å ha et felles, standardisert
språk om helsefaglige spørsmål, og det er
viktig å forstå medisinske ord og uttrykk,

mener Aasen. Derfor er Helsebi-
blioteket nå i gang med å overset-
te «Medical Subject Headings »
(MeSH) til norsk.

– Dette internasjonalt mye
brukte vokabularet vil bli fritt til-
gjengelig på nett og vil gjøre det
enklere å kommunisere mellom
helsepersonell og lekmann. Vi
bestreber oss på at resultatet skal
få topp kvalitet ved at vi bruker
de fremste eksperter på fagområ-
det i Norge. Studenter som for ek-
sempel skriver om helsefaglige spørsmål,
vil her finne de riktige og anerkjente ter-
mene. Dessuten kan de bruke norske
MeSH ved søk i anerkjente internasjonale
databaser for faglig oppdatering. Vi ser
fram til å vise fram 20 000 norske MeSH i
en ny applikasjon på SMH-dagene 23.-24.
september, avslutter Sigrun Espelien Aa-
sen. ■

Videre lesing:

Fri tilgang til Peter F. Hjorts publikasjoner
1950-2011 får en ved søk på hans navn i
referansedatabasen CRISTin.no med lenker til
fulltekst i åpne arkiv.

Prosjektbeskrivelser og publikasjoner om
prosjekter Sigrun har jobbet med finner en på
hennes navn i CRISTin.no

Helsebiblioteket.no

Helsebiblioteket.no er et heldigitalt offentlig finansiert bibliotek og er en seksjon i Nasjo-
nalt kunnskapssenter for helsetjenesten. Helsebiblioteket kjøper tilgang til oppslagsverk,
databaser og tidsskrifter, og gjør dem gratis tilgjengelige for sine brukere. Mange av res-
sursene er også åpne for den øvrige befolkningen. Helsebiblioteket.no er også en delings-
plattform for offentlig informasjon som produseres i helsetjenesten og forvaltningen,
som prosedyrer, retningslinjer og veiledere. Norsk bibliotekforening kåret Helsebibliote-
ket.no til Årets bibliotek 2011.

Dargers verdenskrig

TEKST: HELGE RIDDERSTRØM
FØRSTEAMANUENSIS VED HØGSKOLEN
I OSLO OG AKSERSHUS

Den amerikanske forfatteren Henry Darger skrev i løpet av 60 år det som trolig er verdens lengste roman: *The Story of the Vivian Girls, in What Is Known as the Realms of the Unreal, of the Glandeco-Angelinian War Storm, Caused by the Child Slave Rebellion*. Darger livnærte seg som kjøkkenhjelp og sykehusvaktmester mens nettene i hans lille leilighet i Chicago ble brukt til å skape en fantasy- og science fiction-roman som både er en spenningshistorie og et privat vitnesbyrd. Handlingen i den over femten tusen sider lange teksten, rikt illustrert med hans egne tegninger og collager, foregår på en oppdiktet planet som er tusen ganger større enn jorda, og som har jorda som sin måne. Her utkjemper kriger mellom nasjoner om retten til å ha barneslaver. Hovedpersonene er Vivian-søstrene, som er sju små jenter. De er prinsesser som leder et opprør mot barneslaveriet.

Darger deltok i militær trening i USA noen måneder under 1. verdenskrig, men var aldri med i kamper i Europa. Forskere har påpekt at både den amerikanske borgerkrigen og den store verdenskrigen er tydelige inspirasjonskilder for Darger. Bortsett fra plasseringen av handlingen på en annen planet, har fortellingen nesten aldri preg av å være science fiction. Primært handler den om en pågående krig, beskrevet av en journalist og deltaker i kampene ved navn Henry Darger. Krigen varer fra 1910 til 1917. Landene Abbieannia, Angelinia og Calverinia minner om Storbritannia, Frankrike og Belgia, og landet Glandelinia har likhetstrekk med Tyskland. Glandelinia (Tyskland) prøver å invadere Calverinia (Belgia), og dermed utløses en kjedereaksjon som leder til en total krig. Drapet på en konge og dronning i Abbieannia er en lite kamuflert gjenfor-

telling av mordet på kronprins Franz Ferdinand og hans kone i 1914. Tysklands torpedering av det amerikanske passasjer-skipet Lusitania i 1915 er også omdiktet i Dargers fortelling. Verket rommer kolossal omfattende krigsskildringer, det han kaller et «machinery of death». Den gigantiske romanen er full av både engler og djevler, barnesoldater, prinsesser, underlige drager og bestialske drapsorgier, men i sammenhenger som ligner den store krigen i Europa.

Nå er en lang dokumentarfilm om Dargers liv tilgjengelig på nettet (Jessica Yus film fra 2004, på <http://documentaryheaven.com/the-realms-of-the-unreal/>), en e-bok om han er utgitt (Michael Moons *Darger's Resources*, 2012, for Kindle). Lange utdrag fra *Realms of the Unreal* kan leses i John M. MacGregors bok *Henry Darger: In the Realms of the Unreal* (2002). McGregor er psykolog, og hevder at Darger hadde «a borderline personality, poised on the edge of violent and irrational sadistic and murderous activity» (s. 596).

Av sine naboer og kolleger var Darger bare kjent som en svært fåmælt og gåtefull mann. Ingen fikk slippe inn i leiligheten hans. Da han begynte å skrive *Realms of the Unreal* i 1911-12, hadde han en traumatisk barndom bak seg. Moren døde da lille Henry var fire år, etter å ha født en datter som raskt ble adoptert bort. Hans far ble lam, og åtte år gammel ble Henry sendt til et katolsk fattighus i Chicago. Faren døde, og som 12-åring ble Henry plassert på Lincoln Asylum for Feeble-Minded Children i Illinois. Dette barnehjemmet var beryktet for sin hardhendte behandling av barna, med hardt fysisk arbeid og overgrep. Henry var flink i noen av skolefagene, men hadde store tilpasningsvansker og ble av de ansatte oppfattet som åndssvak.

Allerede åtte år gammel, på det første barnehjemmet, hadde han fått tilnavnet «Crazy». I en optegnelse som ble funnet i leiligheten hans i 1973, kommer Darger inn på dette kallenavnet og spør seg selv full av angst og forvirring om han virkelig er gal.

I 1908 fikk han forlate barnehjemmet, reiste til Chicago og begynte noen år senere å skrive på *Realms of the Unreal* med håndskrift. I 1916 gikk han over til å bruke skrivemaskin. I 1932 lagde han sin egen innbinding til de sju første bindene verket. Skrivningen fungerte antakelig terapeutisk. Romanen kan oppfattes som en projeksjon av Dargers traumatiserte psyke, men det er også et autistisk preg over hele skriveprosjektet. Han skaper en egen, alternativ verden og bygger den ut til et sjelelig kosmos der alle hans tanker og følelser får utløp, og holder denne krigsherjete og grusomme verdenen strengt hemmelig for alle andre enn en imaginær leser.

Både tekst og bilder i *Realms of the Unreal* viser tilsynelatende sadistiske trekk hos forfatteren. Hos Darger opplever vi en utrygg blanding av det destruktive, onde og det barnlig uskyldsrene, paradisiske. To dimensjoner er i kaotisk kamp. Vivian-søstrene, de sju prinsessene, gjennomgår sammen med andre barn ufattelige mentale og psykiske lidelser. Barn blir korsfestet, brent levende, kvalt, deres tårmer blir revet ut, hoder kuttet av osv. Både gutter og jenter tegnes ofte nakne, også mens de tortureres. Det sentrale temaet i *Realms of the Unreal* er det ondes problem og Guds manglende inngripen, men dette glir stadig i bakgrunnen for de konkrete voldsutøvelsene som Darger ikke klarer å begrense – de strekker seg over tusenvis av sider. Skildringer av en lange rekke naturkatastrofer glir sammen med krigens kaos. Darger kan la en elv på størrelse med

Opprørskke. Hovedpersonene er Vivian-søstrene, som er sju små jenter. De er prinsesser som leder et opprør mot barneslaveriet.

Niagara strømme rett inn i en storby, og så skildre detaljert de grufulle konsekvensene. Heldigvis finnes det gode motkrefter i denne fiksjonsverdenen, blant annet noen slange- eller dragelignende skapninger kalt «the Blengiglomenean serpents» som hjelper de kristne og gode, og som Darger har lagd fargerike og svært fantasifulle tegninger av.

En dag i 1972 måtte Darger flytte fra den lille leiligheten sin. Han hadde blitt for skrøpelig til å klare seg selv, og ble flyttet til et pleiehjem. Da kom hans verk i hele sitt massive omfang for en dag. Det umiddelbart mest påfallende var at hele leiligheten var dekket av bilder av barn. Darger hadde i mange tiår samlet på bilder funnet i søppeldunker, klippet ut bilder av barn fra aviser, og tegnet barn. Noen av illustrasjonene til *Realms of the Unreal* var store, noen over 3 meter lange og 1 meter høye. Illustrasjonene til romanen omfatter tre

store bind. Svært mange av bildene er collage-tegninger, eller en blanding av tegninger og collager. En av største collagene sine har han kalt «The Battle of Calverhine» og den viser en stor slagscene. Han arbeidet så lenge på denne komposisjonen at den har tre eller fire nivåer med bilder, der alle de synlige komponentene inngår i en tett, intens mørje av former. MacGregor observerer at uansett hvor lenge man studerer dette bildet, er det umulig å se det som en sammenhengende helhet. Darger likte dessuten åpenbart å lage kart over landskapene i *Realms of the Unreal*. Det er som om han vil overvelde, nærmest drukne seg i fantasifulle, men også grusomme detaljer.

Da Darger forlot sitt overfylte hjem, gjorde han ingen anstrengelser for å bevare det han hadde skapt, eller gjøre andre oppmerksom på det. Fordi hans husvert Nathan Lerner tilfeldigvis var en kunstken-

ner, ble ikke bildene og dokumentene i Dargers leilighet kastet usett som søppel. Da en nabo fortalte Darger på pleiehjemmet om alt som var funnet i leiligheten hans, «It was like I had punched him in the stomach, taken the wind out of him, and he said 'It's too late now.'» Naboen spurte hva som burde gjøres med alle papirene, og Darger svarte kort: «Throw it all away.» Det føles underlig å studere et forfatterskap der tekstene ikke er tilgjengelige annet enn i utdrag – tekster som forfatteren selv ville holde ukjent for alle både i sin egen levetid og i all ettertid. Et sted i tidlig i *Realms of the Unreal* skrev Darger at «no one shall be allowed to make statements on this story». Men med årene har det blitt mange kommentarer, for Darger og hans tekster fascinerer. John M. MacGregor skriver i sin monografi at lesingen av *Realms of the Unreal* kommer til å fortsette resten av hans liv. For 15.145 sider krever tid. ■

1. verdenskrig – 1914-2014

Litteratur fra skyttergravene

Første verdenskrig forandret ikke bare europakartet og kartet over Midtøsten og Afrika. Den forandret også dagliglivet, politikken og kunsten. Ikke minst forandret den litteraturen, gjennom de traumene som preget skyttergravsgenerasjonens bøker. Og selv om vi i dag ser på antikrigsholdningen i mange av disse bøkene som helt selvfølgelig, var en slik holdning på ingen måte noen selvfølge ved krigsutbruddet i 1914.

TEKST: REIDAR JENSEN, FRILANSJOURNALIST

Ikke minst de mange engelske soldatene fra middel- og overklassen var før krigen oppflasket med romantiske og storslåtte idealer om heltedød, gjennom klassiske bøker som Illiaden og Odysseen. Å ofre livet for fedrelandet, ble sett på som et stort ideal. Mange tok også med seg disse bøkene, eller bøker av andre klassiske forfattere, ut i felten.

De var lite forberedt på det som ventet dem. Døden i skyttergravene var ikke romantisk, som ved Troja. Ofte var den også fullstendig meningsløs, som når tusener av soldater ble sendt rett mot de tyske maskingeværene, over åpent lende: Den første timen av slaget ved Somme i juli 1916 ble nesten 20.000 britiske soldater meiet ned, uten nevneverdig framgang. Heller ikke sivilbefolkningen var forberedt på hva som skulle komme, og visste i stor grad heller ikke hva som skjedde ved frontene.

Den romantiske poeten Rupert Brooke, som tilhørte den såkalte Bloomsbury-kretsen av litterater og forfattere og var en av Virginia Woolfs favoritter, ble selv en av de unge døde, på vei mot det famøse invasjonforsøket på den tyrkiske Gallipoli-halvøya i 1915, der han døde av et moskitostikk. Han er minnet i det såkalte «Poetenes hjørne» i Westminster Abbey, sammen med 15 andre diktere fra første verdenskrig.

Det romantiske Europa

Ungguttene fra de andre krigførende nasjonene hadde ofte like romantiske forestillinger som engelskmennene. Europa hadde gjennomlevd en nesten hundre år lang fred etter napoleonskrigene. De krigene som hadde funnet sted, hadde vært lokale og kortvarige. Den mest skjebnesvangre av dem, den tyskfranske krigen i 1870-1871, var i realiteten avgjort på noen uker.

Det var derfor all mulig grunn til å tro at også framtidens kriger ville bli kortvari-

ge, og soldatene som jublende reiste til de forskjellige frontene i august 1914, regnet i fullt alvor med å være hjemme igjen til jul. Mange av dem, som den østerrikske maleren og skuespillforfatteren Oskar Kokoschka, mente også at dette var et stort eventyr, som det gjaldt å bli med på før det var for sent. At det hele skulle vare i over fire år og rive med seg så å si hele den verdenen de kjente og var født inn i, kunne selv ikke dikterne og kunstnerne forestille seg.

De stridende møtte derfor krigen nærmest med en undrende forventning, som den tyske forfatteren Ernst Jünger skildrer i sin berømte og omstridte bok *Im Stahlgewitter* (I stålstormer).

– Oppvokst i en tidsalder preget av trygghet følte vi alle en lengsel etter det uvanlige, etter den store faren. Krigen hadde fylt oss, som i en rus, skriver han om ankomsten til fronten i Frankrike.

Med perserkrigene i ryggsekken

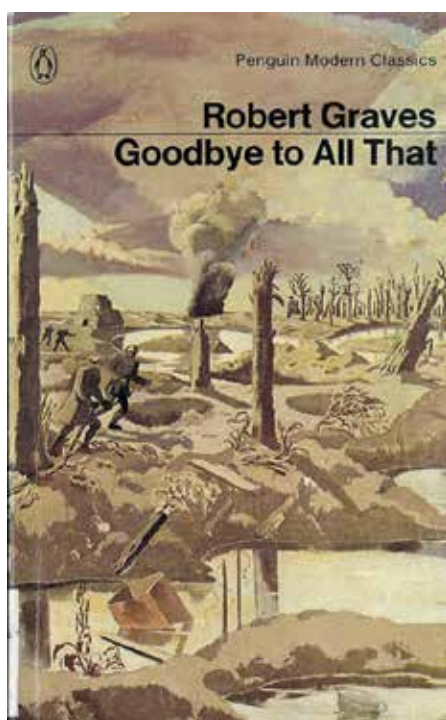
Jünger, som levde til han ble 102 og som tjenestegjorde i begge verdenskrigene, var ikke alene om å ha slike følelser. Krig var romantikk og individuelt heltemot, der hovedpersonen kanskje døde, men var sikret en plass i det nasjonale heltegalleriet etterpå. Maskingeværet og den industrielle krigføringen, «materialslaget», der det var liten plass til individuelle heltedåder, var ennå ikke sunket inn i soldatenes bevissthet.

Jüngers bok er derfor, lest med våre

øyne, et merkelig, nesten stoisk verk. Den er blottet for den avskyen for krig som preger krigsskildringer fra vår egen tid, og som vi nå tar som en selvfølge. Av og til uttrykker den likevel sorg, også over døde fiender, som når disse blir funnet med personlige brev på seg, noe som brått gjør dem til mennesker. Boken er heller ikke preget av dødsangst: Forfatteren stiller seg kjølig registrerende til hendelsene, også når kulene rammer hans egen kropp, som under tyskernes siste store – og mislykkede – offensiv i 1918. Boken er blitt kalt en konservativ tyskers opplevelse av krigen, og Jünger hadde heller ikke noe forhold til den senere nazismen, som han avskydde.

Den allerede før krigen hyllede engelske lyrikeren Wilfred Owen dro også ut i krigen med klassisk dannelse, samt med grekeren Xenofons skildring fra perserkrigene, *Anabasis*, i ryggsekken. Xenofon var på mange måter et forbilde for hele generasjonen, som en kjempende filosof og patriot som var villig til å risikere livet for sine idealer. Mellom trefningene skrev Owen etterligninger av klassiske heksametre, på latin.

Adjø til alt det der

Noe lignende gjorde Owens landsmann og kollega Robert Graves, den senere kjente romanforfatteren, som i sitt verk *Good-Bye To All That* (Adjø til alt det der) forteller hvordan han forkorter tiden i skyttergraven med å lese den romerske dikteren Catul-

lus, og med å skrive latinske epigrammer. Både Owen og Graves skulle likevel snart komme til å gi uttrykk for helt andre holdninger.

Owens senere dikt får mer og mer preg av antikrigsstemninger, som der han bruker det klassiske latinske sitatet *Dulce et decorum est Pro patria mori* – det er vakert og riktig å dø for fedrelandet – til å beskrive hvordan en soldat dør av gassforgiftning, mens han kaller hele ordtakingen «en gammel løgn». Da hadde han selv vært utsatt for en hel serie rystende opplevelser, foruten at han under et sykehusopphold hadde møtt antikrigspoeten Sigfried Sassoon. Og Graves skildrer hvordan han under en sykepermisjon rett og slett begynner å lengte tilbake til fronten: Alle der hjemme er forblindet av propaganda, idealiserer fortsatt krigen, og aner ikke hva som foregår. Graves avskyr det hele, og alt han vil er å komme tilbake til kameratene i skyttergravene igjen, til tross for at han har oppnådd nettopp det han ønsket: Det såkalte «perfekte såret», det som sender soldaten hjem, men lar ham overleve.

Vi er ikke så langt unna den amerikanske Vietnam-fiksjonen femti år etter og de dype traumene som preget både denne generasjonen og generasjonen fra første verdenskrig, mener den svenske litteraturviteren Jesper Höglund i en artikkel i Dagens Nyheter. Men Graves overlever, og det gjør ikke Wilfred Owen. Han blir drept i november 1918, 25 år gammel, bare noen dager før krigen er over.

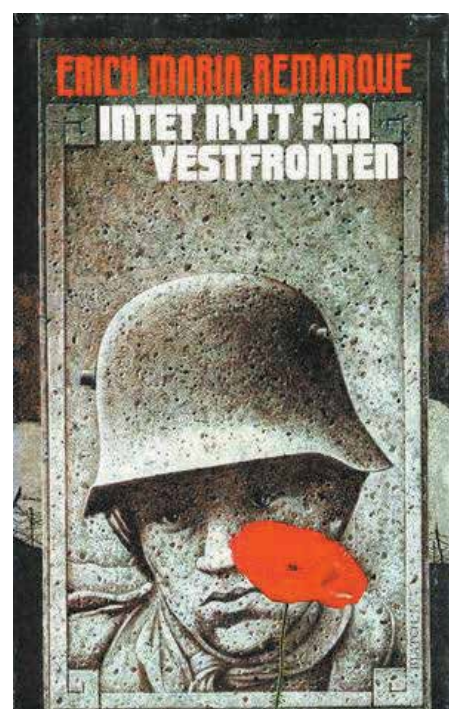
Et skrekkens sted

Forfatteren som Owen møtte på sykehuset, Sigfried Sassoon, beskriver skyttergravene som «et skrekkens sted, en fryktens og fortvilelsens plass som ikke engang den villeste fantasi kunne tenkt ut», og der det bare var mulig å overleve «ved å vise samme motstandskraft som et dyr eller et insekt».

Sassoon, med et tykklingende fornavn som kom av at hans mor beundret Wagner-skikkelsen Siegfried, meldte seg som frivillig, og ble som sekondløytnant sendt til Vestfronten, der han møtte Robert Graves. Han ble også dekorert for tapperhet, etter å ha erobret en tysk skyttergrav helt alene. Deretter skal han ha satt seg rolig ned og begynt å lese en diktsamling han hadde med seg.

Etter å ha sett venner dø på slagmar-

ken, og etter å være blitt påvirket av Bertrand Russell og andre pasifister, slo imidlertid krigshelten Sassoon om og skrev et brev til sin kommanderende offiser, der han ga uttrykk for at den forsvarskrigen han var gått med i, nå var blitt en krig for aggesjon og erobring. Samtidig endret diktene hans seg og ble grotesk realistiske. Sassoon fikk lynraskt diagnosen granatsjokk og ble innlagt på sykehus, men ble likevel forfremmet til løytnant. Han levde helt til 1967, skrev en rekke romaner, og ble også engasjert på venstresiden i britisk politikk. Den mest kjente krigsboken hans er *Memoires of an Infantry Officer* – En infanterioffisers memoarer – fra 1930.

Intet nytt fra Vestfronten

Krigsromanen over alle krigsromaner fra første verdenskrig er likevel tyskeren Erich Maria Remarques *Intet nytt fra Vestfronten* fra 1929.

Romanen er absolutt illusjonsløs, og åpner med en scene der hovedpersonene gleder seg over at kompaniet deres nå er så desimert at rasjonene er blitt større. Også her får vi spennet mellom krigens råskap og den fredelige hverdagen hjemme, der foreldre og andre ingenting vet eller forstår. Tittelen spiller på en vanlig formulering i kommunikeene fra den tyske overkommandoen: *Intet nytt fra Vestfronten*. Alle idealer faller, ikke minst læreren Kantorek, som har ivret for at guttene i romanen skal melde seg som frivillige for

fedrelandet. Og som hos Owen og Graves lengter hovedpersonen etter en viss tid tilbake til fronten, og til de få, men ærlige kameratene som ennå lever.

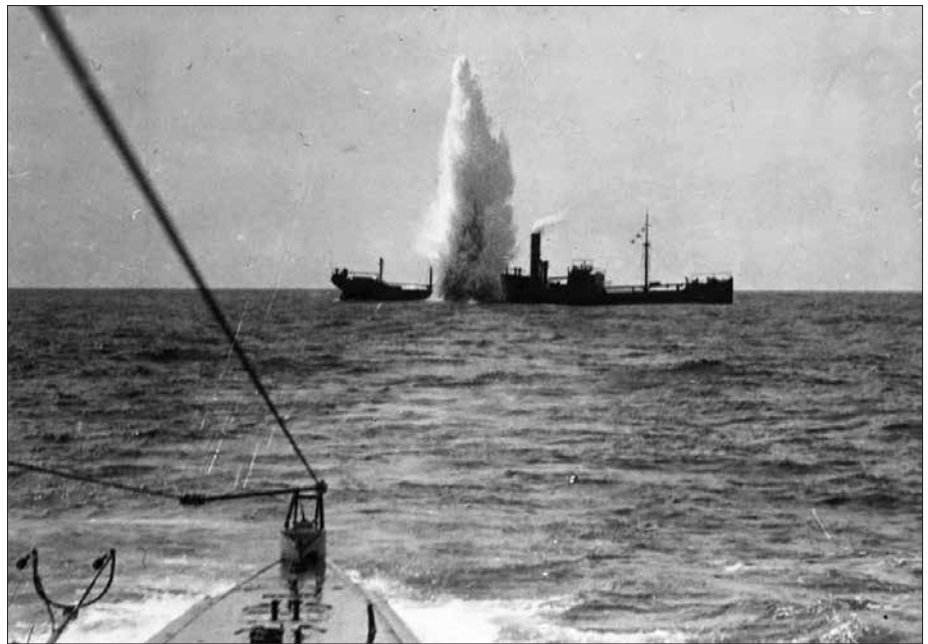
Remarque, med det opprinnelige navnet Erich Paul Remark, skrev senere også en rekke beslektede romaner, blant annet *Tre kamerater*. Han var ikke den typen forfatter Adolf Hitler og Joseph Goebbels ønsket i Tyskland etter 1933. Nazistene satte da også ut et rykte om at han egentlig het Kramer, som er et jødisk navn, og at han bare hadde snudd dette navnet baklengs da han ble forfatter. Denne opplysningen står fortsatt å lese i enkelte biografier.

Remarque valgte derfor å slå seg ned i Sveits. Der ble han en internasjonal kjendis, som blant annet hadde et forhold med Marlene Dietrich. Senere ble han gift med en ny filmstjerne, amerikanske Paulette Goddard. Han døde i Locarno i Sveits i 1970, 72 år gammel.

Hemingway og Agatha Christie

Andre forfattere sto for de samme innsiktene som Remarque. En av disse var amerikaneren Ernest Hemingway, som hadde vært frivillig ambulansesjåfør på den italienske fronten, og som skrev romanen *Farvel til våpnene*. Den er hva verden siden skulle komme til å oppfatte som typisk «hemingwaysk» – korthuggen, med knappe setninger og lakonisk i formen. Hovedpersonen Frederick Henry, amerikaner som Hemingway, registrerer det som skjer,

Nordahl Grieg behandlet krigen i dramaet «Vår ære og vår makt» fra 1935, som handler om norske sjøfolk og redere. Nesten 1900 norske sjøfolk mistet livet, de fleste etter å være torpedert av tyske ubåter.

men lar de europeiske bipersonene, som hans engelske venninne som har mistet kjæresten ved Somme, en italiensk prest og andre, kommentere selve krigen og trekke konklusjonene.

Selv om krimdronningen Agatha Christie var britisk, gjorde hun i sympati med det belgiske folket sin uforlignelige romanhelt, Hercule Poirot, til belgier. I minst en episode av tv-serien om Poirot ser vi ham derfor i belgisk politioffiseruniform fra før første verdenskrig, i ferd med å etterforske et giftmord i det gamle Brussel.

Agatha Christie arbeidet som frivillig sykepleier for sårede soldater ved et sykehus i Torquay i Sør-England, før hun i 1916 ble apotekmedhjelper. I likhet med de fleste andre briter var hun provosert over den tyske innmarsjen i det nøytrale Belgia. I propagandaen ble den tyske innmarsjen også brukt for å grunnngi Storbritannias krigsdelaktelse, mens analytikerne mer kjølig mener at det nok mer var bekymringen for det britiske imperiets framtid som var årsak til at landet gikk med i krigen.

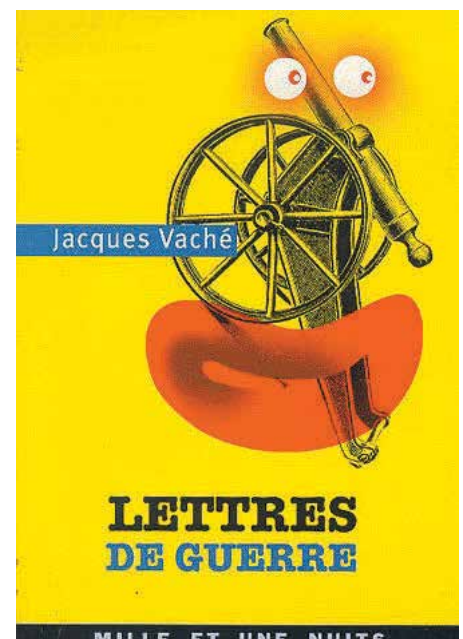
Absurdistene kommer

Den tsjekkiske anarkisten Jaroslav Hasek, som selv hadde måttet kjempe i den østerriksk-ungarske hæren, skrev på sin side en serie om den tapre soldaten Svejk, som må kjempe i den samme hæren. Svejk er en tilsynelatende naiv person, men han tar innersvingen på offiserene ved å utnytte alle autoritære systemers store svakhet, nemlig

ved å følge alle ordrer helt ut i det absurde. Hasek rakk å skrive tre bøker i serien, alle preget av ubetalelig komikk og det lille menneskets uheroiske kamp mot keiseres og generalers galskap.

En del forfattere var likevel ikke fornøyde bare med å argumentere mot krigen. De ville også ødelegge det idealiserende og etter deres mening løgnaktige språket som de mente hadde gjort krigen mulig.

Dermed meldte surrealistene og dadaistene seg nå på banen. Men også blant dem var det generasjonskløfter. Guillaume Apollinaire, som blir oppfattet som selve oppfinneren av ordet «surrealisme», kjempet selv i verdenskrigen, uten særlig

mange motforestillinger. Han oppfattet den som et farlig men lokkende skuespill, som skulle gi plass til det nye. De yngre surrealistene følte derimot avsky for krigen, og var mer på dadaistenes linje.

Jacques Vachés *Krigsbrev*, full av svart humor, viser hvordan krigen oppløser alle faste normer og gjør alt lovlig. Det samme gjør Louis-Ferdinand Célines Reise til nattens ende, en roman full av absurde hendelser og grotesk humor og et angrep på all vedtatt moral, der hovedpersonen både blir romersk galleislave og soldat på Vestfronten.

Valmuene i Flandern

Norge var ikke krigførende under første verdenskrig, og vi har ikke noen egentlige skjønnlitterære romaner fra denne krigen. Men vi har en fremragende øyenvitne-skildring av nordmannen Knut Werswick, som kjempet for kanadierne, og som skildrer den avhumaniseringen som skjedde med soldatene: Fra menneske til soldat.

Nordahl Grieg behandlet krigen i dramaet *Vår ære og vår makt* fra 1935, som handler om norske sjøfolk og redere. Nesten 1900 norske sjøfolk mistet livet, de fleste etter å være torpedert av tyske ubåter. Grieg oversatte dessuten Rupert Brooke og han skrev om Sigfried Sassoon i sin bok «De unge døde». Dikt av Wilfred Owen og Sassoon er også oversatt til norsk.

Et av de mest kjente diktene om slagmarkene ble likevel ikke skrevet av en brite, men av den kanadiske legen John McCrae. Det handler om valmuene i Flandern, som var det eneste som ville gro mellom skyttergravene. I engelsktalende land er valmuen derfor blitt både et symbol på den store krigen og et minne om soldatene som døde der. Diktet blir fortsatt sitert:

*In Flanders Fields, Poppies blow
Between the Crosses,
Row on Row...*

McCrae går så over til å skildre lerkene på himmelen og kanontordenen i det fjerne, før han minner om at det bare var noen dager siden de døde var i live. Så endrer diktet karakter, og blir en appell om å ta kampen opp.

Diktet ble derfor brukt både i den offisielle propagandaen og til å selge krigsobligasjoner. Av samme årsak ble det også avvist i den litterære verden. Men den kanadiske allmennheten elsker det, og går, i likhet med britene, fortsatt med røde valmuer 11. november.

Dermed gjenstår bare å nevne at også den berømte engelske fantasiforfatteren J.R.R. Tolkien trolig var preget av sine opplevelser i første verdenskrig. Som ung kjempet han i slaget ved Somme, og så mange av sine venner dø. Disse erfaringene kan ha preget *The Silmarillion*, hans dystreste og lenge upubliserte verk. Handlingen foregår før hans mer optimistiske *Midtjord* – Middle Earth, med de glade og tillitsfulle hobbitene. Den slutter med undergang, men også med ny innsikt og med en ny jord.

Første verdenskrig sluttet også med at vi fikk om ikke en ny jord, så i hvert fall en ny verden, til det bedre og til det verre. Og de nye innsiktene, om krigens dårskap og umenneskelighet, var det ofte skyttergravsdikterne som ga oss, på begge sider av fronten. ■

Svenske bibliotek oversvømt av skybrudd

I Sverige gikk den svenske riksantikvaren, Riksantikvarieämbetet, i sommer ut og ba bibliotekene sjekke både magasiner og lokaler etter de enorme nedbørsmengdene som da hadde rammet Vest- og Midt-Sverige. Riksantikvaren understreket også at alt material som var blitt fuktig måtte tørkes snarest mulig, slik at det ikke skulle bli mugg.

Antikvaren pekte på at det hadde vært en hel rekke med skybrudd, og henviste til sin håndbok for katastrofeberedskap. I visse tilfeller var det ifølge riksantikvaren best å fryse ned materiale som var blitt fuktig, i påvente av profesjonell behandling. ■

Biblioteket sørger for at Danmark leser

I Danmark mener 76 prosent av de spurte at bibliotekene er med på å få folk til å lese, og over halvparten mener at biblioteket har gitt dem selv mer lese lyst. Blant eldre over 70 mener hele to av tre at biblioteket er en viktig årsak til at de leser, viser en undersøkelse måleinstuttet Epinion og Moos-Bjerre har gjort for Danmarks Biblioteksforening.

– Lesning er viktig både for den personlige dannelse og for den demokratiske samtale. Derfor gleder det meg meget at så mange i undersøkelsen forteller at biblioteket spiller en stor rolle for dem i forhold til å lese, sier formann i Danmarks Biblioteksforening, Steen B. Andersen, i en kommentar på foreningens hjemmesider. ■

SKRIV UNGDOM, SKRIV

- Ikke tenk på leseren når du skal skrive, sier Sunniva Relling Berg (26) som debuterte med boken «Utfor» på Samlaget i 2011. Nå er hun på biblioteket i hjembyen Ålesund for å lære unge mennesker å sette ord på tanker og følelser.

TEKST OG FOTO: ELDRI H. FAGERLUND
FRILANSJOURNALIST

Barn og unge i alderen 10 -18 år har benket seg på plass i biblioteket i Spjelkavik i Ålesund. Sunniva Relling Berg er innleid for å lære ungdom om hvordan de kan komme i gang med skjønnlitterær skriving.

– Hvis du er trist, ikke skriv trist. Prøv heller å beskrive følelsen av å være det!

Forfatteren gir dem forskjellige oppgaver som utfordrer forholdet mellom tekst og tanke. I den sammenheng ber hun blant annet kursdeltakerne om å glemme leseren og å bruke andre ord enn adjektiver. – Alle-rede som barn leverte jeg inn manus til forlag, men fikk dem alle i retur flere ganger. Det var først med boka «Utfor» jeg fikk min debut, og da var jeg 23 år forteller Sunniva og legger til at hun er glad for at det tok såpass lang tid før hun fikk antatt et manus.

– For da visste jeg at det som var skrevet var skikkelig vurdert, og jeg hadde måttet jobbe meg hardt frem til en debut, sier hun. Nynorskforfatteren forteller at hun alltid har skrevet, men at hun valgte realfagstudier i Trondheim da hun var ferdig med gymnasiet.

– Jeg tenkte jeg måtte velge noe som var fornuftig og som kunne gi meg en sikker jobb senere. Det holdt i to år. Da tok

trangen til å skrive fullstendig over, og jeg sluttet på NTNU.

Hun forteller at de to årene slett ikke var bortkastede: – Jeg lærte mye som jeg også kunne bruke i mine karakterer, sier hun. Senere studerte Sunniva ved Skrivekunstakademiet i Bergen, og i dag tar hun master-

grad i Digital Kultur i samme by. I fjor kom bok nummer to, «Beina i gitaren».

Etter pause med te og kaker bøyer de unge nakkene igjen. Lyden av penn og blyant vitner ikke om skrivesperre, i alle fall ikke her og nå. ■

Men biblioteket mitt får du aldri Truet, nedpint og torsdagsstengt: Biblioteket på Moa lever!

– Folk viser hver eneste dag at biblioteket er et viktig sted, sier bibliotekleder Kari Nesdal. I 2011 og i desember 2012 var det like før bibliotekfilialen ble nedlagt. Takket være underskriftskampanjer og nye budsjetttrunder lever biblioteket i beste velgående, til stor lettelse for alle som bruker det.

– Riktignok måtte vi klare oss med redusert åpningstid og bemanning. Men det interessante er at vi ligger like høyt på utlån som i sentrum, selv om hovedbiblioteket har langt høyere antall åpningstimer. Faktisk er det også en del besøkende som leser bøker her, i stedet for å låne med seg hjem.

Kari Nesdal forteller at skrivekur-

set kom i gang som en idé med tanke på hva og hvordan biblioteket kunne gjøre mer for ungdom.

– Det å skrive er en naturlig aktivitet i et bibliotek. Vi knyttet til oss noen forfattere og skribenter, og organiserte kurset på kveldstid, med to timer per uke. Vi var veldig spente på om det ville komme noen. Kurset startet høsten 2013. Til å begynne med var fremmøtet på tre til fire personer, som siden økte opp til femten på det meste. Dette er noe vi har tro på. Høsten er muligens en bedre tid for skrivekurs enn våren, men det skal vi vurdere etter hvert, sier Kari Nesdal. ■

Den flotte debatten om å greie seg i verden

Jeg puster inn landskapet
men det er langt fra nok
Trærne er bare trær
Himmelen er bare blå, vegen
er bare veg: grus
fra en fjern steinknuser, tanke
fra tanke langt unna

I dag rekker jeg mine hårete armer ut og er redd
Jeg forstyrres av denne stadige trangen
til å krype sammen i fanget ditt
og puste inn landskaper som ikke er

Andre glimt
fulle av glede
ligger varme i fingrene
Det gjelder å greie seg i verden
Fremmedorda suser
over lunken kaffe

Jeg sluker blokkas røde murstein
Jeg tygger en flokk svarte og grå kråker
Jeg tar en pinne for å roe meg ned
En katt på skrå over gata
forsvinner i en lett latter

Slik står jeg stille
i en kolossal flukt fra virkeligheten
Slik står jeg stille
Uansett hvor lite er det alltid et mindre knekk i en finger
eller en stemme som ikke helt
bærer ordet

Gjennom passasjer av gulnet tapet
går tallene bare halvvegs opp
Det måtte sitte en unge et sted som ikke fikk
nok klemmer av mora si
Det må sitte en unge et sted og glane
helt til noen løfter ham opp

og setter ham på første pult i folkeskolen
lærer ham å bukke
og når han først blir forelske
glaner han fremdeles

Det er en sosiologisk vinkling
på fedre som ble borte
Det er galskap å tro at kråker og bombefly
trivs i samme elementet
Det er en fordreid sannhet
at den flotte debatten om å greie seg i verden
har sitt utgangspunkt i mødre som sparte på klemmene
og at et bombefly i et 60 graders stup
gjennom labyrinter av tidsstudier og overtid
sprenges til en tåke
av uskrevet historie
under den vannkjemma luggen
til en førsteklassing i den flotte debatten
om å greie seg i verden

Det er ikke sant at sola står opp
På den andre sida av språket
går jorda rundt ei ubevegelig sol
Jeg har hørt det i radioen
Energien er konstant, sjelen udødelig
gressplen en eviggrønn et annet sted
Ryggmargen vibrerer i spebarnets negler
og sprenger seg fram mot et ferdig menneske
som drikker yoghurt og holder inn magen for jentene
som synger bass i et kor
de aldri helt fikk stemt

den fjerne lyden av en stemme
som alltid lurar
under golvteppet, bak telefonen, bak det alltid for-
drevne
bak det alltid fordrevne

[Hjulsirkelens jubel av asfalt. Dikt i utvalg 1975-1996. 2001, side 201]

AV STEFAN ANDREAS STURE,
LÆRER OG LYRIKKENTUSIAST

Frank Stubb Micaelsen (1947-2013) var en røslig mann. Fartein Horgar skriver i forordet til diktutvalget *Hjulsirkelens bue av asfalt*, at det har blitt gjort et poeng av at Micaelsen ligner på Hemingway og en storviltjeger, men at han blir litt nervøs ved dette. Dette er på mange måter noe kan finne igjen i diktene. De kan være røffe og litt urolige på samme tid. Jeg skal mer tilbake til det straks, men først en liten omvei – på en måte.

For meg er som oftest første møte med en poet diktene, naturlig nok. Men Frank traff jeg før jeg hadde lest, så vidt meg bekjent, et eneste av diktene hans. Jeg husker ikke akkurat når, men han ga meg før nevnte diktutvalg, som var foretatt av forfatteren selv, til jul i 2001. Senere har jeg selv skaffet meg alle diktbøkene til Frank Stubb Micaelsen. Vi møttes sporadisk over flere år, stort sett i sammenheng med litterære arrangement, og vi utvekslet e-poster om lyrikk.

Frank Stubb Micaelsen hadde en særegen tilstedeværelse, direkte og varm, utfordrende og nervøs. Mye av dette møtte jeg igjen i diktene. Selvsagt kan man ikke med rette si at alle diktene er røslige, mange er korte og konsise. Men varmen er der, fordi forfatteren er solidarisk med det han skriver om – enten det er folk eller natur. Diktene er direkte, ofte er de en utforskning av menns tilværelse og følelser, avslørende uten å være utleverende. De mange kontrastene og bruddene kan være en utfordring, man må ta seg tid og følge med i svingene. At diktene er nervøse, kan jeg ikke si, men de beste dirrer, av uro eller noe annet, og faller liksom ikke helt til ro.

Det er ikke helt stuerent å bringe forfatteren så tydelig inn i lesningen, men for meg er det vanskelig å ikke se og høre Frank Stubb Micaelsen når jeg leser diktene. Likevel så er nok dette nærværet tydelig også for andre enn de som har møtt forfatte-

ren. Disse diktene har et personlig anliggende og vil leseren noe, de er ikke en intellektuell lek for forfatterens egen forlystelse. Akkurat dette syns jeg også kommer godt fram i diktet jeg har valgt ut til denne spalten. Et dikt som også kan kalles røslig.

«Den flotte debatten om å greie seg i verden», det kan kanskje oppfattes som en smått ironiserende tittel. Men diktet er ikke ironisk, der det beveger seg fra spedbarn til ferdig menneske, fra gutt til mann – fortsatt usikker og urolig. Hele landskapet pustes inn i første linje, til inspirasjon kan hende, inspirasjon har jo som kjent med pust å gjøre – å bli pustet på av gudene. Men det er ikke nok, det er aldri nok. Heldigvis slutter vi ikke å puste av den grunn. Selv om vi kan ønske oss noe annet, eller å være et annet sted.

Å velge et dikt som skal representere en poet, er ikke lett. Det blir bare et lite glimt inn i et større univers, et lynglimt som i et hundredels sekund lyser opp et endeløst landskap. Et univers, og et landskap, som kan utforskes og det er en reise hvor det første skrittet nå er tatt, for dere som leser denne spalta.

Utgivelser:

Kamerat Sirius. Dikt. 1975
Tante Ingas kaffekos. Dikt. 1976
Med en dinosaur i lomma. Dikt. 1977
Tilværelsens basuner. Dikt. 1978
Sol, diesel. Dikt. 1981
Maifesten. Roman. 1982
Fjernlysets krets. Dikt. 1983
Amor med gevær. Dikt. 1986
Mannskoret fra Utopia. Dikt. 1987
Bru av sekunder. Påler av jern. Dikt. 1991
Torader. Dikt. 1994
Reisen til England. Dikt. 1996
Hjulsirkelens jubel av asfalt. Dikt i utvalg 1975-1996. 2001
Golf. Dikt 2002.
Øyeblikkets museum. Dikt 2007

Tove Janssons sommarverd

ODDMUND KÅREVIK
BIBLIOTEKAR OG SKRIBENT

Okei. Eg får innrømme det først som sist. Eg har aldri lese ei bok av Tove Jansson. Ikkje før no. I ein alder av 35 og eit halvt år. Ikkje har eg vakse opp med bøkene, ikkje sett særleg nøye på filmane og ikkje eig eg ein kopp med favorittfiguren min frå mummiverda. For kven i all verda skulle det vere? Eg veit ikkje. I alle fall ikkje enno.

Gjer dette meg ueigna til å skrive om ei bok av Tove Jansson?

Kanskje.

Difor spurte eg tre bibliotekarkolleger, og i mine auger ekspertar, om dei kunne vere så venlege å fylle inn mine svarte hol. Eg laga ein tråd på Facebook kor eg mellom anna spurte: Kva er det som gjer bøkene til Tove Jansson så fascinerande for deg?

Eg fekk fine svar.

Den første skriv: Man finner igjen alle persontyper man har møtt - og sider hos seg selv - både de man liker og de man misliker. Og dessuten opprør mot all snusfornuft! Mummimamma sa med kraft: fra nå av skal vi drikke saft. (Istedet for den sunne melka alstå!).

Den andre skriv: Jeg tror at noe av det som jeg likte veldig med mummitrollene

var at de opplevde så mye, var så frie og ikke minst dette med havet og eventyrene deres der. Fyrhus og oversvømmelser og stamfaren som bodde i en rund høy ovn i mummihuset.

Den tredje og siste seier : For meg er Pappaen og havet tidenes oppvekstroman. Den er melankolsk, nådeløst ærlig og opprivende. Samtidig er den vakker og forsonende. Jeg satte meg ned og leste alle Mummibøkene i rekkefølge og oppdaget at Mummitrollet også vokser. Fra de første bøkene med barnlig lek til de siste bøkene der han må stå på egne ben og ta egne avgjørelser. Vidare skriv ho gripande og personleg om den setningen som traff henne midt i magen, 16 år gamal: «Mummitrollet var sjelden alene, men ofte ensom.»

Sommarboken som den heiter på svensk, er ikkje ei bok om Mummitrollet, men ei bok om tre menneske som bur på ei øy. Det var ein sjeldan varm dag då eg opna den for fyrste gong. Eg sat på kafeen til Ringve Museum, med eit glas eplemost som selskap. Etter å ha lese fyrste sidene, fekk eg ei sterk trong til å lukka boka igjen. Her var så mykje. Boka var så innholdsmetta. Språket så poetisk. Personane så

merkverdig nære og godt skildra. Det kjendest overveldande. Eg trur Sommarboken er ei bok eg kunne brukt eit år på lese, sjølv om boka berre er på knappe 160 sider. No har eg lese den litt for fort. Fordi eg ville skrive om den til dette nummeret. Mellom anna for at vi nett har hatt eit 100-års jubileum for forfattaren. Men aller mest fordi boka gjer noko med meg. Eg er gripen.

Så kva handlar den om? Fleire stader har eg lese at den handlar om sorg. For mora til den vesle jenta Sophia er død. Dette blir så vidt eg har merka meg nemnt i ei setning. Sophias mor er død. Difor har Sophia si eiga seng. Dersom boka handlar om sorg, handlar det om den tause sorga. Den som berre er der, som eit bakteppe som set stemninga. Og kanskje stemmer det at boka handlar om sorg. For eksempel er det ein far her. Men eg får aldri med meg at han seier noko. Ikkje ei setning. Ikkje eit ord. Men eg får med meg med dette - Sophia kommenterer ein stad at ho syns det er så fint at faren arbeidar, for då veit ho at han finst.

Bakpå den svenske utgåva står det: «[Sommarboken] är mest av allt en bok om vänskapen mellan en mycket gammal

kvinna och en mycket liten flicka.» Dette stemmer, tenkjer eg. Det er ei bok om vennskap, om livet og leiken. Sophia stiller mange vesentlege spørsmål. Og tenkjer vesentlege tankar. Og det er frigjerande at mottakaren til desse tankane og spørsmåla er denne herlege farmora, som ikkje alltid gidd å svare. I alle fall ikkje slik ho burde. Ei som røyker sigarettar i smug, men som ofte gløymer seg ut og røyker framfor barnet. Det hender til og med at det er Sophia som rekk henne fyrstikkene. For dette er eit klokt barn som observerer, slik forfatteren av bøkene til Albert Åberg, Gunilla Bergström, svare når ho vart kritisert for at far til Albert Åberg røyker pipe: «Han är en p-e-r-s-o-n. Jag tycker det är härligt att presentera en människa med fel och brister. Varför skal alla vuxna vara perfekta i barnböcker, när vi inte är det i verkliga livet. Barn ser.» (Bergström 2006)

Og Sophia ser.

Mens eg las boka sette eg inn små merkelappar på vesentlege stader. Det blei 20 lappar. Tjue! Og enno var det sikkert mykje vesentleg eg gløynte å merka. Ein av stadane som eg har lyst å nemna er det kapitlet som heiter «Midsommar.» Det byrjar slik: «Familjen hade en vän som aldrig kom för nära och det var Eriksson.» (Jansson 1972: 66) Ei merkverdig byrjing! Og ein merkverdig mann. Ein veit aldri når han kjem. Men når han kjem, vert han aldri lenge. Og alle lyttar intenst til alt han har å fortelje. Det som likevel gjer aller sterkast inntrykk på meg, er Sophia i møte med Eriksson: «Sop-

hia älskade Eriksson. Han frågade aldrig vad hon gjorde eller hur gammal hon var. Men han hälsade lika allvarsamt på henne som på de andra och sade adjö på samma sätt, med en kort bugning och utan att småle.» (Jansson 1972: 68)

Ein annan stad skriv Sophia ei heil avhandling om meitemarkar og andre smådyr. Det vil seie det er farmora som skriv, på kommando frå Sophia. Sophia er nemlig svært opprørt etter at ho kom til å dele ein meitemark i to og denne avhandlinga er ein slags terapi. «Och nu,» sa Sophia og satte sig upp, «nu frågar bakändan: Åt vilket håll ska jag växa ut? Ska jag göra en ny svans eller ska jag göra ett nytt huvud? Och ska jag sen fortsätta med att följa efter och slippa bestämma om viktiga saker eller ska jag vara den som vet allting bättre tills jag sen går av igen?» (Jansson 1972: 132)

Dette er spørsmål ein får tenkja på om ein tek seg tida til å lesa denne vesle perla. Og svare finn ein ikkje. Men det ein finn syns eg baksideteksten igjen talar klokt om: «Tove Jansson skriver klart och osentimentalt om ålderdom och barndom, hennes sommarbok är även i de allvarliga ögonblicken stödd på en varm och glad livskänsla.» Nett slik. ■

Kjelder:

Jansson, Tove (1972): Sommarboken. [Stockholm]: Bonniers

Bergström, Gunilla (2006): Leve pappa Åbergs pipa! Elektronisk kjelde: [<http://www.alfons.se/gunilla/ovriga-texter-av-forfattaren/>] [lesedato 17.08.2014]

Bibliotekets fundament:

Opplysning og ytringsfrihet

AV ØIVIND FRISVOLD

FØRSTEAMAUENSIS VED HØGSKOLEN I OSLO, AVD. ABI

Boken om arbeiderpioneren Marcus Thrane er ikke bare årets viktigste bok om bibliotek, men kanskje også om 1814. Paradoksalt nok handler boken hverken om bibliotek eller om det som skjedde på Eidsvoll. Dette er en bok om maktmisbruk og straff, men også om kunnskap og forutsetningene for demokrati.

Thrane arbeiderforeninger fikk en eksplosiv oppslutning. Fra en forsiktig start i 1848 frem til fengslingen av de sentrale aktørene i 1851 var det stiftet 300 lokalforeninger. Samlet medlemstall var på over 30.000. Bevegelsen var inspirert av februarrevolusjonen i Frankrike i 1848 der kongen ble avsatt og alle menn fikk stemmerett. Men Thrane var moderat og ønsket slett ikke en så dramatisk omveltning. Hans metode var å sende petisjoner (bønneskrifter) til kongen med begrunnede forslag om reformer. Videre var det viktig å hindre folkedypets råskap og uvitenhet ved oppdragelse og dannelsen. I Mona R. Ringvejs bok får vi et godt innblikk i den omfattende virksomheten. Metoden var altså «kunnskapsbasert». Redaktør Thrane slapp folket til. Det var røstene nedenfra og fra fattig-Norge som skulle høres. Det var også denne gruppen som skulle få si sine meninger om viktige politiske spørsmål som korn toll, skole, husmannsvesen og stemmerett.

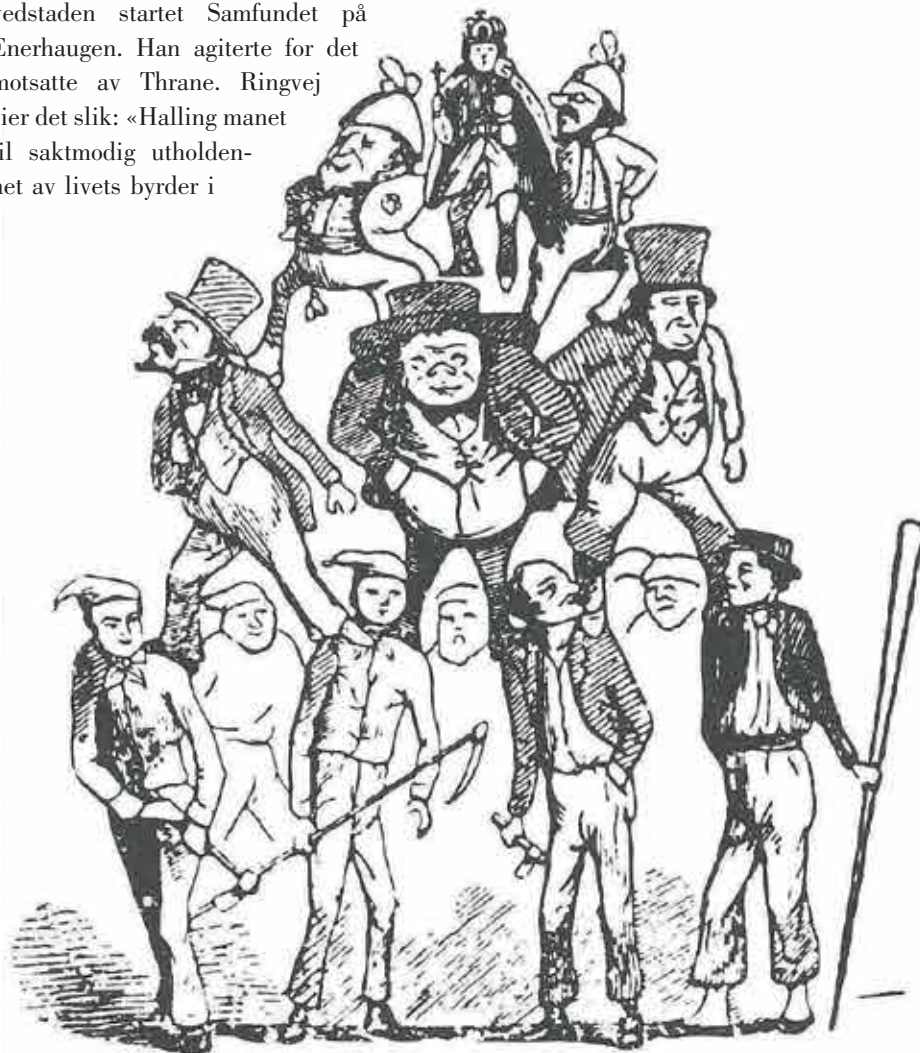
Thrane unngikk tidens snirklete språk og forklarte gjerne fremmedord og ukjente fenomener. Skulle husmenn og arbeidere bli hørt, måtte også de kunne uttrykke seg og selv argumentere for sine saker. Flere steder ble det opprettet søndagsskoler der arbeiderne fikk høre foredrag, og der de kunne delta i kurs med skrivetrening.

Blant lærerne var både Ibsen og Vinje. Selvsagt hadde man også leseforeninger og bibliotek. Med til sosialiseringen hørte også sangkor og amatørteater. Slik kan vi godt se foreningene som en forløper for så vel bibliotek som litteraturhus.

Ringvej sier imidlertid nesten ingenting om hvordan Thranes bibliotek var organisert. Norsk bibliotekhistorie har også lite konkret å fortelle. Kanskje er det ikke så viktig? Men det er et godt poeng at Thranes arbeidsmetoder ble stjålet og videreført av motstanderne. Første mann ut var presten Honoratius Halling som i hovedstaden startet Samfundet på Enerhaugen. Han agiterte for det motsatte av Thrane. Ringvej sier det slik: «Halling manet til saktmodig utholdenhet av livets byrder i

påvente av et bedre liv – etter døden.» Halling stiftet Indremisjonen og fulgte det samme opplegget som Thrane. Arbeiderne skulle være mest mulig selvhjulpne, men de fikk økonomisk støtte fra ordninger for sparing, lån og sykepengene. Det kulturelle bidrag kom fra bibliotek, leseselskap og søndagsskole.

Fra 1851 er det imidlertid den landsomfattende organisasjonen Folkeopplysningsselskapet som kopierer og viderefører Thrane arbeidsmetoder. Det er også dette selskapet som får størst betydning for nor-

Den norske versjonen av «samfunnspyramiden». Det er arbeiderne som bærer hierarkiet med borgere, presteskape, krigsmakt og konge. Fra Arbeiderforeningenes Blad 1850

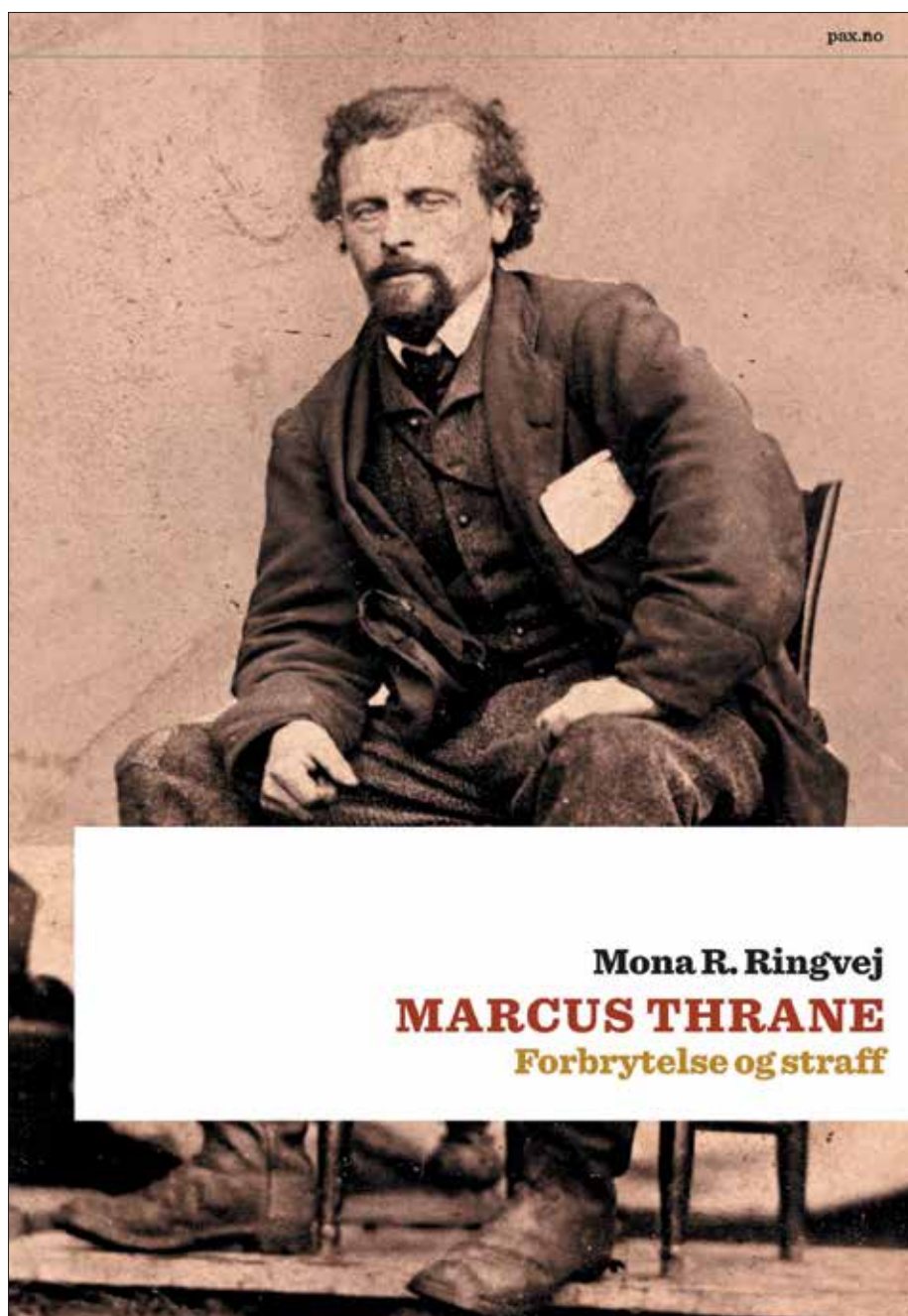
ske folkebibliotek. Selskapet utga tidskriftet «Folkevennen», bøker og ga praktisk veiledning i oppbygging av boksamlinger. Ole Vig var første redaktør, og Eilert Sundt var som organisator en aktiv oppfølger. Folkelig opplysning skulle være for hele folket, den skulle være folkelig i formen, vekke nasjonalfølelsen og bygge på kristendommen (og Grundtvig). Ringvej viser at Thrane hadde skapt angst for opprør og revolusjon. Folkeopplysningen skulle skape ro og orden.

Grunnloven var ikke for fattigfolk

Frihet og folkesuverenitet er hedersord i dagens feiring av 1814-grunnloven. I utgangspunktet åpnet den da også for ytringsfrihet, rettsikkerhet og utjevning av sosiale forskjeller. Arbeider-Foreningenes Blad hadde trykt opp hele Grunnloven som et eget bilag til sine abonnenter. Som nevnt arbeidet foreningen meget forsiktig og i all ærbødighet med sine forslag til gradvise reformer. Det er derfor grunn til å spørre hvorfor reaksjonene på foreningens virksomhet var så sterke. Thrane fikk syv års fengsel. Var rett og slett Grunnlovens verdier gått ut på dato i 1850-årene?

Ringvej viser at Arbeider-Foreningerne hadde gått over en grense. Den ledende klassen ville ikke at foreningene skulle beskjeftige seg med politikk og på denne måten «fremkalle misnøye, misunnelse og mistillit». Spørsmålet var hvordan myndighetene kunne stoppe virksomheten. Svaret finner vi i den mest spennende delen av boken. Her er en grundig gjennomgang av et stort (og delvis tidligere ukjent) materiale fra rettssakene. Forfatterens konklusjon står til troende. Thrane og hans menn møtte en korrupt statsmakt. Ytringsfrihet og rettssikkerhet var satt ut av funksjon. Thranes forsiktige folkeopplysning resulterte i justismord. Foreningene mistet sin kraft.

Som sagt, dette er hverken en bok om bibliotek eller om 1814. Det er en bok om kunnskapsformidling i det fattige u-landet Norge og hvordan mange av dem som fikk innflytelse gikk bokens vei til makt. Folkeopplysningsselskapet kunne også inspirere til å lage gode bibliotek, men det tok lang tid før arbeiderne igjen ble organisert. Forbindelsene mellom arbeiderbevegelse og bibliotek ble heller aldri så gode som i våre naboland. Likevel er boka en viktig

Omtalt bok: Mona R. Ringvej. *Marcus Thrane. Forbrytelse og straff*. Pax 2014

påminnelse om bibliotekets samfunnsmandat og hvordan nye grupper kunne få kunnskap – og makt. Lenge etter Thranes tid skildret Rodolf Nilsen i diktet «Nr 13» leiegårdens unge menn som i natten satt bøyd over bøkene: «Våk og lær, / at du klart nært og koldt igjennom drømmens gylne skjær / ser veien til et land, hvor Nr 13 ikke er!»

Boken om Thrane er en trist påminnelse hvor kort varighet de gode intensjonene fra 1814 hadde. Det tok lang tid før reformene kom, og Norge var et av de siste land i Europa som innførte allmenn stemmerett for menn. Forfatteren skriver godt og enga-

sjert, og hun viser at Thranes «forbrytelse» var at han ville skape et litt mer rettferdig samfunn og at kunnskapsformidlingen var det viktigste redskapet.

Litografi av Marcus Thrane på den tiden han startet Arbeider-Foreningerne. Ringvej skildrer ham slik: «Med sin gylne hud og sine mørke krøller ble han ofte tatt for å ha mer sydlandske aner. Men Marcus Thrane kom fra det norske handelsborger-skapets overklasse. Han var en mann som ofte overrasket dem han møtte ansikt til ansikt. Han var så mye mer stillfaren og lavmælt enn den satiriske brodden i tekstene hans skulle tilsi.» ■

– Man skriver fordi man ikke er lykkelig

Ferdinand von Schirach ser selv harmonisk ut. Men skriver noveller og romaner om de skrekkeligste forbrytelser.

TEKST: NINA KRAFT
FRILANSJOURNALIST

– Jeg er en stor beundrer av Thomas Mann, begynner von Schirach. Vi er på hans stamcafe i Berlin – i det minste virker det som det kan være hans stamcafé - et hyggelig, eldre, halvformelt sted i Wilmersdorf, en av Berlins mest velstående bydeler. Alle kelnerne ser ut til å kjenne ham der, og i det jeg ankommer sitter han på et bord ved inngangen i dyp samtale med en mann som ser litt ubestemt ut. Ikke direkte forsoffen, men ikke høyborgerlig, eller til og med gammel overklasse som von Schirach selv.

En klient? Det er vanskelig å ikke dikte litt når man møter en av Tysklands for tiden største litterære eksportartikler – som der-til er forsvarsadvokat og skriver om kriminalsaker som visstnok ligner hans egne, i bok etter bestselgende bok. Vi beveger oss mot et mer beskyttet bord innerst i lokalet.

– *Ich bin ein grosser Bewunderer von Thomas Mann.* Jeg er en stor beundrer av Thomas Mann. Naturligvis av romanene og novellene, men av dagbøkene også. Han skrev en meter av dem. Von Schirach viser med hendene det fysiske omfanget av Manns

dagbøker. Jeg spør om han har lest de fleste av dem, og han svarer bekreftende.

– *De kom jo ut lenge etter Manns død, og viste at han hadde sider publikum ikke visste om da han levde. Hans homoseksualitet, hans usikkerhet?*

– Hans humanitet. Hans ettertenksomhet. Det gjør inntrykk. For meg er det en åpenbaring om hvor ærlig og menneskelig han er. Det finnes to kunstnertyper, bohemen og de borgelige. Mann var en av de siste.

– *Ligner han litt på deg selv i så henseende?*

– *Genau.* Nettopp. Von Schirach smiler varmt, og på en måte mildt. Det gjør han ofte. Også når han snakker om Manns liv med alle tragediene, alle selvmordene (to av barna hans og to av søstrene tok livet av seg). Mann er blitt anklaget for å ha tatt tragediene ganske kaldt - det er von Schirach som bruker ordet «kald» - men ifølge von Schirach var det en nødvendig beskyttelsesmekanisme. Mann ofret livet for kunsten, ifølge hans biograf Ronald Hayman. Og indirekte ifølge Mann selv. I novellen «Tonio Kröger», ofrer forfatteren Tonio kjærligheten og lykken – den blonde og vakre Hans Hansen og den blonde og vakre Ingeborg Holm – for kunsten.

– Man skriver fordi man ikke er lykkelig, sier von Schirach.

– Hvorfor oppstår kunst, all kunst, litteratur og musikk også? Hvorfor skriver en forfatter, hvorfor maler en maler, hvorfor komponerer en komponist? Den som er lykkelig vil aldri skape kunst, han trenger det ikke.

– *Du ser jo lykkelig ut?*

– Takk. Han smiler.

– Slikt kan man aldri se utenpå. Det dreier seg om følelsen av å ikke passe inn. Og følelsen av å ikke passe inn har jeg hatt siden jeg var ti.

Barndommen

– Du hadde en karriere i mange år som fremgangsrik jurist. Hva skjedde? Hva gjorde deg til forfatter?

– Det var ikke én ting som skjedde. Jeg skulle ønsket jeg kunne fortelle deg om at jeg var i en stor flyulykke eller opplevde en krise lignende, men det hadde vært nonsens. Jeg bare stod opp en natt, satte meg ned og skrev.

– *Men du var inspirert av sakene du selv har ført for retten?*

– Selvfølgelig. For hver rettssak finnes det hundrevis, tusenvis av skriftlige nedtegelser. Fra advokatene, intervjuer med vitner og så videre. Utfordringen er å finne essensen, sannheten, sier han.

Og essensen av en sak, et menneske eller en begivenhet, finner von Schirach enda mer i litteraturen enn i saksdokumentene.

– Litteraturen er sannere enn virkeligheten. Poenget i historiene mine er at mennesket er som et isberg. Man møter en syvendedel av det som er over vannet. Men seks syvendedeler av mennesket er under vannet, man ser det ikke. Kanskje unntatt når det begår en alvorlig forbrytelse.

Fakta:

Navn: Ferdinand von Schirach

Født: 1964 i München

Bosted: Berlin

Yrke: Advokat og forfatter

Debuterte som 45-åring

Har skrevet: Forbrytelser, Skyld (begge novellesamlinger), Collini-saken og Tabu (romaner)

Oversatt til 36 språk, har solgt to millioner bøker verden over

Glassklar. Ferdinand von Schirachs stil er enkel, bare litt av det som skjer befinner seg over på overflaten.

– Du går ofte tilbake til personenes barndom når du beskriver hva som førte til forbrytelsen. Man får ofte inntrykk at personene har en tragisk skjebne som de ikke kan unnslippe, at alt er fastlagt i barndommen?

– Barndommen er den viktigste perioden i våre liv. Alt vi er, ble fastlagt i barndommen. Hele vår identitet ble preget da, som en mynt som er preget på begge sider. Hvis en liten gutt en gang så sin mor tok på seg strømper med fiskenettmønster, kan han

hele livet bli tiltrukket av kvinner som bruker slike strømper. Alle karaktertrekkene vår ligger fast fra vi er seks-syv år gamle, sier von Schirach.

I romanen Tabu lar han den middelaldren-

de, rutinerte og litt kyniske advokaten Biegler si: «Nei, mennesker forandrer seg ikke. Det gjør de bare i romaner. Vi står ved siden av hverandre. Vi berører knapt hverandre. Det finnes ingen utvikling. Vi opplever noe, kanskje går det bra, som regel går det skitt. Bare som skuespillere blir vi bedre. Vi lærer å skjule hvem vi egentlig er.»

Hitlerjugend

I von Schirachs egen barndom finnes det et isfjell så stort som det som sank Titanic – og det får vi ikke røre ved. Forfatteren bærer et etternavn som alle som var barn i Tyskland under naziepoken måtte ha kjent. For forfatterens bestefar, Baldur von Schirach, var leder for Hitlerjugend, eller Reichsjugendführer, som den offisielle tittelen lød, fra 1931-40, og så frem til krigens slutt gauletier og reichsstatthalter i Wien.

Ferdinand von Schirach har konsekvent nektet å fortelle om sin bestefar i mediene, og gjør intet unntak for oss, selv om vi forser oss.

– Jeg blir stadig spurt om jeg kan forklare hvem han var og hvorfor han gjorde som han gjorde, men det kan jeg ikke, for jeg kjente ham ikke, sier sønnesønnen, som var to år gammel da den tidligere lederen for Hitlerjugend kom ut fra Spandau-fengslet. Han bodde hos familien en tid da Ferdinand var veldig liten, men flyttet så, og sønnesønnen så bestefaren sin kun tre ganger.

– Da jeg var barn, visste alle om hvem bestefaren min var, men ingen var interessert. Jeg bodde hos min mors familie sydvest i Tyskland, i en liten landsby hvor alle kjente hverandre.

– *En beskyttet barndom?*

– Jeg vil ikke si beskyttet, det var mer slik at barn og voksne levde separate liv. De voksne var ikke interessert i barn. Vi kjente dem ikke. Jeg visste ikke hva de voksne gjorde og mente og følte, og motsatt, sier han.

Men noe ubehag må han ha følt. I et essay i Granta, hvor han har sagt det lille han ønsker å si offentlig om farfaren, skriver han om tiden på jesuittisk privatskole:

«Vi fikk postsparebankbok med lommepengene våre, fire mark i måneden. Den første mandagen i måneden ga patrene oss bankbøkene, og vi gikk på postkontoret for å ta ut pengene. Det var lang kø hver gang, betjenten førte ennå inn tallene for hånd. Tredje eller fjerde gang vinket han meg frem. Han sa han hadde kjent bestefaren min, øynene hans glitret. Jeg kunne nå alltid gå forbi køen og rett frem til ham. Jeg løp min vei. En pater prøvde denne ettermiddagen å forklare meg hva nasjonalsosialismen var, hva min bestefar hadde gjort og hvorfor han var kommet i fengsel. Det var fortsatt forvirrende og lød som en historie fra en J.R.R. Tolkien-bok med fremmedartede vesener.

Tolv år gammel skjønte jeg for første gang hva han var. I historieboken vår var det et fotografi av ham: «Reichsjugendführer Baldur von Schirach». Jeg ser det ennå for meg: Navnet mitt sto faktisk i skoleboken vår.»

Til Bok og Bibliotek forteller von Schirach kort om jaktture med faren, en mann han heller ikke egentlig kjente. Barndomshjemmet var et stort og svært gammelt hus eller slott, som nesten var i ferd med å falle fra hverandre. Ikke ulikt det han beskriver i romanen «Tabu», hvor den unge mannen som er mistenkt for mord har en slik gammel dags overklassebakgrunn. Når jeg spør om hvem som passet på ham siden de voksne var så lite tilgjengelige, svarer han at de hadde «personale» – kokker og tjenestepiker. Han bruker flertall. Jeg spør ikke hvor mange.

I Tabu beskriver han det eldgamle huset nesten som et fortryllet eventyrslott, og slike elementer ser man også i artikkelen i Granta, hvor vi får høre at bestefaren «hadde en samling spaserstokker, i noen av dem var det bygget inn dramme flasker eller klokker, én inneholdt en florett, en annen så ut som stokken til eventyrfiguren lille Muck».

– *Hvorfor tror du at din bestefar valgte innskriften «Jeg var en av dere» på sin gravsten?*

– Det kan jeg ikke kommentere. Jeg er lei for det, men hvis jeg begynte å snakke om disse tingene, ville alle spørre meg om det, og jeg ville ikke fått gjort noe annet enn å snakke om det.

– *Din romanpersoner Sebastian i Tabu og Caspar Leinen fra Collini-saken har begge gamle ting som de har med seg fra sine respektive barndomshjem, en velbrukt dokumentmappe etter faren, f. eks. Har du også et slikt objekt fra din familie som betyr mye for deg?*

Spørsmålet er knapt stilt, før han drar frem et sølv sigarettetu fra art deco-epoken, med en firkantet jadesten på lokket. Så tar han frem en sølvlighter, også den ser ut til å være fra mellomkrigstiden.

– Du kunne ha blitt en god detektiv. Jeg liker ikke nye ting. De har ingen karakter, sier han.

Men han forteller ikke hva de to gjenstandene betyr for ham, utenom at han røyker. Seks syvendeler er fremdeles under vannoverflaten.

Han puster

Skriveteknikken hans minner litt om isbergmetaforen også. Det vil si: Han bruker så få metaforer som mulig, på sitt beste så få ord som mulig. Stilen er helt enkel, og bare litt av det som skjer, befinner seg over overflaten. «Glassklar» er et ord som er brukt om prosaen hans. Men man merker at noe foruroligende finnes under overflaten, kanskje skjer det et drap, kanskje faller hele tilværelsen sammen for hovedpersonen. Når det senere skjer noe skrekkelig, for eksempel at personens bestevenn og hele vennens familie blir utslettet i en ulykke, får vi vite det i én setning, som derfor virker ekstra sjokkerende.

– Jeg har undervist i kreativ skriving - ja ikke som fast lærer, for jeg tror ikke på det, litteraturen må komme innenfra - men som timelærer. En gang ba jeg studentene om å skrive at en mann pustet. De hadde alle slags fantasifulle forslag, at mannen gispet etter pusten, han drakk luften helt ned i lungene på en ettertenksom måte, at luften han pustet inn var varm og myk og duftet av syrener, osv. Jeg avbrøt og sa: *Er atmet*. Han puster. Det er ikke nødvendig å beskrive i detalj at noen puster. Vi vet alle hva det er å puste. Så skriv at han puster. Det er nok, sier han.

– *Skriver du kriminallitteratur eller vanlig skjønnlitteratur, eller er distinksjonen ikke interessant?*

Skyld. – Det er det livet består av, at vi taper vår uskyld.

– Den er ikke noe interessant skille. Da jeg begynte som *Rechtanwalt*, advokat, og arbeidet med kriminalsaker var det fordi jeg ville finne sannheten. I sivile saker dreier det seg om hvem som skal betale. I kriminalsaker er det liv og død. I vår tid har alle andre autoriteter tapt – som kirken, og politikk er det bare noen få som interesserer seg for. Rettsalen er et av de få stedene hvor det dreier seg om å finne sannheten.

– *Så motivasjonen din som advokat og som skribent er dels den samme?*

– Sånn kan man si det. Klarhet er avgjørende. De to lekdommerne i rettssalen må forstå alt som skjer. Man må snakke enkelt. Man må være direkte og kan ikke bruke adjektiver og lange fremmedord.

Tap av uskyld

Når en mann med von Schirachs familiebakgrunn debutterer med en bok som heter «Forbrytelser» og følger opp med en bok som heter «Skyld», kan man tenke sitt. Dette poenget har ikke gått andre journalister forbi heller, og von Schirach har

svart på det utallige ganger. Til Bok og Bibliotek svarer han kun at selvsagt finnes det «en form for sammenheng», og lar det være med det.

Et tema som går igjen i von Schirachs bøker er at jus og moral ikke er det samme, og kan stå i direkte motsetningsforhold til hverandre. En av novellene dreier seg om en ung pike som blir voldtatt av en gruppe musikanter og får livet sitt ødelagt. Etterpå kaster gjerningsmennene henne under scenen, urinerer på henne og spiller videre. De står aldri til ansvar rettslig, blir aldri tiltalt og mister ingen status i lokalmiljøet – fordi ingen kan finne ut hvem av dem som gjorde det. På spørsmål om slike avgrunner mellom moral og jus plager ham, sier von Schirach at noen ganger må det være sånn.

Men ikke alltid. Han bringer selv på bane et tema fra en av hans romaner, hvor det viser seg at mordofferet i sin ungdom var en naziforbryter – i nåtiden er han en eldre herre som går på jakt og spilte sjakk og har spaserestokker, omtrent Baldur von Schirach. Heller ikke i denne romanen seirer rettfer-

digheten. Det viser seg at en obskur lov ble vedtatt i Bundestag på 60-tallet, slik at forbrytelser for medhjelpere til naziforbrytere er blitt foreldet. Og slik kan man ifølge von Schirach ikke ta de gjenlevende naziforbryterne, med mindre man kan bevise at de drepte med sine egne hender.

Her holder Ferdinand von Schirach et helt lite foredrag om hvorfor dette er en svært dårlig lov, og hvordan hans bok har satt i gang en diskusjon om lover som har medført at nazi-forbrytere har gått fri, og at det er satt i gang en offentlig granskning. Den konkrete loven kan man ikke gjøre noe med, men han håper politikerne ikke gjør samme type tabbe igjen.

– *Et annet tema jeg ser flere ganger i bøkene dine er tap av uskyld. Ofte er det advokaten selv som taper sin uskyld, ikke bare offeret...*

– Det er det livet består av, at vi taper vår uskyld. Vi er alle skyldige, på en eller annen måte, mer eller mindre. Men uansett hvor skyldige vi er, er vi alle mennesker. Det er viktig for meg når jeg forsvarer kli-

enter. Jeg forsvarer ikke forbrytelsen, men mennesket. Og mennesket er mer enn sin forbrytelse. Vi har alle så mye i oss. Ett og samme menneske kan skrive en opera og begå et mord. Hvis du sier om en forbryter at han er sin forbrytelse, vil han miste hele sitt menneskeverd.

– *En eldre jødisk dame jeg har truffet her i Berlin, Rahel Mann, som overlevde Holocaust, fortalte meg at det kan være verre for etterkommerne av stornazistene enn for etterkommerne av jødene – på grunn av alle tankene om hva slags familie man kommer fra. Hva tror du?*

– Det var pent sagt av henne, svært pent, men det tror jeg ikke. Det er verre å ha mistet hele sin familie. I min egen barndom skjedde det på ingen måte noe så grunnleggende.

– *Her i Tyskland er uttrykket «den tyske skyld» en gjenganger i media. Nå er det snart gått 70 år siden annen verdenskrig. Når tror du at tyskerne vil – eller bør – slippe å oppleve seg om skyldige for jødeutryddelsen og krigen?*

– Jeg tror ikke på noen kollektiv skyld, men på ansvar. Tyskland vil ha et spesielt ansvar f. eks. for Israel i overskuelig fremtid, og det mener jeg er godt og riktig. I senere år har det vært mye kultursamarbeid mellom Tyskland og Israel, og det er jeg glad for.

TV, teater og film

Ferdinand von Schirachs bøker er blitt en megasuksess i flere land, inkludert USA og Taiwan. I Japan er han en bestselger, der lager de også teaterstykker fra novelles hans. I hjemlandet er bøkene blitt film, og det har gått en TV-serie basert på noen av novelles.

– *Jeg er blitt fortalt av en TV-serieskribent at TV-serien basert på dine noveller er noe av det beste på tysk TV de senere årene. Hva syns du?*

– Jeg syntes også den ble bra, svært bra i forhold til nivået på tysk fjernsyn, sier von Schirach, og bedyrer at han ikke har endret seg som person etter den voldsomme suksessen. Som femtiåring er han den han er, er hans forklaring. I januar neste år starter

tysk TV for øvrig opp med en ny serie basert på flere av novelles, og Colini-saken er i ferd med å bli skuespill for scenen. Dessuten er han i ferd med å skrive et skuespill selv.

– *Hva skal skuespillet dreie seg om, er det en kriminalsak?*

– Det vil jeg ikke fortelle om ennå, men jeg håper og tror at det vil forandre tysk teater.

Med dette hemmelighetsfulle utsagnet er intervjuet over, og von Schirach hjelper med sine perfekte, lett gammeldagse manerer journalisten på med kåpen. Kaffen har han betalt uten at vi har merket det. Ute på gaten blir han stående og røyke sammen med personer av begge kjønn, alle aldre og etter alt å dømme diverse samfunnsklasser. Så ja, det er nok hans stamkneipe.

Utdrag fra von Schirachs romaner og fra hans artikkel i Granta er oversatt av Sverre Dahl. ■

– Les Goethe – og Waugh

Goethe og Schiller og deretter Thomas Mann er de navnene som lettest dukker opp når man spør en tysker om de største tyske forfatterne. Men når han skal kose seg, leser von Schirach aller helst Evelyn Waugh's «Tilbake til Brideshead».

– All tysk litteratur springer på et vis ut av Goethe, han har hatt innvirkning på alle om kom etter ham. Schiller er nummer to, han er vår største frihetselskende forfatter, sier Ferdinand von Schirach.

– *Hvem er forbildene dine?*

– Har ingen, er for gammel. Forbilder er for de unge.

– *Hvem har du hentet inspirasjon fra da, er det for eksempel Friedrich Dürrenmatt? Georges Simenon? Raymond Carver? Kafka?*

– Jeg er glad for at du nevner akkurat disse! Jeg beundrer dem alle. Kafka er en superstjerne, selvsagt, Dürrenmatt er regnet som litt gammeldags nå, men jeg liker ham. Simenon leser jeg for atmosfæren i forholdet mellom forbryter og politimann. Andre jeg er særlig glad i er Tolstoj, Mark Twain – jeg elsker virkelig Mark Twain – og Hemingway. Raymond Chandler også.

– *Kan du nevne noen store tyskere som kanskje er litt utenfor allfarvei, slik at norske lesere kan få utvidet kunnskapene sine om tysk litteratur?*

– Har du lest Heinrich von Kleist? Det burde du. Gottfried Benn også. Jeg liker særlig en roman av Max Frisch, «Montauk», sier von Schirach. Han unnlater altså temmelig åpenbart å nevne to-tre

forfattere av de forfatterne som nordmenn kanskje kjenner best fra 50- til 80-tallet, og som til dels er en del av den offentlige debatten i Tyskland og sier – uten å komme med navn:

– I etterkrigstiden var det noen tyske forfattere som skrev veldig lang, temmelig selvopptatte romaner. Ikke alle er like gode. Jeg synes ikke man skal skrive om seg selv så mye, og blir trett av all denne indre monologen. Jeg liker handling. Kunsten er å skrive slik at folk ser det for seg.

– *Hva leser du når du bare skal slappe av og hygge deg?*

– Da leser jeg «Brideshead Revisited» av Evelyn Waugh. Den minner meg om barndommen min.

Tillit til biblioteket

Tillit til biblioteket er vel og bra, men smitter denne tilliten over på bibliotekbrukeres tillit til folk flest?

AV ANDREAS VÅRHEIM
PROFESSOR I DOKUMENTASJONSVITENSKAP,
UIT NORGES ARKTISKE UNIVERSITET.

Folkebiblioteket er den offentlige institusjonen folk har høyest tillit til (se nedenfor). I forskningen om tillit og sosial kapital er det sannsynliggjort hvordan offentlige institusjoner skaper tillit ikke bare til institusjonene selv, men at institusjonene gjennom sitt arbeid bidrar til å øke tillitsnivået i befolkningen. Med tillit menes tillit til folk flest, tillit til ukjente, altså generalisert tillit. Høy tillit har viktige positive samfunnsmessige effekter for blant annet sosial integrasjon, økonomisk utvikling og folkehelsen. Når offentlige institusjoner skaper generell tillit er det nærliggende å tro at også folkebi-

blioteket øker tilliten, og kanskje i enda større grad, men er det slik, og hvordan skjer det?

Ulike tilnærminger til denne problemstillingen har jeg belyst i flere vitenskapelige artikler tilknyttet PLACE-prosjektet (2007-2012) ("Public Libraries as Arenas for Citizenship") ved Høgskolen i Oslo og Akershus, Universitetet i Tromsø og Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo.

Offentlige institusjoner og generell tillit

Begrepene tillit og sosial kapital brukes ofte om hverandre. Tillit er det mest bruk-

te og robuste målet på sosial kapital. Nord-europeiske land, spesielt de nordiske landene og Nederland, har de høyeste tillitsnivåene. Stor grad av økonomisk likhet og velfungerende velferdsstater preger disse landene.

Forskning viser at universelle velferdsordninger, det vil si tjenester som gjelder alle og dermed ikke er behovsprøvd ut fra inntekt, bidrar til å bygge tillit i befolkningen. En grunn til det er at slike ordninger ved å omfatte både fattig og rik, ikke stigmatiserer velferdsmottagere, samt at skattebetalerne faktisk får tjenester igjen for pengene. En avgjørende forutset-

Ansvar. Brukerne har høy tillit til bibliotek. Dette kan forsterkes eller svekkes av de bibliotekansatte. (Illustrasjonsfoto: Trond Isaksen) a

ning for at universelle velferdstjenester skal kunne opprettholdes over tid er at velferdsinstitusjonene oppleves som effektive og rettferdige.

Høy tillit til bibliotekene

Tilliten til folkebiblioteket er svært høy. De to surveyundersøkelsene gjennomført i regi av PLACE-prosjektet (2006 og 2011) viser begge at folkebiblioteket er den offentlige institusjonen med høyest tillit med politiet på andre plass. Den samme tendensen finner vi igjen i andre land.

Tillit til biblioteket er vel og bra, men smitter denne tilliten over på bibliotekbrukeres tillit til folk flest?

Å undersøke tilliten til folk flest

De få kvantitative undersøkelsene som er utført viser i liten grad at det er noen sammenheng mellom hyppighet i bibliotekbruk og generalisert tillit. Det er kanskje ikke annet å vente. Studiene som har vært gjort har i liten grad klart å fange opp bibliotekenes betydning for spesielle grupper. En hovedgrunn til dette kan være at man så langt har hatt liten kunnskap om tillit i biblioteket og at det derfor har vært vanskelig å stille de riktige spørsmålene. Dette fenomenet er kanskje den største

svakheten ved kvantitative undersøkelser.

For de fleste som er vokst opp i et høytillitssamfunn er det rimelig å anta at sosialiseringen i familien og i nære relasjoner har gitt de fleste et godt grunnlag for tillit. For minoritetsgrupper med bakgrunn i lavtillitssamfunn stiller situasjonen seg annerledes. Det er slike grupper av bibliotekbrukere som må undersøkes for å kunne konkludere angående bibliotekenes betydning for tillit.

For majoriteten av innfødte kan vi tenke oss at biblioteket først og fremst bidrar til å vedlikeholde tillit, mens det hos minoritetsgrupper av ulike slag, kan tenkes at biblioteket bidrar til å heve den generelle tilliten. Som en universell velferdsinstitusjon, åpen for alle, og som nyter stor tillit, kan det sågar argumenteres at folkebiblioteket er et spesielt egnet sted for å finne ut ikke bare om hvordan bibliotekbruk påvirker tillit, men generelt om hvordan tillit kan skapes i offentlige institusjoner.

Biblioteket som tillitsskaper

En kvantitativ studie viser at størrelsen på nasjonale bevilgninger til folkebibliotekene per capita i OECD-landene er en av få uavhengige variabler med betydning for generell tillit (Vårheim, Steinmo, & Ide,

2008). For å kunne si noe om hvor stor vekt det kan legges på dette funnet, må måten bibliotekvirksomhet eventuelt påvirker tillit beskrives. En oppfølging i form av kvalitative undersøkelser på mikronivå ble gjennomført i folkebibliotekene i Boulder, Colorado; Douglas County, Colorado; og Tromsø. Indikasjoner på at bibliotekene fungerer som tillitsbyggere er hvordan de fungerer som spesielt tilgjengelige kontaktpunkter og møteplasser for et bredt spekter av brukergrupper, og sist, men ikke minst, er en offentlig institusjon som inngir tillit og trygghet.

I to artikler retter jeg søkelyset i sterkere grad inn mot å identifisere spesifikke mekanismer som skaper tillit (Vårheim 2011 og 2014).

I «Gracious space: Library programming strategies towards immigrants as tools in the creation of social capital» (2011) intervjuer amerikanske biblioteksjefer og spesialbibliotekarere i Colorado, New Mexico, Wyoming, Utah og New York, om bibliotekenes aktiviteter og programmer for immigranter. De aktuelle bibliotekene tilbød blant annet «classes»/kurs i engelsk som fremmedspråk, dataopplæring og kurs om amerikanske samfunnsforhold (viktig som forberedelse til test for å oppnå statsborger-

skap). Strategiene for rekruttering til kursene, måten de var organisert på og hvordan de ble gjennomført, tyder på gode muligheter for økt kunnskap og ferdigheter for å navigere i storsamfunnet og arbeidslivet. Kursene syntes å tilrettelegge for uformell kontakt blant deltagerne gjennom en deltagerorientert pedagogikk i små grupper. Økte språkferdigheter og kunnskap om samfunnsforhold gjorde det lettere å ta uformell kontakt i gruppene, og også med andre bibliotekbrukere og bibliotekarer, ifølge intervjuobjektene.

“Trust in Libraries and Trust in Most People: Social Capital Creation in the Public Library» (2014) rapporterer en oppfølgingsstudie i mange av bibliotekene besøkt tidligere, men begrenset til Colorado. Fokuset er på programdeltagerne og endringer i deres tillit til andre. Deltagerne var førstegenerasjons mexicanske immigranter som var «papirløse» (ulovlige) innvandrere; en gruppe hvor tilliten til fremmede er på et lavmål. Mens det blant innvandrere til Europa er en klar tendens til at tilliten over tid nærmer seg nivået blant de innfødte også hos førstegenerasjons innvandrere, tenderer den lave tilliten til å gå i arv blant mexicanske immigranter. Slik sett var det ikke store forventninger om å finne positiv endring i tillit i løpet av kursperioden, men desto mer robuste blir funn som påviser endring.

Delvis positive holdninger til biblioteket ble forsterket av venners gode erfaringer og gjorde sitt til at deltagerne møtte opp på kurstilbudene. Med deltagerens dårlige erfaringer med offentlige myndigheter fra hjemlandet og deres immigrasjonsstatus, innebærer det å oppsøke biblioteket seg selv og i større grad delta på kursene i seg selv «a big leap of faith». Et minimum av institusjonell tillit til biblioteket har vært der i utgangspunktet. Tillit til bibliotekarer, lærere og andre kursdeltagere kom etterhvert og i varierende grad. Etterhvert som deltagerne ble kjent med biblioteket, oppsto også kontakt med ukjente bibliotekbrukere. Tillit til disse ble begrunnet med at når folk var i biblioteket hadde de gode hensikter om læring og ønsker om fremgang på arbeidsmarkedet, slik som kursdeltagerne selv.

Tillitssirkelen ble gradvis utvidet. Men endring i tilliten til folk flest, også inkludert naboene, var det mindre av. En for-

klaring kan være deltagerens «papirløse» bakgrunn. Likevel er det snakk om en klar endring som over tid kan gi grunnlag for å utvide tillitssirkelen ytterligere. Tillit skaper tillit.

Vi ser hvordan registrerte kontaktmekanismer spiller sammen med institusjonsspesifikke forhold og bidrar til forsterket tillit blant bibliotekbrukere.

Hva kan gjøres?

Som universelle offentlige institusjoner har folkebibliotekene et relativt sett godt grunnlag for å skape generalisert tillit hos brukerne. Det formelle rammeverket for å skape tillit er på plass, og mye tyder på at de institusjonelle effektene på generalisert tillit er større enn for andre offentlige institusjoner.

De som i størst grad kan forsterke institusjonelle effekter er bibliotekledere og bibliotekansatte. Det er ansatte i bibliotek-institusjonene som planlegger og gjennomfører programmer og aktiviteter. For å skape kontakt og tillit må bibliotekarene spille på lag med institusjonens enestående omdømme, og utnytte de mulighetene som er til stede. Alle folkebibliotek på steder med innvandrerbefolkning har neppe prioritert skreddersydde tiltak for å rekruttere for eksempel innvandrerkvinner. Folkebibliotek som handler i samsvar med det universelle budet som utgjør kjernen i

bibliotek-institusjonen, og dermed inkluderer tiltak for å få tak i ikke-brukere, er best egnet til å skape tillit.

I neste utgave av Bok og Bibliotek rapporteres det fra en undersøkelse av tiltak rettet mot innvandrerbefolkningen i en nordnorsk by. Vi skal se at folkebiblioteket i forlengelsen av introduksjonsprogrammet for flyktninger spiller en viktig rolle for deltagerne og deretter se på hvilke resultater som kan oppnås. ■

Litteratur

Vårheim, A. (2011). Gracious space: Library programming strategies towards immigrants as tools in the creation of social capital. *Library & Information Science Research*, 33(1), 12–18. doi:10.1016/j.lisr.2010.04.005

Vårheim, A. (2014). Trust in Libraries and Trust in Most People: Social Capital Creation in the Public Library. *The Library Quarterly*, 84(3), 258–277. doi:10.1086/676487

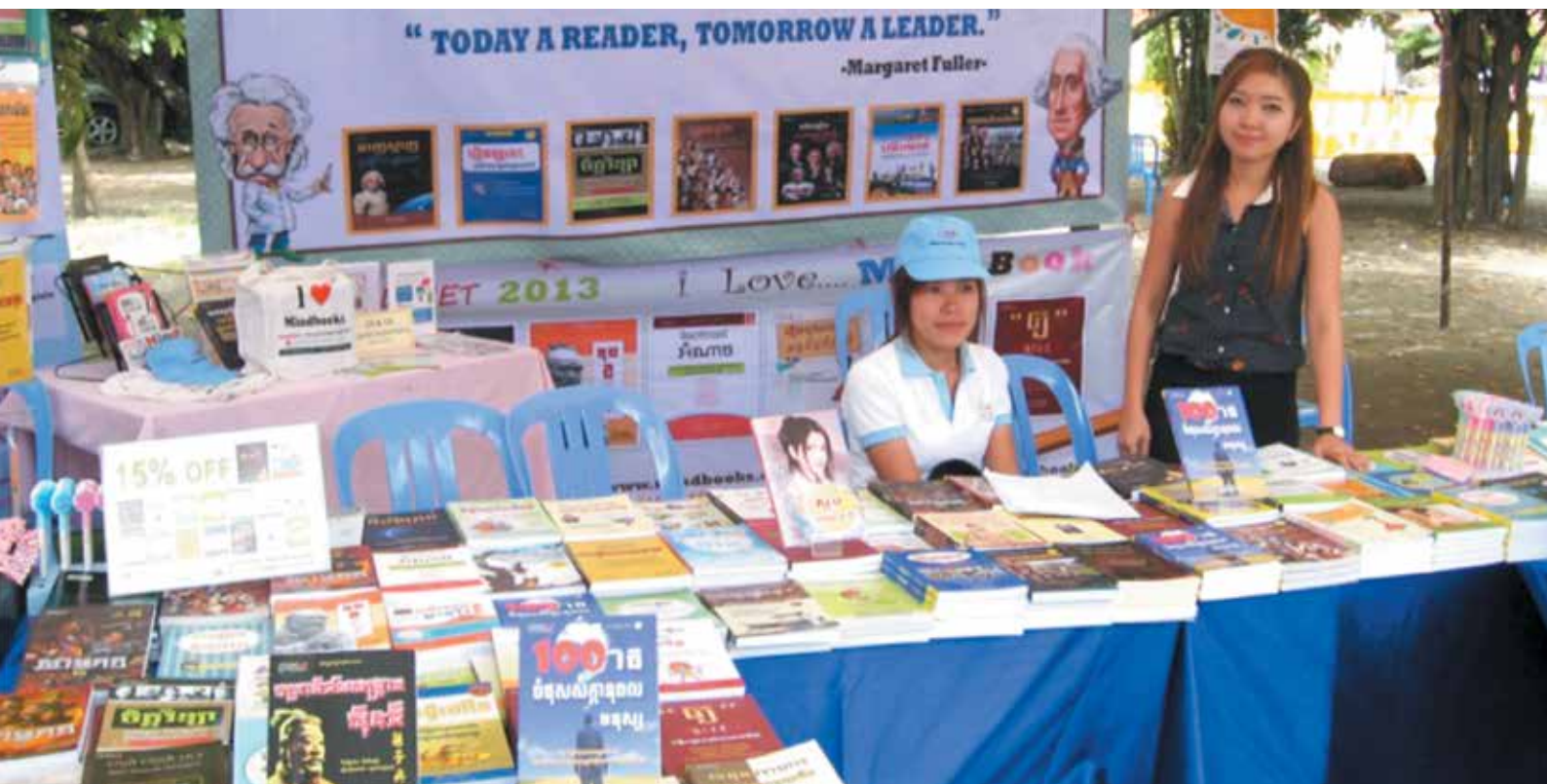
Vårheim, A., Steinmo, S., & Ide, E. (2008). Do libraries matter? Public libraries and the creation of social capital. *Journal of Documentation*, 64(6), 877–892. doi:10.1108/00220410810912433

Danskene tenker nytt om bibliotek

I Danmark har et stort samarbeidsprosjekt mellom Danmarks Medie- og Journalisthøjskole, Kulturstyrelsen og Tænketanken Fremtidens Biblioteker forsøkt å finne ut hva et folkebibliotek egentlig er samt hvordan bibliotekene skal kunne hevde seg, nå og i framtiden.

Resultatet er blitt det prosjektet selv kaller «en handlingsanvisende rapport» og en idékatalog, der det er utviklet i alt 11 konsepter som skal gi bibliotekene luft under vingene. Blant disse er ideen om et felles nasjonalt bibliotekblad, etablering av en nasjonal portal for kunnskapsdeling og idéutvikling, en idé om «bibliotekaren ut av huset», samt opprettelsen av et eget «ungekorps» for og med unge brukere. Ved biblioteket i Aalborg er blant annet bibliotekarer lånt ut til private hjem og bedrifter for å teste ut muligheter og kompetanser, går det fram av Tænketanken Fremtidens Bibliotekers hjemmeside. ■

«I dag en leser – i morgen en leder» står det på bokstanden til disse to unge entusiaster som bidrar på den første nasjonale bokmessen i Phnom Penh, Kambodja og som ble arrangert i hagen utenfor Nasjonalbiblioteket.

Jakten fortsetter – i verdens biblioteker

TEKST OG FOTO: DR. JAN-URBAN SANDAL
ØKONOMHISTORIKER

I artikkelen *Jakten går videre – i verdens biblioteker* publisert i Bok og Bibliotek nr. 1/2013 ble det redegjort for betydningen av å bringe bøker og artikler om innovasjon og entreprenørskap ut til biblioteker i alle verdens hjørner. Det var snakk om et bidrag til internasjonal spredning av vitenskapelig litteratur til forsknings- og praksisfeltet via biblioteker og universiteter. 25 institusjoner besøktes i 20 land i fire verdensdeler under prosjektets første år i 2012. Under prosjektets andre år 2013 ble 25 institusjoner i 16 land i tre verdensdeler besøkt. Landene er (for å nevne noen): USA, Danmark, Estland, Tyskland, Østerrike, Moldova, Spania, Kina, Laos, Kambodsja og Thailand. Prosjektet løper parallelt med prosjektet *I Joseph A. Schumpeters fotspor*

– 100-årsfeiring av *Theorie der Wirtschaftlichen Entwicklung*.

USA

Harvard universitetet i Cambridge Massachusetts ble grunnlagt 8. september 1636 og er navngitt etter John Harvard, en engelsk immigrantprest som ved sin død donerte halve sin formue på £ 780 og beholdning av 320 vitenskapelige bøker til opprettelsen av et college. I innovasjon og entreprenørskap vitenskapelig sammenheng er universitetet av stor betydning, i første rekke fordi Joseph Alois Schumpeter ble ansatt her i 1932 og var virksom som professor helt til sin død 8. januar 1950. Harvard universitetet arvet i sin tur Schumpeter og har i sin besittelse 139 arkivbokser med dokumen-

Widener Library på Harvard universitetet.

ter etter den verdenskjente økonomen. Under mitt forskningsopphold ved Harvard universitetets arkiver i februar 2013 fikk jeg full tilgang til det unike, klausulbelagte og svært interessante historiske materialet. Naturligvis har universitetsbiblioteket her en meget rikholdig bestand av viten-

skapslitteratur om innovasjon og entreprenørskap, men en interessant og viktig utvikling, blant flere, som resultat av mitt opphold var opprettelsen av et nytt track i HOLLIS, *Entrepreneurship Scandinavia* som tidligere ikke hadde fantes.

Tyskland

Bonn universitetet er i sin helhet gjenoppbygd etter bombarderingen under den andre verdenskrig. Her undervises det etter hva som står i bøkene, og omfanget av litteratur om innovasjon og entreprenørskap er ikke påfallende stort. Universitetet er likevel av betydning i innovasjon- og entrepre-

Universitets- og delstatsbiblioteket i Bonn.

nørskapsvitenskapen av to årsaker. For det første ble Schumpeter ansatt her som professor den 15. oktober 1925. Det førte i sin tur til at paret Anna og Joseph Schumpeter flyttet inn i Coblenzer Strasse 39. Men den 3. august 1926 inntraff en forferdelig tragedie, Anna og deres nyfødte sønn døde under nedkomsten. Ulykken førte til at Schumpeter, og med ham selve tyngdepunktet for innovasjonsvitenskapen, flyttet til Harvard universitetet.

Koblenzer Tor, byporten i Bonn.

Østerrike

I 1746 grunnla keiserinne Maria Theresia et akademi i sin fars residens «Favorita» som hun navngav Theresianum. Akademiet var en eliteskole for aristokratiet i keiserdømmet Østerrike-Ungarn. Man kan si at Theresianum tilsvarer Eton. I 1849 åpnet Theresianum sine dører også for borgerska-

Biblioteket i Theresianum.

Universitetsarkivet i Wien.

pets sønner. Joseph Schumpeter ble tatt opp som elev i 1893 ti år gammel og fikk hele sin utdannelse under ungdomstiden her. Ny vitenskap peker på at viktige deler av Schumpeters entreprenørteori kan ha sitt utspring i de erfaringer og livsanskuelser den unge studenten tilegnet seg under sitt opphold på Theresianum i unge dager.

Moldova

Republikken Moldova er i vår tid et av Europas land med for lav per capita inntekt og har naturligvis et stort behov for innovasjon og sosialt entreprenørskap på alle nivåer. Ved nasjonalbiblioteket i Chisinau finnes et utvalg av litteratur omhandlerende innovasjon og entreprenørskap, likevel er interessen svært stor under mitt besøk for anskaffelse av mer litteratur og spredning av kunnskap og insentiver innenfor området. Det er snakk om kursvirksomhet og samar-

Nasjonalbiblioteket i Chisinau, Repubikken Moldova.

Alexei Rau, general direktør ved nasjonalbiblioteket i Chisinau, og som selv er en fremstående forfatter, mottar litteratur fra Dr. Jan-Urban Sandal under besøk.

beid på tvers av gamle skiller mellom universitet, bibliotek, næringsliv og politikk. Men samhandling byr på nye utfordringer. Vitenskap og pragmatisme står i sentrum men er alene ikke nok.

Kina

Folkerepublikken Kina har et universitetssystem som sender studentene og deres studieresultater helt til topps i verdenssammenheng og etter den seneste Pisa undersøkelse kan man slå fast at Norge er et land som kunne ha meget å lære her. I Kina satses det fullt på innovasjon og entreprenørskap og landet har de seneste ti år til en vesentlig grad bidratt til global fattigdomsbekjempelse og styrking av livskvalitet for milliarder av mennes-

Biblioteket i Wuhan City, Hubei provinsen, Kina. Dr. Sandal på vei inn til viktige samtaler om spredning av litteratur om innovasjon og entreprenørskap.

ker. I november 2013 ble World Emerging Industries Summit (WEIS 2013) arrangert i Wuhan by, transportknutepunkt ved Yangtze-elven, base for vitenskap og utdanning og økonomisk senter i Kina. Jeg var invitert som VIP-gjest av borgermesteren i Wuhan by, Tan Liangzhi og Zheng Xiongwei, global leder av APCEO. Toppmøtet samlet vitenskapsmenn, ministre, finansfolk og eksperter i et stort antall. Mine oppgaver var mange, blant annet å tale til delegatene over temaet *Innovation – driven Development in Intelligent Manufacturing Equipment Industry*. Interessen for uavhengig vitenskap i verden er stor og WEIS 2013 fungerte godt som en døråpner både innad i Kina og til regjeringer overalt i verdens alle hjørner.

Laos

Nasjonalbiblioteket i Laos ble åpnet 1. juli 1956 og flyttet inn i sine nåværende lokaler i 1988. Bygget er i fransk stil og opprinnelig fra 1923 og fungerte fra starten som regjeringsresidens. Nasjonalbiblioteket har en beholdning på ca. 300.000 enheter, 6.000 manuskripter på palmeblader, fem lokale avdelinger og mobilbibliotek. Budsjettet for nyanskaffelser var i 1998 på USD 100,- så biblioteket er helt avhengig av donasjoner fra stater og private. Det er i første rekke Tyskland, Australia og Japan som har stått for donasjonene. Nasjonalbiblioteket har også kontakter med ASEAN landene. Et prioritert område er utvikling og etterutdanning av personalet ved nasjonalbiblioteket, som teller 33 ansatte, alle med akademisk utdanning fra bachelor til ph.d nivå. Under mitt besøk kom det frem at interessen og behovet for litteratur, men også utdanning innenfor innovasjon og sosialt entreprenørskap er stort.

Nasjonalbibliotekets bygning i Vientiane, Laos. Bygningen har fullført sin oppgave som bibliotek og byen venter på å ta i bruk et helt ny bygning i 2015.

Kambodsja

Den første nasjonale bokmesse i Kongeriket Kambodsja ble arrangert 29. november 2013, tre dager til ende og i samarbeid med nasjonalbiblioteket i Phnom Penh. Bokmessen samlet tusener av studenter fra universiteter i hovedstaden, 23 biblioteker foruten utgivere og forfattere. Det kan virke som leselysten og lesetradisjonen helt har forsvunnet, for det er uvanlig at familier har bøker hjemme, det leses mest bare i klasserommene og analfabetismen overgår 77 %. De siste fem årene har likevel brakt en ny giv til landet, publiseringssektoren har vokst og det er i dag 561 aktive forfattere og utgivere i Kambodsja. Nasjonalbibliotekets generelle samling består av bøker på engelsk og fransk men er ikke tilgjengelig for utlån. Man er avhengig av donasjoner utenfra og det arbeides for å øke bokbestanden.

Konklusjon

Besøkene, samtalene og observasjonene har vist at interessen og behovet for litteratur om innovasjon og entreprenørskap på biblioteker, universiteter og hos regjeringer i alle verdens hjørner er stor. I land og områder med lav per capita inntekt stilles de samme spørsmål; forklar fattigdomsprosessen for oss – hvorfor er vi så fattige og de andre så rike, hvordan kan vi utrustes til å øke livskvaliteten for egen familie, naboer og nasjonen og hvordan kan individet bidra til demokratisk utvikling av landet? Svarene finnes i vitenskapstekstene i bøker og artikler som doneres til verdens biblioteker.

Dr. Jan-Urban Sandal

Dr. Jan-Urban Sandal er økonomihistoriker og har skrevet mange bøker og artikler. Dr. Sandal eier og leder Fil. Dr. Jan-U. Sandal Institute. Instituttet tilbyr kurs og vitenskapelig tilknytning til frittstående forskere i Norge og internasjonalt. Instituttets internasjonale universitetsnettverk omfatter på verdensbasis ca. 60000 studenter og ca. 20000 fakultetsmedlemmer og ansatte. Dr. Sandal taler og foreleser på toppmøter, ledende universiteter og på internasjonale vitenskapskonferanser og gir råd blant annet til regjeringer og myndigheter.

Tips oss –
om ein typisk

**DAG
OG
TID** -lesar
som ikkje les Dag
og Tid.

Send SMS til 2007
slik: TYPISK følgd
av namn og adresse
til personen.
(Døme: TYPISK
Jonas Gard Større,
Riksvegen 10, 5020
Bergen).

Han eller ho du
tipsar om, får tre
nummer av Dag og
Tid, heilt utan
plikter. Du får eit
Flax-lodd som
takker for hjelpa.

Annenhver danske vil låne digitalt

I Danmark sier 46 prosent at de i framtiden regner med å låne bøker, film og musikk over nettet, mens 56 prosent sier at de fortsatt vil være brukere av det fysiske biblioteket. Lotte Hviid Dyrbye, som er leder av Tænk tanken Fremtidens Biblioteker, sier til Berlingske Tidende at tallet på forventede digitale lånere er overraskende høyt, også fordi det omfatter grupper som ikke på forhånd er særlig digitalt innstilte.

Blant de som sier at de vil benytte seg mer av digitale tilbud er blant annet velutdannede kvinner over 40 år, som er storforbrukere av kulturelle tilbud, men som ikke akkurat er kjent som datanerd. Noe annet er at det digitale tilbudet må bli mer kjent, mener Dyrbye.

2000 dansker har deltatt i undersøkelsen, som har fått navnet «Fremtidens biblioteker». Selve tenketanken er dannet av Danmarks Biblioteksforening, Forskningsbibliotekerne, Skolernes Biblioteksforening og Bibliotekchefforeningen. ■

Forskningsbibliotekene samlet i Latvia

Sammenslutningen av europeiske forskningsbibliotek, LIBER (Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche, holdt i juli den årlige samlingen sin, denne gangen i det nye latviske nasjonalbiblioteket i Riga.

Blant foreleserne var Thomas Daniel Wilson fra Högskolan i Borås i Sverige, som foreleste om «The E-book Phenomenon», Elena Simperl, University of Southampton, om «Crowdsourcing Content Management: Challenges and Opportunities» og «Copyright, Open Science, and Challenges for Research Libraries» av Andres Guadamuz, University of Sussex.

Konferansen ble åpnet av den latviske ministeren for vitenskap og undervisning, professor Ina Druvieta, fulgt av en hilsningstale fra Latvias tidligere president, Vaira Vike-Friberg. Sammendrag av forelesningene kan leses på Libers hjemmesider. ■

Barn vil gjerne lete selv

Bibliotekenes tradisjonelle måte å ordne bøker og genrer på, oppmuntrer ikke alltid barn til å søke på egen hånd. Barn foretrekker nemlig ofte å «browse», det vi si å se hva de finner. En forklaring er at barn, dersom de får velge, foretrekker visuell informasjon framfor skriftlig, skriver de svenske forskerne Annelie Carlsson og Maria Johansson, som har gått gjennom skandinavisk og engelskspråklig forskning om barns søkemetoder på biblioteket.

Å lage kataloger for barn, har vist seg vanskelig. Å plassere bøkene i særskilte hyller nær inngangen har vist seg å fungere, men det er vanskelig å finne symboler alle forstår. Og når barn spør om hjelp, viser de ofte ikke til forfatter eller tittel, men til innhold og illustrasjoner.

Forskningen viser at kontakt er viktig, og at biblioteksjargong virker avskrekkende. En vennlig og positiv holdning, gjerne kombinert med humor, er derimot viktig i møtet mellom barnet og bibliotekaren, skriver de to forfatterne ifølge Svensk biblioteksforening. ■

Ungdom under utdanning supergruppe for bibliotekene

I Danmark har prosjektet Tænk tanken Fremtidens Biblioteker merket ut i alt ti segmenter som primærgrupper for bibliotekene. Blant de sterkeste er ungdom under utdanning, leser vi på tenketankens hjemmesider.

Når det gjelder ungdom mellom 15 og 19 år under utdanning, er dette hva tenketanken kaller «et supersegment», med en brukerandel på hele 90 prosent. Et annet stort segment er studenter under høyere utdanning, med en brukerandel på 77 prosent. Men mange kan falle fra i begge gruppene når de er ferdige med utdanningen.

Unge barneforeldre er interessante, og kan gi informasjon blant annet om nytten ved fleksible åpningstider. Barneforeldre over 30 år benytter seg også ofte av bibliotekene, og sier at biblioteket har stor verdi for dem.

Unge arbeidere av begge kjønn er derimot vanskelig å nå, og bare 10 prosent av disse er interessert i skjønnlitteratur. Sportsdyrkere er heller ikke særlig interessert i bibliotekene, og det samme gjelder «nørdene» - unge menn med interesse for dataspill. Heller ikke voksne fra den lavere middelklassen er like store bibliotekbrukere som en kanskje skulle tro. Det samme gjelder seniorene, der bare 30 prosent kan sies å være faste brukere. Til gjengjeld legger de biblioteket stor verdi – hele 84 prosent sier at biblioteket har stor personlig verdi for dem. ■

Bedre enn sitt rykte

At danske bibliotek bare låner ut krim og tvilsomme bestselgere, er ikke riktig. Det skriver kulturmagasinet *Søndag Aften*, som på bakgrunn av utbetaling av bibliotekspenger til forfattere konkluderer med at bokinnkjøpet er like mangfoldig og kvalitetspreget som i 1992, og at bestselgerforfatterne tilmed får en stadig mindre andel av pengene.

– I mediebildet framstilles de som om bibliotekene kjøper ensidig inn av bestselgerforfattere. Det markante vi ser i undersøkelsen er at bibliotekene ikke er blitt mer ensidige. Bestselgerforfatterne fyller ikke mer enn før. Bibliotekene ivaretar fortsatt den brede forpliktelsen de hele tiden har hatt, sier redaktør Tom Ahlberg ifølge *Politiken*.

Dansk Forfatterforenings formann Jakob Vedelsby påpeker at danske forfatters bøker bare utgjør halvdelen av bokutlånet. Han mener at en ikke derfor kan trekke samme konklusjon som magasinet, men sier seg fornøyd med resultatet av undersøkelsen. ■

Danske bibliotek trekker lesere til e-bøkene

Danmarks Biblioteksforening har undersøkt danskenes lesevaner, og har funnet at hele 500.000 dansker det siste halvåret har forsøkt å lese sin første e-bok. Undersøkelsen viste også at hele 43 prosent av de som bruker bibliotekene har prøvd å lese en e-bok, mot bare 25 prosent av de som ikke er bibliotekbrukere. Biblioteket har altså en påviselig positiv effekt på utbredelsen av kjennskapet til e-boken, skriver *Politiken*.

Undersøkelsen, som er gjort av måleinstituttet Epinion og Moos-Bjerre, viser at særlig mennesker under 40 år bruker tavle når de leser e-bøker. En tilsvarende undersøkelse fra 2013 viste at 24 prosent av danskene da hadde forsøkt å lese en e-bok, mens tallet i 2014 var steget til hele 37 prosent. ■

Utstilling om første verdenskrig på British Library

Brev fra Sherlock Holmes-forfatteren Arthur Conan Doyle og håndskrevne manuskripter fra skyttergravspoetene Wilfred Owen og Rupert Brooke er noe av det som fram til 17. oktober i år blir vist på British Librarys store utstilling om

første verdenskrig. Ellers blir det vist brev, julekort, tegninger og plakater som til sammen viser britenes oppfatning av krigen, melder *The Guardian*.

Conan Doyle gir i et brev fra 1917 uttrykk for dyp bekymring over hvordan det skal gå med hans sønn, som nettopp da tjenestegjorde på Vestfronten. Sønnen overlevde for øvrig krigen, men døde i Spanskesyken. ■

Bibliotek samlested under storbrannen i Sverige

Under den store svenske skogbrannen først i august måned, var biblioteket i Norberg, det eneste tettstedet i Norberg kommune, samlingssted for personer som skulle evakueres.

Skogbrannen var den største i Sverige i moderne tid, og over 1200 mennesker ble evakuert. Mange av dem fikk ikke med seg mer enn det de sto og gikk i. Biblioteket ble valgt som oppsamlingssentral fordi det lå sentralt og fordi det var det eneste lokalet av passende størrelse, melder svenske medier. ■

Svenske gutter leser mer enn før

Da svenske skoleelever fra 4. til 6. klasse før sommerferien fikk spørsmålet om de leste bøker minst en gang i uka, svarte 64 prosent av guttene ja. Dette er en økning fra en tilsvarende undersøkelse i 2008-2009. Da svarte bare 55 prosent ja, melder Sveriges Radio.

Tallet for jenter ligger fortsatt høyere, på 76 prosent. Professor i undervisningskunnskap ved Uppsala universitet, Caroline Lidberg, sier til Sveriges Radio at det er viktig at lesningen i denne årsklassen ligger stabilt, ettersom dette legger grunnlag for en lesekultur senere i livet. ■

Besøk oss på nettet

www.bokogbibliotek.no

EDB

berører oss alle — direkte eller indirekte — og både på godt og ondt.

Det nytter ikke å avvise EDB som noe vi tar blankt avstand fra og så tro den hellige grav vel forvart. EDB er her og vil også i stadig sterkere grad berøre bibliotekene. Det er derfor nødvendig at bibliotekpersonalet går aktivt inn for å sette seg inn i hva denne form for teknologi innebærer, slik at man styrer den istedet for å bli styrt.

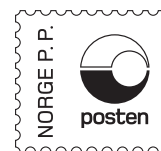
EDB gir oss mulighet til å ha atskillig bedre oversikt over media-bestanden i et bibliotek og bruken av den, dvs. i hvor stor grad det er en levende bestand som kan sies å svare til lokalsamfunnets interesser og behov. På den annen side må det være et ufravikelig krav at så snart bøker er levert inn igjen, skal ingen senere kunne forbinde bestemte bøker med bestemte lånere.

Dette spørsmål har opptatt kollegene i vårt sørlige naboland sterkt i den senere tid, fordi politiet i forbindelse med en etterforskning ønsket liste over bøker som en bestemt person hadde lånt.

Hva det enkelte menneske låner vedkommer ingen andre og utlånet må baseres på et tillitsforhold mellom bibliotekpersonale og lånere. Det er heller ingen vanskeligheter forbundet med å slette automatisk de data som eksisterer på dette felt når utlånet registreres ved hjelp av EDB. Har man tid nok kan man jo for øvrig skaffe seg slike opplysninger også fra biblioteker med manuelle systemer. Det er således ikke elektronikken som primært skal lastes.

Den arbeidsgruppe som ble nedsatt for å utrede spørsmålet om et EDB-basert mediakontrollsystem har levert Statens bibliotektilsyn sin utredning og den blir sendt samtlige hovedbiblioteker til høring. Bare et beskjedent antall av disse vil vel finne saken aktuell, men det er viktig at alle som ønsker det får anledning til å sette seg inn i hva saken går ut på. Utredningen sendes også en rekke organisasjoner og institusjoner og det vil bli gitt rikelig tid til uttalelser.

E. G.

Returadresse: Bok og Bibliotek
DB Partner AS, Postboks 163,
1319 Bekkestua

BLI INSPIRERT! BLI OPPDATERT!

SORTLAND FORNYER SEG

1. VERDENSKRIG
I LITTERATUREN

FERDINAND VON SCHIRACH
- SKYLD OG TABU

BOK og BIBLIOTEK

ET FAGBLAD OM BIBLIOTEKSEKTOREN – Nr. 4/2014

BESTILL ABONNEMENT: WWW.BOKOGBIBLIOTEK.NO